

Group of States against Corruption
Groupe d'États contre la corruption

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

2014 m. gruodžio 12 d.

Vieša
Greco Eval IV Rep (2014) 5E

KETVIRTASIS VERTINIMO ETAPAS

Parlamento narių, teisėjų ir prokurorų korupcijos
prevencija

LIETUVOS VERTINIMO ATASKAITA

Priimta 66-ajame GRECO plenariniame posėdyje
(Strasbūras, 2014 m. gruodžio 8–12 d.)

TURINYS

SANTRAUKA	4
I. ĮVADAS IR METODOLOGIJA	5
II. KONTEKSTAS	7
III. VISŲ TIRIAMŲ KATEGORIŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA	7
IV. SEIMO NARIŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA	8
PARLAMENTINĖS SISTEMOS APŽVALGA	8
ĮSTATYMŲ LEIDYBOS PROCESO SKAIDRUMAS.....	9
ATLYGINIMAS IR KITOS IŠMOKOS.....	11
ETIKOS PRINCIPAI IR ELGESIO TAIŠYKLĖS.....	13
INTERESŲ KONFLIKTAS	13
DRAUDIMAS VYKDYTI TAM TIKRĄ VEIKLĄ	15
<i>Dovanos</i>	15
<i>Nesuderinamos veiklos, papildoma veikla, sutartys su valdžios institucijomis, finansiniai interesai</i>	15
<i>Apribojimai pasibaigus tarnybai</i>	16
<i>Santykiai su trečiosiomis šalimis</i>	16
<i>Netinkamas įslaptintos informacijos naudojimas</i>	17
<i>Netinkamas valstybės išteklių naudojimas</i>	17
TURTO, PAJAMŲ, ĮSIPAREIGOJIMŲ IR INTERESŲ DEKLARAVIMAS.....	17
<i>Pajamų deklaravimas, turto ir įsipareigojimų deklaravimas</i>	18
<i>Privačių interesų deklaravimas</i>	18
PRIEŽIŪRA IR ĮGYVENDINIMAS	19
<i>Pajamų deklaravimas, turto ir įsipareigojimų deklaravimas</i>	19
<i>Privačių interesų deklaracija ir kitos elgesio taisyklės</i>	20
<i>Neliečiamybė</i>	21
MOKYMAS IR INFORMUOTUMAS	22
V. TEISĖJŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA	23
TEISMŲ SISTEMOS APŽVALGA	23
TEISĖJŲ SKYRIMAS, KARJERA IR TARNYBOS SĄLYGOS	25
<i>Skyrimas ir paaugstinimas tarnyboje</i>	25
<i>Atleidimas</i>	27
<i>Atlyginimai ir kitos išmokos</i>	27
BYLŲ TVARKYMAS IR TEISMO PROCEDŪRA.....	29
<i>Bylų paskyrimas</i>	29
<i>Bylų nagrinėjimo nedelsiant principas</i>	29
<i>Viešo svarstymo principas</i>	29
ETIKOS PRINCIPAI IR ELGESIO TAIŠYKLĖS.....	30
INTERESŲ KONFLIKTAS	30
DRAUDIMAS VYKDYTI TAM TIKRĄ VEIKLĄ	31
<i>Dovanos</i>	31
<i>Pareigų nesuderinamumas ir papildoma veikla</i>	31
<i>Teisėjų nušalinimas ir nusišalinimas</i>	32
<i>Apribojimai pasibaigus tarnybai</i>	32
<i>Santykiai su trečiosiomis šalimis</i>	32
<i>Netinkamas įslaptintos informacijos naudojimas</i>	32
TURTO, PAJAMŲ, ĮSIPAREIGOJIMŲ IR INTERESŲ DEKLARAVIMAS.....	33
PRIEŽIŪRA IR ĮGYVENDINIMAS	33
<i>Pajamų deklaravimas, turto ir įsipareigojimų deklaravimas</i>	33
<i>Privačių interesų deklaracija ir kitos elgesio taisyklės</i>	33
<i>Imunitetas</i>	36
MOKYMAS IR INFORMUOTUMAS	36
VI. PROKURORŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA	38

PROKURATŪROS SISTEMOS APŽVALGA	38
SKYRIMAS, KARJERA IR TARNYBOS SĄLYGOS.....	39
<i>Skyrimas į pareigas ir paaukštinimas tarnyboje</i>	39
<i>Perkėlimas</i>	41
<i>Atlyginimai ir kitos išmokos</i>	41
BYLŲ TVARKYMAS IR PROCEDŪRA	42
ETIKOS PRINCIPAI IR ELGESIO TAIKYKLĖS.....	43
INTERESŲ KONFLIKTAS	43
DRAUDIMAS AR APRIBOJIMAS VYKDYTI TAM TIKRĄ VEIKLĄ.....	44
<i>Dovanos</i>	44
<i>Pareigų nesuderinamumas ir papildoma veikla</i>	44
<i>Prokuroro nušalinimas ir nusišalinimas</i>	44
<i>Apribojimai pasibaigus tarnybai</i>	45
<i>Santykiai su trečiosiomis šalimis, konfidenciali informacija</i>	45
TURTO, PAJAMŲ, ĮSIPAREIGOJIMŲ IR INTERESŲ DEKLARAVIMAS.....	46
PRIEŽIŪRA IR ĮGYVENDINIMAS	46
<i>Pajamų deklaravimas, turto ir įsipareigojimų deklaravimas</i>	46
<i>Privačių interesų deklaracija ir kitos elgesio taisyklės</i>	46
<i>Prokurorų neliečiamybė</i>	47
KONSULTAVIMAS, MOKYMAS IR INFORMUOTUMAS	48
VI. REKOMENDACIJOS IR TOLESNI VEIKSMAI.....	49

SANTRAUKA

1. Lietuva yra sukūrusi visapusišką kovos su korupcija ir korupcijos prevencijos sistemą, kuri yra įtvirtinta tiek norminiuose teisės aktuose, tiek įgyvendinama valstybės institucijose. Pagrindinės teisės aktų nuostatos vienodai taikomos visiems valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims, įskaitant Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimas) narius, teisėjus ir prokurorus, o bendrojoje kovos su korupcija strategijoje apibrėžti prioritetai ir nurodytos už jų įgyvendinimą atsakingos institucijos.
2. Už šią sritį atsakingos kelios institucijos: Seimo Etikos ir procedūrų komisija, Teisėjų etikos ir drausmės komisija, Teisėjų garbės teismas ir Prokurorų etikos komisija. Šios institucijos turi specialius įgaliojimus vertinti atitinkamai Seimo narių, teisėjų ir prokurorų elgesį. Kitų institucijų, pavyzdžiui, Specialiųjų tyrimų tarnybos ir Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos, kompetencija yra bendro pobūdžio. Visos šios institucijos turėtų glaudžiau bendradarbiauti informuodamos apie korupcijos taisykles, ypač susijusias su interesų konfliktais, ir jas įgyvendindamos.
3. Nepaisant šių pastangų, Lietuvoje korupcijos suvokimo lygis yra aukštesnis nei Europos Sąjungos (ES) valstybių narių vidurkis. Visuomenės pasitikėjimas Seimu ir teismais yra itin žemas, nors kai kurie tyrimai rodo šio rodiklio gerėjimą. Šioms problemoms spręsti valdžios institucijos turėtų ne siekti priimti daugiau naujų ar taisyti esamus teisės aktus, o užtikrinti, kad esami teisės aktai būtų tinkamai suprasti ir įgyvendinami. Pagrindinės korupcijos prevencijos nuostatos apibrėžtos Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme (toliau – Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas). Įstatyme pateikta interesų konflikto apibrėžtis, nustatyti taikomi apribojimai valstybės ar savivaldybės tarnyboje dirbantiems asmenims, apibrėžtos interesų konfliktų vengimo arba valdymo taisyklės. Be to, įstatymas nustato valstybinėje tarnyboje dirbančių asmenų, Seimo narių, teisėjų ir prokurorų prievolę deklaruoti privačius interesus, apibrėžia priežiūros ir įgyvendinimo mechanizmą. Įstatymas yra išsamus, jame yra nemažai teigiamų dalykų, tačiau, norint užtikrinti sistemos patikimumą, būtina imtis ryžtingesnių įgyvendinimo veiksmų.
4. Seimas ypač privalo pademonstruoti savo pasiryžimą imtis aktyvesnių veiksmų sprendžiant etikos ir atsparumo korupcijai klausimus. Siekiant užtikrinti, kad Seime būtų stipri interesų konflikto prevencijos ir vengimo kultūra, būtina stebėti, kaip šioje ir kitose srityse taikomos taisyklės, taip pat kiti elgesį reglamentuojantys teisės aktai ir prireikus imtis aktyvių įgyvendinimo veiksmų. Pačioje institucijoje turi būti siekiama skatinti sąžiningą elgesį tiek institucijos lygmeniu, tiek individualiai. Be to, kai kuriose srityse būtina gerinti prieigą prie informacijos, susijusios su teisėkūros procesu, ypač su komitetų posėdžių darbu ir trečiųjų šalių dalyvavimu (lobizmu) priimant sprendimus.
5. Pastaraisiais metais teisminės institucijos bandė sumažinti visuomenės pasitikėjimo spragą, pavyzdžiui, gerindamos savo komunikacijos veiklą. Tokios pastangos turėtų būti ir toliau tęsiamos, ypač didelį dėmesį skiriant mokymui, siekiant pagerinti teismų sprendimų rengimo įgūdžius. Norint pasiekti bendrą supratimą apie tai, kas yra etiška, tarp teisėjų turėtų būti rengiamos institucijų lygmens diskusijos interesų konflikto ir etikos klausimais; visuomenės informavimas apie tokias diskusijas taip pat galėtų didinti jos pasitikėjimą teismais. Kita susirūpinimą kelianti sritis yra teisėjų skyrimo tvarka. Šioje srityje taip pat būtina imtis veiksmų, siekiant padidinti teisėjų nepriklausomumą ir visuomenės pasitikėjimą teismų sistema.
6. Prokuratūros sistema susiduria su panašiais iššūkiais kaip ir teismai – ji taip pat laikoma uždara institucija, visuomenėje nepasitikima prokurorų priėmimo į darbą ir jų skatinimo tvarka. Taigi prokuratūra privalo pašalinti šią spragą gerindama bendravimą su visuomene ir didindama prokurorų skyrimo tvarkos skaidrumą ir objektyvumą. Galiausiai didesnę dėmesį sąžiningumo klausimams reikėtų skirti rengiant daugiau praktinių gairių, keliant sąmoningumą ir skatinant prokurorų diskusijas apie bendras etikos vertybes.

I. IVADAS IR METODOLOGIJA

7. Lietuva Valstybių prieš korupciją grupės (GRECO) nare tapo 1999 m.; nuo to laiko Lietuva buvo vertinta pagal šios grupės pirmąjį (2002 m. kovo mėn.), antrąjį (2005 m. gegužės mėn.) ir trečiąjį (2009 m. liepos mėn.) vertinimo etapus. Minėtosios vertinimo ataskaitos ir rekomendacijų įgyvendinimo ataskaitos paskelbtos GRECO interneto svetainėje (www.coe.int/greco).

8. Šio ketvirtojo GRECO vertinimo etapo (prasidėjusio 2012 m. sausio 1 d.) tema yra „Parlamento narių, teisėjų ir prokurorų korupcijos prevencija“. Pasirinkusi šią temą GRECO atveria naujas sritis ir pabrėžia įvairialypį savo įgaliojimų pobūdį. Tuo pat metu ši tema yra glaudžiai susijusi su ankstesniu GRECO darbu, ypač pirmuoju vertinimo etapu, kai buvo vertinamas teisėjų nepriklausomumas, antruoju vertinimo etapu, kai buvo nagrinėjamas viešasis administravimas, ir trečiuoju vertinimo etapu, kai buvo analizuojama korupcijos prevencija finansuojant politines partijas.

9. Ketvirtuoju vertinimo etapu tie patys svarbiausi klausimai yra nagrinėjami visų vertinamų asmenų (pareigybių) atžvilgiu, t. y.:

- etikos principai, elgesio taisyklės ir interesų konfliktai;
- draudimas arba apribojimas užsiimti tam tikra veikla;
- turto, pajamų, įsipareigojimų ir turimos turto dalies deklaravimas;
- taikomų taisyklių įgyvendinimas;
- informuotumas.

10. Vertinant parlamentines asamblėjas, pagrindinis dėmesys skiriamas nacionalinių parlamentų nariams, įskaitant visus parlamento rūmus, nesvarbu, ar parlamento nariai yra skiriami, ar renkami. Pagrindiniai ikiteisminiame ir teisminiame procese dalyvaujantys, pagal nacionalinius įstatymus ir teisės aktus veikiantys vertinami asmenys yra prokurorai, profesionalūs ir neprofesionalūs teisėjai, nepriklausomai nuo teismų, kuriuose jie dirba, rūšies. Rengdama šią ataskaitą, GRECO naudojo Lietuvos pateiktus atsakymais į Vertinimo klausimyną (Greco Eval IV (2014) 4E REQUEST), taip pat rėmėsi kitais duomenimis, įskaitant iš pilietinės visuomenės gautą informaciją. Be to, GRECO vertinimo grupė (toliau – Vertinimo grupė) 2014 m. birželio 2–6 d. lankėsi Lietuvoje. Grupę sudarė Deputatų kongreso narys Manuel ALBA NAVARRO, Deputatų kongresas (Ispanija), išėjęs į pensiją Valstybės prokuroro pavaduotojas, sunkių ekonominių nusikaltimų valstybės prokuroras Flemming DENKER (Danija), Prezidento patarėja teisės klausimais ir Tartu universiteto konstitucinės teisės profesorė Ülle MADISE (Estija) ir pirmasis Hagos apeliacinio teismo pirmininko pavaduotojas Johannes J. I. VERBURG (Nyderlandai). Vertinimo grupei talkino GRECO sekretoriato darbuotoja Sophie MEUDAL-LEENDERS.

11. Vertinimo grupė susitiko su šių valdžios institucijų atstovais: Specialiųjų tyrimų tarnybos, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos, Seimo Etikos ir procedūrų komisijos, Seimo Antikorupcijos komisijos, Teisėjų tarybos, Teisėjų etikos ir drausmės komisijos, Teisėjų garbės teismo, Pretendentų į teisėjus atrankos komisijos, Prokurorų etikos komisijos, Prokurorų atrankos komisijos ir Valstybinės mokesčių inspekcijos. Vertinimo grupė taip pat susitiko su Seimo nariais, valstybės tarnautojais ir visų lygių teismams ir prokuratūroms atstovaujančiais teisėjais ir prokurorais, įskaitant laikinai einantį generalinio prokuroro pareigas. Be to, Vertinimo grupė susitiko su Teisėjų asociacijos, Apylinkės teismų teisėjų sąjungos, Prokurorų profesinės sąjungos, „Transparency International“ ir žiniasklaidos atstovais.

12. Pagrindinis šios ataskaitos tikslas yra įvertinti Lietuvos valdžios institucijų priimtų priemonių, skirtų užkirsti kelią Seimo narių, teisėjų ir prokurorų korupcijai, veiksmingumą ir toliau stiprinti jų nuomonės ir veiksmų nepriklausomumą. Ataskaitoje pateikta kritiška padėties šalyje analizė, aptariamos kitų šalių pastangos ir pasiekti rezultatai, nustatomi galimi trūkumai ir pateikiamos rekomendacijos dėl tolesnių veiksmų gerinant situaciją. Vadovaujantis GRECO praktika, rekomendacijos yra skirtos Lietuvos valdžios institucijoms, kurios privalo paskirti tam tikras institucijas (organizacijas), atsakingas už būtinų veiksmų

įgyvendinimą. Per 18 mėnesių nuo šios ataskaitos priėmimo Lietuva privalo pateikti ataskaitą apie veiksmus, kurių buvo imtasi atsižvelgiant į šioje ataskaitoje pateiktas rekomendacijas.

II. KONTEKSTAS

13. Kova su korupcija jau daug metų yra vienas svarbiausių Lietuvos politikos prioritetų. Sukurta visapusiška norminių teisės aktų ir institucijų sistema visuotinai pripažįstama svarbiausia kovos su korupcija priemone Lietuvoje. Lietuva puikiai įgyvendino ankstesniaisiais vertinimo etapais pateiktas GRECO rekomendacijas, iki šios užtikrinusi maždaug 95 % atitiktį (iš 39 per pirmąjį, antrąjį ir trečiąjį vertinimo etapus pateiktų rekomendacijų 37 buvo įgyvendintos ar pritaikytos tinkamai).

14. Nepaisant šių pastangų, Lietuvoje korupcijos suvokimo lygis išlieka aukštas, vis dar aukštesnis už ES vidurkį; specialaus „Eurobarometro“ tyrimo „Europiečių požiūris į korupciją“¹ duomenimis, 95 % respondentų Lietuvoje mano, kad korupcija šalyje yra plačiai paplitusi (ES vidurkis – 76 %). Lietuvoje taip pat daugiausiai asmeniškai su korupcija susidūrusių žmonių: 29 % respondentų teigė, kad per pastaruosius metus jų buvo prašyta ar tikėtasi, kad jie duos kyšį (ES vidurkis yra 4 %). Dažniausiai tai buvo smulkūs kyšiai sveikatos apsaugos srityje. Gyventojų nuomonė apie Lietuvos Respublikos Vyriausybės kovą su korupcija vis dar yra neigiama: 79 % „Transparency International“ pasaulinio korupcijos „Eurobarometro“ tyrimo respondentų nurodė manantys, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybės veiksmai šioje srityje yra neveiksmingi², o didžioji dauguma Lietuvos gyventojų (92 %) netiki, kad korupcijos lygis šalyje mažėja.

15. Šiame vertinimo etape daugiausia dėmesio skiriama Seimui ir teismams, kurie, „Transparency International“ pasaulinio korupcijos „Eurobarometro“ tyrimo duomenimis, yra suvokiami kaip labiausiai korupcijos paveiktos institucijos (atitinkamai 80 % ir 79 % respondentų nuomone). Skirtingai nei bendros tendencijos, specialiųjų „Eurobarometro“ tyrimų duomenimis, korupcijos suvokimo politikoje lygis nuolat mažėja – 2009 m. 60 % respondentų manė, kad korupcija yra plačiai paplitusi tarp politikų visos šalies mastu, o 2014 m. – 40 % (šis skaičius apima suvokimą apie korupcijos mastą tarp politikų nacionaliniu, regioniniu ir vietos lygmeniu). ES vidurkis yra 59 %. Kasmet šalyje vykdomo tyrimo „Lietuvos korupcijos žemėlapis“³ duomenimis, šiek tiek pagerėjo visuomenės nuomonė apie Seimą ir teismus: 2014 m. atliekant tyrimą atitinkamai 34 % ir 35 % respondentų nurodė, kad šios institucijos yra „labai korumpuotos“ (2011 m. – 68 % ir 64 %). Atsakydami į atvirą klausimą, kurios institucijos, jų manymu, yra labiausiai korumpuotos, 2014 m. Lietuvos gyventojai nurodė sveikatos apsaugos institucijas (55 %), teismus (30 %), policiją (26 %), Seimą (26 %) ir savivaldybes (25 %). Per pastaruosius metus pakilo ir „Transparency International“ korupcijos suvokimo indeksas – 2014 m. Lietuvai skirti 58 balai iš 100 galimų (2011 m. – 48 balai).

16. Vertinimo grupės nuomone, tokia padėtis akivaizdžiai rodo, kad Lietuvoje per daug problemų sprendžiama kuriant ar keičiant teisės aktus, bet nepakankamai pastangų skiriama jiems įgyvendinti. Todėl kovos su korupcija taisyklės dažnai suvokiamos tik kaip papildoma biurokratinė priemonė, kuri turi būti įgyvendinta net nesusimąstant apie jos tikrąją paskirtį, arba kaip taisyklės, kurias galima paprasčiausiai apeiti. Ši spraga tarp teisės ir praktikos yra ypač akivaizdi teismų atveju (dėl išteklių, nepriklausomumo ir skaidrumo), taip pat prokuratūroje ir teisėsaugos institucijose (nepriklausomumą ir atsparumą korupcijai užtikrinantys mechanizmai)⁴. Jau pirmojo vertinimo etapo ataskaitoje GRECO pažymėjo, kad nors Lietuva jau yra sukūrusi teisinę kovos su korupcijos sistemą, yra įsteigtos institucijos, vis dėlto veikla korupcijos prevencijos srityje ir bendras koordinavimas gali būti dar tobulinami. Tą patį galima pasakyti ir apie situaciją šiuo metu.

III. VISŲ TIRIAMŲ KATEGORIJŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA

17. Lietuva yra sukūrusi išsamią ir visapusišką kovos su korupcija ir korupcijos prevencijos teisinę sistemą. Šiam vertinimo etapui svarbiausi teisės aktai – Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas ir Lietuvos Respublikos gyventojų turto deklaravimo įstatymas (toliau – Gyventojų turto deklaravimo įstatymas) – yra vienodai taikomi visiems

¹ http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf.

² <http://www.transparency.org/qcb2013/country/?country=lithuania>.

³ http://www.stt.lt/documents/soc_tyrimai/Gyventojai_BENDRAS.pdf (tik lietuvių kalba).

⁴ http://www.transparency.org/whatwedo/nisarticle/lithuania_2011.

valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims, Seimo nariams, teisėjams ir prokurorams. Bendrojoje kovos su korupcija strategijoje, 2011–2014 m. nacionalinėje kovos su korupcija programoje yra apibrėžti prioritetai ir nustatytos už jų įgyvendinimą atsakingos institucijos.

18. Už šią sritį atsakingos kelios institucijos. Kai kurios iš jų – Seimo Etikos ir procedūrų komisija, Teisėjų etikos ir drausmės komisija, Teisėjų garbės teismas ir Prokurorų etikos komisija – turi specialius įgaliojimus vertinti atitinkamai Seimo narių, teisėjų ir prokurorų elgesį. Jų vaidmuo ir veikla bus aprašyta toliau šioje ataskaitoje.

19. Kitų institucijų kompetencija yra bendresnio pobūdžio. Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnyba (toliau – Specialiųjų tyrimų tarnyba) yra nepriklausoma teisėsaugos institucija, atskaitinga Respublikos Prezidentui ir Seimui. Specialiųjų tyrimų tarnyba tiria korupcijos atvejus ir kuria korupcijos prevencijos priemones. Seimo antikorupcijos komisija tiria korupcijos ir panašius reiškinius ir teikia pasiūlymus dėl kovos su korupcija teisinės bazės gerinimo. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija yra pagrindinė nepriklausoma institucija, atsakinga už korupcijos prevenciją ir atitiktą etikos reikalavimus valstybinėje tarnyboje. Tai yra nepriklausoma kolegiali institucija, sudaryta iš penkių narių, kuriuos penkerių metų kadencijai skiria Seimas Respublikos Prezidento, Ministro Pirmininko, Seimo Pirmininko, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko ir Lietuvos savivaldybių asociacijos prezidento teikimu. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos nariams padeda 17 darbuotojų.

20. Teisės aktuose yra nustatytas šių institucijų bendradarbiavimas ir kai kuriose srityse, pavyzdžiui, teisės aktų analizės kovos su korupcija požiūriu, kandidatų į kai kurias valstybinės tarnybos pareigas patikros, vyksta visiškai sklandžiai.

21. Tačiau to negalima būtų pasakyti apie bendradarbiavimą etikos ir interesų konfliktų klausimais: Vertinimo grupė nustebė sužinojusi, kad Vyriausioji tarnybinės etikos komisija labai mažai bendrauja su komisijomis, atsakingomis už Seimo narių, teisėjų ir prokurorų elgesio priežiūrą. Susitikimų metu išaiškėjo, kad kiekviena institucija ribotai ir griežtai vadovaudamasi įstatymo raide supranta savo įgaliojimus, o tai trukdo pasiekti reikiamą veiksmingumą esant interesų konfliktui. Konkretūs susirūpinimą keliantys pastebėjimai bus išdėstyti toliau (91–92 dalyse). Kelių šių institucijų atstovai pareiškė norą palaikyti pastovius ryšius įvairiais bendrai institucijoms rūpimais klausimais. Pavyzdžiui, buvo paminėtas atvejis, kai, sprendžiant su teisėju ir prokuroru susijusį etikos klausimą, bendradarbiaudamos Teisėjų etikos ir drausmės ir Prokurorų etikos komisijos būtų lengviau radusios bendrą sprendimą. Abiejų šių komisijų nariai taip pat minėjo, kad norėtų gauti daugiau paramos iš Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos dėl interesų konfliktus reglamentuojančių taisyklių taikymo konkrečiais atvejais. Nors Seimo Etikos ir procedūrų komisija tokio noro nepareiškė, Vertinimo grupė mano, kad glaudesni darbiniai santykiai tarp šios institucijos ir Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos galėtų padėti Seimo nariams daugiau sužinoti apie interesų konfliktus reglamentuojančias taisykles ir jų įgyvendinimą. Apie būtinybę įvairioms kovos su korupcija standartus įgyvendinančioms institucijoms glaudžiau bendradarbiauti taip pat buvo rašyta ir Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją apžvalgoje ir ES kovos su korupcija ataskaitoje⁵. Atsižvelgdama į tai, **GRECO rekomenduoja Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos iniciatyva stiprinti bendradarbiavimą tarp institucijų, kurios prižiūri, kaip Seimo nariai, teisėjai ir prokurorai laikosi elgesio, interesų konfliktų ir panašių taisyklių.**

IV. SEIMO NARIŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA

Parlamentinės sistemos apžvalga

22. Lietuvos Respublikos parlamentas (Seimas) yra vienu rūmų. 141 Seimo narys renkamas keturių metų kadencijai. 71 Seimo narys renkamas absoliučia balsų dauguma vienmandatėse apygardose; papildomas rinkimų turas iš dviejų daugiausiai balsų surinkusių kandidatų organizuojamas, jeigu nei vienas kandidatas negauna absoliučios balsų daugumos per pirmąjį turą; 70 narių renkami daugiamandatėje apygardoje pagal kandidatų sąrašus, kurių eilę nustato rinkėjai; politinių partijų sąrašams nustatyta 5 % patekimo į Seimą riba, 7 % riba – partijų koalicijų sąrašams.

⁵ Žr. <http://www.unodc.org/unodc/treaties/CAC/country-profile/profiles/LTU.html> ir http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_lithuania_chapter_en.pdf.

23. Visi Seimo nariai privalo atstovauti nacionaliniams viešiesiems interesams. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 59 straipsnį, eidami pareigas Seimo nariai vadovaujasi Konstitucija, valstybės interesais, savo sąžine ir negali būti varžomi jokių mandatų (laisvo mandato principas).

24. Pagal Konstitucijos 63 straipsnį, Seimo nario įgaliojimai nutrūksta, kai: 1) pasibaigia įgaliojimų laikas arba į pirmąjį posėdį susirenka pirmalaikiuose rinkimuose išrinktas Seimas; 2) jis miršta; 3) atsistatydina; 4) teismas pripažįsta jį neveiksniu; 5) Seimas panaikina jo mandatą apkaltos proceso tvarka; 6) rinkimai pripažįstami negaliojančiais arba šiurkščiai pažeidžiamas rinkimų įstatymas; 7) pereina dirbti arba neatsisako darbo, nesuderinamo su Seimo nario pareigomis; 8) netenka Lietuvos Respublikos pilietybės.

Įstatymų leidybos proceso skaidrumas

25. Pagal Seimo statutą (darbo reglamentą) visi Seimui teikiami įstatymų projektai ir pasiūlymai turi būti registruojami Seimo posėdžių sekretoriате. Įregistruotas įstatymo projektas Seniūnų sueigos spendimu yra įtraukiamas į konkretaus posėdžio darbotvarkę. Seniūnų sueigą proporcingai sudaro frakcijų atstovai; Seniūnų sueiga įgaliota tvirtinti Seimo Pirmininko kartu su Seimo Valdyba parengtas posėdžių darbotvarkes. Tvirtinant posėdžių darbotvarkę dažniausiai pavienių Seimo narių registruotiems įstatymų projektams pirmenybė neteikiama, tačiau gali būti įvairiai, priklausomai nuo klausimo svarbumo. Dažniausiai Seimo nariai stengiasi surinkti kiek galima daugiau savo kolegų parašų savo iniciatyvai paremti – tai padidina tikimybę, kad įstatymo projektas bus įtrauktas į posėdžio darbotvarkę. Statute nustatyta, kad „ne mažesnės kaip 1/3 Seimo narių grupės raštišku reikalavimu klausimas į sesijos darbų programą, savaitės ar kitos dienos darbotvarkę įrašomas privalomai“.

26. Įtraukus įstatymo projektą į plenarinio posėdžio darbotvarkę, tolesnė teisės akto priėmimo Seime procedūra yra tokia: 1) pirmasis skaitymas, kurio metu įstatymo projektas pristatomas plenariniame posėdžiui; 2) komiteto etapas – įstatymo projektas svarstomas viename ar daugiau komitetų, iš kurių vienas yra atsakingas už įstatymo projektą; 3) antrasis skaitymas, kurio metu įstatymo projektas yra išsamiai nagrinėjamas plenariniame posėdyje; 4) įstatymo priėmimas Seime. Įstatymo projekto svarstymo metu jis gali būti tvirtinamas su pakeitimais arba be jų, gražinamas rengėjams peržiūrėti, jo svarstymas gali būti atidėtas arba įstatymo projektas gali būti atmestas.

27. Visi Seimui teikiami įstatymų projektai ir pasiūlymai registruojami Seimo posėdžių sekretoriате (statuto 136 straipsnis). Seimo posėdžių sekretoriате taip pat registruojami visi projekto ar pasiūlymo lydimieji dokumentai, nurodant, kas juos pateikė. Nuo to momento įstatymų projektų ir pasiūlymų tekstai skelbiami Seimo interneto svetainėje⁶. Jeigu įstatymo projektą pasiūlo Lietuvos Respublikos Vyriausybė, jis taip pat skelbiamas specialiaame registre, Teisės aktų informacinėje sistemoje, netgi jeigu jis nėra registruotas Seimo plenarinių posėdžių sekretoriате. Šis registras yra viešai prieinamas internete⁷.

28. Vizito metu Vertinimo grupė buvo informuota, kad pastaraisiais metais teisės aktai vis dažniau priimami skubos tvarka⁸. Valdžios institucijos aiškino, kad tokia tvarka vis dažniau taikoma iš dalies dėl ekonominės ir finansinės krizės. Nepaisant tokių procedūrų, kurios yra nustatytos Seimo statute, teisėtumo, Vertinimo grupė pastebi, kad pernelyg dažnas tokių skubos procedūrų taikymas gali pakenkti įvairių teisės aktų priėmimo proceso etapų viešumui ir sumažinti viso proceso skaidrumą. Valdžios institucijoms rekomenduojama peržiūrėti skubos procedūrų taikymo tvarką, siekiant užtikrinti, kad dėl jų taikymo nebūtų pažeisti skaidrumo ir viešumo reikalavimai.

29. Vieša įstatymų projektų svarstymą gali organizuoti ministerija, prieš pateikdama projektą Vyriausybei ir vėliau Seimui, arba tai daryti gali nuspręsti Seimas teisės akto

⁶ <http://www.lrs.lt>.

⁷ http://www3.lrs.lt/dokpaieska/forma_1.htm.

⁸ Per 2004–2008 m. Seimo kadenciją iš 1177 įstatymų 258 įstatymai buvo priimti skubos tvarka; iš jų 81 buvo susijęs su tarptautinių sutarčių ratifikavimu; per 2008–2012 m. kadenciją – atitinkamai 935 iš 1790 buvo priimti skubos tvarka, įskaitant 72 dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo; nuo 2012 m. iki 2014 m. rugpjūčio mėn. 268 įstatymai iš 729 buvo priimti skubos tvarka, įskaitant 34 dėl tarptautinių sutarčių ratifikavimo.

priėmimo proceso pradzioje. Tokiu atveju viešas konsultacijas inicijuoja už įstatymo projektą atsakingas komitetas. Įstatymo projektas paskelbiamas Seimo interneto svetainėje, nurodant terminą, iki kurio suinteresuoti asmenys gali pateikti pasiūlymus ir pastabas. Įstatymo projektas taip pat siunčiamas suinteresuotoms valdžios institucijoms ir, jeigu reikia, visuomeninėms organizacijoms, savivaldos institucijoms ir politinėms partijoms. Visus vertinimus ir pastabas dėl įstatymo projekto renka ir analizuoja pagrindinis už įstatymo projektą atsakingas komitetas. Atsakingas komitetas gali organizuoti klausymus, į kuriuos kviečiami visi pasiūlymus ir pastabas pateikę asmenys. Tokie klausymai gali būti nerengiami, jeigu per konsultacijų laikotarpį gaunamos vos kelios pastabos ar pakeitimo pasiūlymai, tačiau tokiu atveju visi pastabas ir pasiūlymus pateikę asmenys privalo būti pakviesti dalyvauti komiteto posėdyje, kuriame svarstomas įstatymo projektas. Vertinimo grupė sužinojo, kad dažniausiai konsultacijos su visuomene klausymų forma organizuojamos dėl įstatymų projektų, susijusių su platesnius viešuosius interesus liečiančiais klausimais.

30. Paprastai plenariniai posėdžiai ir komiteto posėdžiai yra atviri visuomenei ir žiniasklaidai. Komitetai gali susirinkti į uždarus posėdžius, jeigu įstatymo svarstymo metu pateikiama su valstybės ar komercinėmis paslaptimis susijusi informacija arba kitokia informacija, kurios naudojimą ir platinimą riboja įstatymai. Sprendimas rengti uždara posėdį priimamas komiteto narių balsų dauguma (statuto 53 straipsnio 3 dalis). Po kiekvieno posėdžio Seimo spaudos tarnyba pateikia informaciją apie pagrindinius posėdyje svarstytus dalykus. Uždari plenariniai posėdžiai gali būti rengiami Seimo sprendimu, taip pat Seimo Pirmininko, Respublikos Prezidento arba Ministro Pirmininko sprendimu. Seimo Valdyba, Vyriausybė, politinės grupės ir komitetai taip pat turi teisę siūlyti rengti uždara posėdį. Informacijos apie uždara posėdį skelbti negalima, nebent Seimas nuspręstų kitaip (statuto 101 straipsnis). Kaip buvo nurodyta Vertinimo grupei, tokie uždari plenariniai ir komitetų posėdžiai rengiami labai retai.

31. Plenariniai posėdžiai transliuojami Seimo interneto svetainėje, taip pat gali būti transliuojami per radiją ir televiziją pagal žiniasklaidos priemonių ir Seimo Valdybos susitarimus. Tokių posėdžių protokolai ir stenogramos yra skelbiami viešai, tik uždara posėdžių medžiaga yra rengiama, bet neskelbiama. Komitetų ir komisijų posėdžių protokolai taip pat skelbiami viešai, išskyrus uždara posėdžių. Plenarinių posėdžių balsavimo rezultatai skelbiami Seimo interneto svetainėje.

32. Vertinimo grupei buvo malonu sužinoti, kad pagal statuto 138 straipsnį Seimo Pirmininkas, Seimo Valdyba, už įstatymo projektą atsakingas komitetas, parlamentinė komisija, frakcija arba ministras gali pareikalauti, kad Specialiųjų tyrimų tarnyba įvertintų įstatymo projektą dėl galimos rizikos korupcijos prevencijos požiūriu. Vertinimo grupei buvo patvirtinta, kad tai daroma dažnai⁹, ypač dažnai korupcijos prevencijos požiūriu vertinami teisės aktai, susiję su viešaisiais pirkimais, Europos Sąjungos fondais, valstybės ar savivaldybių teikiamų paslaugų perdavimu viešosioms ar privačioms įstaigoms, produktų saugos reikalavimais, žemės naudojimu, teritoriniu planavimu, vaistinėmis ir kt. Respublikos Prezidentas taip pat kartais gražina priimtą įstatymą Seimui išanalizuoti jį kovos su korupcija požiūriu, jeigu tai nebuvo padaryta prieš priimant įstatymą. Tokios analizės metu siekiama nustatyti spragas, dėl kurių gali atsirasti galimybės veikti neobjektyviai, taip pat aptikti užslėptus interesus bei lobizmo apraiškas. Išsami tokios analizės medžiaga perduodama Seimui, dalis jos skelbiama viešai.

33. Vizito metu Vertinimo grupei buvo patvirtinta, kad informacija apie įstatymo projektus, susijusius dokumentus ir balsavimo rezultatus yra lengvai prieinama Seimo interneto svetainėje. Tačiau kita informacija nėra taip lengvai pasiekama. Vertinimo grupei buvo pasakyta, kad neretai komitetų posėdžių darbotvarkė tvirtinama ir skelbiama paskutinę minutę. Todėl įstatymų projektai ir kiti pasiūlymai paskelbiami per vėlai, kad visuomenė, žiniasklaida ar net kiti Seimo nariai galėtų susidaryti nuomonę apie tokius teisės aktus, ar net nuspręstų, ar jiems reikia dalyvauti tam tikro komiteto posėdyje.

⁹ Per 2013 m. Specialiųjų tyrimų tarnyba įvertino kovos su korupcija požiūriu įvertino 118 įstatymų ir jų projektų, 62 teisės aktus ir jų projektus. Vidutiniškai kiekvienais metais Specialiųjų tyrimų tarnyba įvertina 200 teisės aktų (http://www.stt.lt/documents/eng/Eng_STT_2013_m_veiklos_ataskaita.pdf).

Galiausiai buvo paminėta, kad nors komiteto posėdžių stenogramos skelbiamos viešai, kaip numatyta įstatyme, kai kurie komitetai nusprendė, kad išimties tvarka komitetų posėdžių protokolai gali būti išplatinami tik atitinkamo posėdžio dalyviams. Į tai atsižvelgdama **GRECO rekomenduoja toliau didinti įstatymų leidybos proceso skaidrumą užtikrinant, kad komitetų posėdžių darbotvarkės, darbiniai dokumentai ir protokolai būtų laiku parengti ir viešai prieinami.**

Atlyginimas ir kitos išmokos

34. Seimo narių atlyginimą sudaro bazinė mėnesinė alga ir priedas už darbo valstybės tarnyboje stažą (3 % nuo bazinės algos už kiekvienus trejus darbo valstybės tarnyboje metus nuo 1990 m. kovo 11 d. užimant vieną iš Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme nurodytų pareigybių). Toks priedas negali viršyti 30 % bazinės algos. Seimo nario mėnesinė alga¹⁰ apskaičiuojama dauginant pareiginės algos koeficientą (kuris nustatomas priklausomai nuo užimamų pareigų, nurodytų Lietuvos Respublikos valstybės politikų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo priede) iš vadinamojo „bazinio dydžio“, kurį Seimas tvirtina pavasario sesijos pabaigoje. Nuo 2015 m. sausio 1 d. toks bazinis dydis yra 130,50 euro. Nuo tos datos bazinė mėnesinė Seimo narių alga yra tokia:

Pareigybė	Bazinė alga (Eur)
Seimo Pirmininkas	3 367
Pirmasis Seimo Pirmininko pavaduotojas	3 028
Seimo Pirmininko pavaduotojai, opozicijos lyderis	2 923
Nuolatinių komitetų pirmininkai	2 832
Nuolatinių komitetų pirmininkų pavaduotojai	2 675
Pakomitečių arba nuolatinių komisijų pirmininkai	2 636
Nuolatinių komisijų pirmininkų pavaduotojai	2 558
Frakcijų seniūnai	
7–10 narių:	
Seniūnas	2 610
Seniūno pavaduotojas	2 558
11–20 narių:	
Seniūnas	2 636
Seniūno pavaduotojas	2 597
21–30 narių:	
Seniūnas	2 701
Seniūno pavaduotojas	2 623
31–40 narių:	
Seniūnas	2 793
Seniūno pavaduotojas	2 701
Daugiau nei 40 narių:	
Seniūnas	2 858
Seniūno pavaduotojas	2 767
Seimo narys	2 532

35. Seimo nariai turi teisę gauti keturių rūšių papildomas išmokas:

- Parlamentinės veiklos išlaidų atlyginimas iš valstybės biudžeto sudaro iki 1 vidutinio mėnesio darbo užmokesčio dydžio. Siekiant grįžti į prieš krizę buvusį lygį, nuo 2015 m. sausio 1 d. ši suma bus padidinta iki 1,7 vidutinio mėnesio darbo užmokesčio dydžio. Kompensuojamos biuro ir pašto išlaidos, telefono, transporto ir kitos su parlamentine veikla susijusios išlaidos, taip pat Seimo Valdybos iš anksto patvirtintų užsienio komandiruočių išlaidos. Parlamentinės veiklos išlaidos turi būti pagrįstos dokumentais ir yra tvarkomos pagal tam tikras apskaitos taisykles. Šios sumos nėra apmokestinamos gyventojų pajamų mokesčiu. Vidutinį mėnesio darbo užmokesčio dydį kiekvieną ketvirtį

¹⁰ Vidutinis metinis bendras darbo užmokestis Lietuvoje yra 8 010 eurų.

atnaujina Lietuvos statistikos departamentas. Šiuo metu vidutinis mėnesio darbo užmokesčio dydis yra 667 eurai.

- Eidami savo pareigas kitose nei sostinės rinkimų apygardose išrinkti Seimo nariai ir jų šeimos nariai yra aprūpinami nemokamu gyvenamuoju plotu Seimo viešbutyje. Kompensuojamos visos su gyvenimu Seimo viešbutyje susijusios išlaidos (vanduo, elektra, dujos, šildymas ir kitos komunalinės paslaugos). Nėra atlikta tokių kompensacijų ekonominės vertės apskaičiavimų, tačiau, palyginti su panašios vertės butų Vilniuje nuomos kaina, tokios kompensacijos siekia maždaug 434 eurus per mėnesį.
- Seimo nariui išmokama išėtinė išmoka, jei jo įgaliojimai nutrūksta Konstitucijos 63 straipsnio 1 ir 4 dalyse nustatytais pagrindais: a) pasibaigia įgaliojimų laikas arba į pirmąjį posėdį susirenka pirmalaikiuose rinkimuose išrinktas Seimas; b) teismas pripažįsta jį neveiksniu (statuto 15⁵ straipsnis). Seimo nariui išmokama tiek vidutinių mėnesinių Seimo nario atlyginimų dydžio (priklausomai nuo užimamų pareigų) išėtinė išmoka, kiek metų nepertraukiamai truko jo kadencija Seime, bet ne mažesnė kaip 2 ir ne didesnė kaip 6 vidutinių mėnesinių Seimo nario atlyginimų dydžio išėtinė išmoka. Jeigu asmuo Seimo nariu buvo ne visus kadencijos metus, ilgesnis negu 6 mėnesių trukmės laikotarpis laikomas visais kadencijos metais. Išėtinė išmoka nemokama, jeigu Seimo narys perrenkamas kitai kadencijai. Seimo nariui mirus, atitinkama suma išmokama jo šeimos nariams.
- Be su parlamentine veikla susijusių išlaidų kompensacijos, kai kuriems Seimo nariams taip pat kompensuojamos naudojimosi tarnybiniu telefonu išlaidos ir skiriamos išmokos politinėms frakcijoms. Seimo Pirmininko ir jo pavaduotojų, Europos reikalų komiteto ir Užsienio reikalų komiteto pirmininkų ir jų pavaduotojų, opozicijos lyderio, frakcijų seniūnų ir jų pavaduotojų naudojimosi tarnybiniu telefonu išlaidos kompensuojamos iki 0,4 % vidutinio mėnesio darbo užmokesčio (dabar 267 eurai), o kitų komitetų ir komisijų pirmininkų ir jų pavaduotojų, taip pat pakomitečių pirmininkų naudojimosi tarnybiniu telefonu išlaidos kompensuojamos iki 0,2 % vidutinio mėnesio darbo užmokesčio (dabar 134 eurai).
- Politinėms frakcijoms metams skiriama vieno vidutinio mėnesio darbo užmokesčio dydžio suma ir papildomai 0,4 % vidutinio mėnesio darbo užmokesčio dydžio (dabar 267 eurai) suma kiekvienam frakcijos nariui. Ši suma peržiūrima kiekvieną mėnesį priklausomai nuo frakcijos dydžio. Šios lėšos naudojamos ekspertų konsultacijų teisės aktų klausimais, reprezentacinėms, pašto, telefono ir kitoms frakcijos darbo išlaidoms padengti. Seimo nariai turi teisę gauti tokias papildomas išmokas tik kol vykdo savo pareigas kaip Seimo nariai, išskyrus išėtines išmokas.

36. Be to, pagal Seimo statuto 15³ straipsnio 4 dalį, savivaldybės nemokamai suteikia patalpas Seimo nariui ir jo padėjėjui-sekretoriui nuolatiniam naudojimuisi Seimo nario pasirinktoje rinkimų apygardos savivaldybėje (savivaldybėse) Seimo nario įgaliojimų laikui. Už šaltą ir karštą vandenį, elektros energiją, dujas, šilumos energiją ir kitas komunalines paslaugas moka savivaldybė, už naudojimąsi telefonu moka Seimo narys. Kita galimybė, kuria naudojasi tik keli Seimo nariai, yra apmokėti patalpų savo rinkimų apygardoje nuomos išlaidas iš lėšų, skirtų parlamentinėms išlaidoms kompensuoti, biudžeto.

37. Vadovaujantis Seimo Etikos ir procedūrų komisijos sprendimu, duomenys apie kompensuojamas kiekvieno Seimo nario parlamentinės veiklos išlaidas ir Seimo narių biurus jų apygardose yra skelbiami kiekvieną ketvirtį Seimo interneto svetainėje¹¹. Informacija, susijusi su naudojimosi Seimo viešbučio patalpomis, neskelbiama, tačiau paprašius gali būti pateikta. Informacija apie išmokėtas išėtines ir kitas išmokas (telefono išlaidos ir frakcijoms skiriamos lėšos) internete neskelbiama.

38. Lėšų, skirtų kompensuoti su parlamentine veikla susijusias išlaidas, naudojimą kontroliuoja Seimo Etikos ir procedūrų komisija. Seimo nariai privalo pateikti Finansų departamentui čekius, pagrindžiančius jų su parlamentine veikla susijusias išlaidas už praėjusį mėnesį ar ketvirtį. Kilus abejonių, tokias sąskaitas peržiūri Etikos ir procedūrų

¹¹ http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=9075&p_k=1 (tik lietuvių kalba).

komisija. Seimo kanceliarijos Audito komitetas atlieka vidaus Seimo finansinių ataskaitų auditą; išorės auditą atlieka Valstybės kontrolė.

Etikos principai ir elgesio taisyklės

39. Seimo nariai privalo laikytis Valstybės politikų elgesio kodekso¹². Šį dokumentą rengė Seimo Valdybos sudaryta darbo grupė, kurios nariais buvo įvairioms politinėms frakcijoms atstovaujantys Seimo nariai, taip pat ekspertai iš kitų institucijų, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos arba Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos. Valstybės politikų elgesio kodeksas buvo Seimo patvirtintas 2006 m. rugsėjo 19 d. priėmus Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodekso patvirtinimo įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymą. Šis kodeksas taikomas visiems politikams – išrinktiems ir paskirtiems įstatymų leidybos ir vykdomosios valdžios atstovams, taip pat registruotiems kandidatais į visų valstybės lygių renkamus postus. Šis kodeksas taip pat taikomas parlamentinių partijų pirmininkams ir jų pavaduotojams.

40. Kodekse nustatomi devyni principai: 1) pagarba žmogui ir valstybei; 2) teisingumas; 3) sąžiningumas; 4) skaidrumas ir viešumas; 5) padorumas; 6) pavyzdingumas; 7) nesavanaudiškumas; 8) nešališkumas ir 9) atsakomybė. Kodeksas taip pat nustato pareigą valstybės politikams ir kandidatams deklaruoti privačius interesus pagal galiojančius teisės aktus.

41. Valstybės politikų elgesio, kuriuo pažeidžiami šiame kodekse nustatyti valstybės politikų elgesio principai ir nuostatos, tyrimą atlieka institucijos komisija. Seimo ir Vyriausybės narių elgesio tyrimus atlieka Seimo etikos ir procedūrų komisija (žr. toliau įgyvendinimo dalyje).

42. Seimo narių etikos ir elgesio atžvilgiu Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos kompetencija yra papildoma. Ši komisija gali savo iniciatyva arba Etikos ir procedūrų komisijos prašymu suteikti metodologinę pagalbą dėl kodekso nuostatų įgyvendinimo arba perduoti informaciją apie nusiskundimus dėl politikų elgesio komisijai. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija taip pat atlieka parlamentinių politinių partijų ir jų pavaduotojų, kurie nėra Seimo ar savivaldybių tarybų nariai arba nėra paskirti į Vyriausybės nario pareigas, elgesio, kuriuo pažeidžiami šiame kodekse numatyti valstybės politikų elgesio principai ir nuostatos, tyrimą.

Interesų konfliktas

43. Interesų konfliktų klausimai išsamiai apibrėžti Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme. Šis įstatymas taikomas valstybės politikams, įskaitant Seimo narius, teisėjams ir visiems valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims, įskaitant prokurorus. Įstatymas apibrėžia interesų konfliktą ir nustato: i) valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims taikomus draudimus ir apribojimus; ii) interesų konfliktų prevencijos taisykles; iii) pareigą deklaruoti privačius interesus kartu su priežiūros ir įgyvendinimo priemonėmis. Tokias priemones kartu taiko Vyriausioji tarnybinės etikos komisija ir atitinkamos valstybės ar savivaldybės institucijos vadovas. Pagrindinė institucija, prižiūrinti, kaip Seimo nariai laikosi interesų konflikto taisyklių, yra Seimo Etikos ir procedūrų komisija.

44. Seimo narių interesų konfliktams taip pat taikomi Seimo statuto 18 ir 20 straipsniai ir Valstybės politikų elgesio kodeksas, kurie aptariami toliau.

45. Pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 2 straipsnį, interesų konfliktas – situacija, kai valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo, atlikdamas pareigas ar vykdydamas pavidimą, privalo priimti sprendimą ar dalyvauti jį priimant, ar įvykdyti pavidimą, kurie susiję ir su jo privačiais interesais. Tame pačiame straipsnyje be kitų apibrėžti ir privatūs interesai kaip asmens, dirbančio valstybinėje tarnyboje (ar jam artimo asmens), asmeninis turtinis ar neturtinis suinteresuotumas,

¹² http://www3.lrs.lt/pls/inter/dokpaieska.showdoc_l?p_id=287040 (anglų kalba).

galintis turėti įtakos sprendimams atliekant tarnybines pareigas, ir artimi asmenys – valstybinėje tarnyboje dirbančio asmens sutuoktinis, sugyventinis, partneris, kai partnerystė įregistruota įstatymų nustatyta tvarka (toliau – partneris), taip pat jų tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai (įbroliai), seserys (įseserės), seneliai, vaikaičiai ir jų sutuoktiniai, sugyventiniai ar partneriai.

46. Viešųjų interesų viršenybei užtikrinti valstybinėje tarnyboje dirbantys asmenys privalo: 1) nešališkai, sąžiningai ir tinkamai atlikti tarnybines pareigas; 2) teisės aktų nustatyta tvarka ir priemonėmis vengti interesų konflikto ir elgtis taip, kad nekiltų abejonių, jog toks konfliktas yra; 3) nesinaudoti pareigomis asmeninei naudai gauti; 4) priimdami sprendimus, vadovautis įstatymais ir visų asmenų lygybės principu; 5) nesinaudoti viešai neskelbiama tarnybine informacija ne tarnybinei veiklai; 6) nesinaudoti ir neleisti naudotis jokia valstybės ar savivaldybių valdomu turtu ne tarnybinei veiklai (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 3 straipsnis).

47. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas taip pat nustato taisykles, apribojančias Seimo narių teises atstovauti, jeigu jie turi finansinių ryšių su fiziniais, juridiniais asmenimis ar įmonėmis, ir draudimą naudotis savo pareigomis, galiomis ir vardu, siekiant paveikti kitų asmenų sprendimą, kuris sukeltų interesų konfliktą.

48. Galiausiai Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas nustato valstybinėje tarnyboje dirbančių asmenų, įskaitant Seimo narius, teisėjus ir prokurorus, prievolę pateikti privačių interesų deklaracijas (žr. toliau). Duomenys apie Seimo narių privačius interesus skelbiami Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos interneto svetainėje. Seimo nariai ir jų šeimos nariai taip pat privalo deklaruoti savo turtą pagal Gyventojų turto deklaravimo įstatymą ir pajamas pagal Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymą (toliau – Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas) (žr. toliau). Šios prievolės yra pakartotos Seimo statute ir Valstybės politikų elgesio kodekse.

49. Iškilus interesų konfliktui dėl Seime svarstomo klausimo, Seimo nariai privalo apie tai informuoti ir nusišalinti nuo svarstymo. Pagal Seimo statuto 21 straipsnį, Seimo narys, kuris svarstomo klausimo atžvilgiu turi privačių interesų, privalo informuoti posėdžio pirmininką apie interesų konflikto grėsmę ir nusišalinti nuo tolesnio klausimo svarstymo ir balsavimo. Jeigu Etikos ir procedūrų komisija nustato, kad Seimo narys neįvykdė reikalavimų ir neatsižvelgė į komisijos rekomendacijas, komisija nedelsdama apie tai informuoja Seimą. Tokiu atveju Seimas gali nuspręsti svarstyti klausimą iš naujo (statuto 18 straipsnis).

50. Išaiškėjus, kad įstatymo priėmimo metu buvo pažeistos interesų konfliktus reglamentuojančios taisyklės, priimto įstatymo perdavimas pasirašyti Prezidentui gali būti stabdomas. Tokį sprendimą priima Seimas jo Pirmininko, komiteto arba ne mažiau nei vienos penktosios Seimo narių teikimu, Etikos ir procedūrų komisijai pateikus savo išvadas ir pasiūlymus. Jei Etikos ir procedūrų komisija konstatuoja, kad buvo šiuurkščiai pažeista įstatymų leidybos procedūra ar kitos svarbios statuto nuostatos ir tai lėmė Seimo sprendimą arba Etikos ir procedūrų komisija nepateikė savo išvadų, Seimas balsuoja, ar pripažinti netekusiu galios, ar palikti galioti ginčijamą įstatymą. Jeigu Seimas šiuo atveju pripažįsta ginčijamą įstatymą netekusiu galios, jo projekto svarstymas paprastai kartojamas nuo tos stadijos, kai buvo padarytas pažeidimas (statuto 160 straipsnis).

51. Vertinimo grupė labai palankiai vertina Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme įtvirtintą išsamią interesų konfliktų reglamentavimo tvarką. Įstatymas turi daug teigiamų aspektų, pavyzdžiui, tai, kad įstatymas be išimties taikomas visiems valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims, įskaitant Seimo narius, teisėjus ir prokurorus, numato pareigą pranešti apie galimą interesų konfliktą ir nusišalinti nuo svarstymo; Vertinimo grupei buvo nurodyta, kad pastarąja nuostata Seimo nariai kartais naudojami nusišalindami nuo teisės aktų svarstymo Seime.

52. Vis dėlto susitikimų metu Vertinimo grupei buvo pasakyta, kad tam tikrais aspektais Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas yra pernelyg

formalus. Daugumai pašnekovų susidarė įspūdis, kad įstatymo paskirtis apsiriboja reikalavimu valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims deklaruoti privačius interesus. Be to, keli Vertinimo grupės pašnekovai išsakė abejonių dėl sistemos naudingumo ir interesų deklaravimo priežiūros veiksmingumo. Su tokiais abejonėmis susiję pastebėjimai bus aprašyti toliau.

53. Nepaisant tam tikrų teigiamų požymių, pavyzdžiui, Seimo narių nusišalinimo nuo svarstymo, Vertinimo grupei susidarė įspūdis, kad pagrindinė įstatymo logika vis dėlto nebuvo tinkamai suprasta, o interesų konflikto prevencijos ir vengimo kultūra vis dar netapo įprasta Seimo narių praktika. Vertinimo grupės nuomone, reikia daugiau pastangų įgyvendinti įstatymą, jo prevencinius ir priežiūros aspektus. Šiame kontekste daroma nuoroda į iv rekomendaciją (žr. 92 punktą). Įvairios su įstatymo įgyvendinimu susijusios institucijos taip pat turi plėtoti bendradarbiavimą ir palaikyti nuolatinį dialogą, kaip nurodyta i rekomendacijoje (žr. 21 punktą).

Draudimas vykdyti tam tikrą veiklą

Dovanos

54. Pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą, politikai ir valstybės tarnautojai negali priimti dovanų ar paslaugų, jeigu tai gali sukelti interesų konfliktą, kaip apibrėžta įstatyme. Šis draudimas nėra taikomas dovanoms ar paslaugoms, gaunamoms pagal protokolą, ir kurių vertė neviršija 29 eurų. Jeigu vertė viršija nurodytą sumą, ši dovana yra laikoma valstybės nuosavybe, ji įvertinama ir saugoma Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos nustatyta tvarka. Šios taisyklės taip pat taikomos Seimo nario sutuoktiniams, sugyventiniams ir partneriams.

55. Dovanos ar paslaugos, kurios laikomos priimtiniomis, nes jos nesukelia interesų konflikto, turi būti deklaruojamos privačių interesų deklaracijoje, jeigu jų vertė viršija 145 eurus (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 14 straipsnis), išskyrus dovanas ar paslaugas, gautas iš artimų asmenų; pastarosios turi būti deklaruotos, jeigu jų vertė viršija 2 896 eurus. Taip pat privalo būti deklaruoti bet kokios rūšies sandoriai (prekių ar paslaugų pirkimas, kredito sutartys, nuoma ir kt.), jeigu jų vertė viršija 2 896 eurus (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 6 straipsnis).

56. Vizito metu sutikti Seimo nariai buvo gerai susipažinę su dovanų ir paslaugų priėmimo ir deklaravimo taisyklėmis. Vertinimo grupei buvo pasakyta, kad dovanų, išskyrus protokolines dovanas, vertė nustatoma pačių asmenų nuožiūra. Vertinimo grupės nuomone, būtų naudinga Seimo nariams ir kitiems valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims išplatinti gaires dėl dovanų vertės nustatymo, pavyzdžiui, remiantis protokolinių dovanų vertės nustatymo tvarka.

Nesuderinamos veiklos, papildoma veikla, sutartys su valdžios institucijomis, finansiniai interesai

57. Seimo nario pareigos, išskyrus jo pareigas Seime, nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis valstybės įstaigose ir organizacijose, taip pat privačiame sektoriuje (Konstitucijos 60 straipsnis ir statuto 6 straipsnis). Savo įgaliojimų metu Seimo narys atleidžiamas nuo pareigos atlikti krašto apsaugos tarnybą. Seimo narys gali būti skiriamas tik Ministru Pirmininku ar ministru. Seimo narys gali gauti tik atlyginimą iš valstybės biudžeto už savo parlamentinę veiklą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą. Leidžiama tik tokia papildoma veikla, dėl kurios neatsiranda Seimo nario įsipareigojimų trečiosioms šalims. Pavyzdžiui, ūkininkavimas nėra draudžiama veikla. Tačiau jokia papildoma veikla negali būti vykdoma pagal sutartis arba kaip įprastinė verslo veikla. Šiuo klausimu Seimo narys gali konsultuotis su Seimo etikos ir procedūrų komisija. Visa papildoma veikla turi būti deklaruojama. Dėl tokio bendro veiklų nesuderinamumo Seimo nariai negali sudaryti sutarčių su valdžios institucijomis.

58. Seimo narys gali turėti finansinių interesų, tačiau privalo juos deklaruoti (žr. toliau skyrelyje apie turto, pajamų, įsipareigojimų ir interesų deklaravimą).

Apribojimai pasibaigus tarnybai

59. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 5 skirsnyje (18–21 straipsniai) asmeniui, nustojusiam eiti pareigas valstybinėje tarnyboje, yra nustatyti vienus metus galiojantys apribojimai sudaryti darbo sutartis su institucijomis ar atstovauti fiziniams ar juridiniams asmenims. Tokie apribojimai taikomi visiems valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims, įskaitant Seimo narius.

60. Įstatymo 18 straipsnyje nustatytas vienu metų draudimo laikotarpis, per kurį asmuo, nustojęs eiti pareigas valstybės ar savivaldybės tarnyboje, neturi teisės įsidarbinti įmonių valdymo struktūrose, jeigu paskutiniaisiais darbo metais jo tarnyba buvo tiesiogiai susijusi su šių įmonių veiklos priežiūra arba kontrole, arba jeigu asmuo tiesiogiai dalyvavo rengiant, svarstant ar priimant palankius įmonei sprendimus teikti valstybės užsakymus ar finansinę paramą. Įstatymo 19 straipsnyje nustatytas vienu metų apribojimas sudaryti sandorius su institucija, kurioje paskutinius metus buvo dirbta, o 20 straipsnyje nurodytas draudimas vienus metus atstovauti fiziniams ar juridiniams asmenims toje institucijoje, kurioje jis paskutinius metus dirbo. Asmuo, dirbantis valstybinėje tarnyboje, apie tokius tarnybinius santykius privalo nedelsdamas informuoti savo institucijos vadovą.

61. Apribojimų taikymo išimtis konkrečiais atvejais, kai apribojimų taikymas gali pakenkti visuomenės ar valstybės interesams, nustato Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 21 straipsnis).

62. Valdžios institucijų atstovai taip pat nurodė, kad, kaip rodo teismų praktika¹³ ir sisteminga Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 6, 18, 19 ir 20 straipsnių analizė, interesų konfliktai kyla ne tik kai asmuo iš valstybinės tarnybos pereina į privatų sektorių, bet ir tuo atveju, kai iš privataus sektoriaus pereina į valstybinę tarnybą. Atitinkamai, pasikeitus asmens pareigybei, jis laikomas susijusiu su savo ankstesne darbovieta 12 mėnesių.

Santykiai su trečiosiomis šalimis

63. Seimo narių santykiai su lobistais ar kitais asmenimis, siekiančiais daryti įtaką jų sprendimams, lieka nereguliuojami. Lobistinės veiklos įstatymas buvo priimtas 2000 m., tačiau jame daugiausia dėmesio skiriama lobistams ir jų veiklos kontrolei. Įstatymo nuostatos numato privalomą lobistų registraciją ir reglamentuoja lobistų dalyvavimą teisės aktų leidybos procedūroje. Registruoti lobistai turi teisę: a) dalyvauti rengiant teisės aktų projektus ir teikti paaiškinimus ir pasiūlymus susijusiais klausimais; b) siūlyti teisės aktų leidėjams inicijuoti galiojančių teisės aktų pakeitimus; c) organizuoti teisės aktų leidėjų susitikimus su lobistinės veiklos užsakovo atstovais; d) organizuoti ir finansuoti visuomenės apklausą dėl teisės akto projekto ar galiojančio teisės akto įgyvendinimo. Lobistai privalo kiekvienais metais teikti ataskaitą Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai apie savo veiklą, o komisija informuoja visuomenę apie lobistinę veiklą¹⁴ ir kiekvienais metais teikia Seimui lobistinės veiklos kontrolės ataskaitą.

64. Vertinimo grupės nuomone, vien tik lobizmo veiklą reglamentuojančio įstatymo buvimas ir viešas lobistų registras yra geras viešojo valdymo skaidrumo požymis, kaip GRECO yra ne kartą pabrėžusi. Tačiau keli Vertinimo grupės pašnekovai minėjo, kad įstatymo įgyvendinimo tikrai negalima pavadinti sėkmingu. Daugybė įtakingų interesų grupių, siekiančių daryti įtaką įstatymų leidybos procesui, į įstatymo taikymo sritį nepatenka; tai būtų verslo asociacijos ir kitos nevyriausybinės organizacijos, teisės paslaugų įmonės, taip pat asmenys, užsiimantys lobistine veikla, veikdami ne klientų, bet savo asmeniniais interesais. Vertinimo grupės nuomone, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija įgyvendina įstatymą nepakankamai veiksmingai – tiek dėl nepakankamų išteklių (0,25 vieno darbuotojo etato skirta lobistų veiklos kontrolei), tiek ir dėl to, kad Vyriausioji tarnybinės etikos komisija neturi įgaliojimų kontroliuoti neregistruotų lobistų veiklos. Ši

¹³ 2008 m. spalio 9 d. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis byloje Nr. A756-1945/2008.

¹⁴ 35 registruotų lobistų sąrašas skelbiamas Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos interneto svetainėje: http://www.vtek.lt/vtek/index.php?option=com_content&view=article&id=371&Itemid=41.

komisija jau keletą metų bando atkreipti įstatymų leidėjų dėmesį į esamos lobizmo veiklą reglamentuojančios tvarkos trūkumus¹⁵, tačiau iki šiol šie klausimai nebuvo sprendžiami. Pripažindama, kad lobistinė veikla yra teisėtas politikos formavimo proceso elementas, Vertinimo grupė konstatuoja, kad iki šiol įstatymas neįgyvendina savo užsibrėžto tikslo „užtikrinti lobistinės veiklos viešumą ir skaidrumą, užkirsti kelią nelegaliai lobistinei veiklai“ (Lobistinės veiklos įstatymo 1 straipsnis) ir ragina valdžios institucijas spręsti šį klausimą. Tuo pat metu, iš dalies atsižvelgdama į tai, kad šiuo metu nėra priimtų bendrų taisyklių dėl Seimo narių santykių su trečiosiomis šalimis vykdant įstatymų leidybos darbą ne Seimo ar jo komisijų posėdžių metu, ir kad nėra užtikrintas tokios veiklos skaidrumas, **GRECO rekomenduoja priimti taisykles, reglamentuojančias Seimo narių santykius su lobistais ir trečiosiomis šalimis, siekiančiomis daryti įtaką įstatymų priėmimo procesui.**

Netinkamas įslaptintos informacijos naudojimas

65. Įslaptintos informacijos tvarkymo nuostatos įtvirtintos Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme. Kita slapta informacija (kuri nėra įslaptinta, tačiau yra riboto naudojimo dėl komercinių paslapčių, asmens duomenų ir t. t.) tvarkoma vadovaujantis Seimo Valdybos nutarimu dėl Seimo ir Seimo kanceliarijos uždarų posėdžių organizavimo tvarkos.

66. Pagal Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymą, visi Seimo nariai, išskyrus Seimo Pirmininką, kuriam leidimas susipažinti ir dirbti su įslaptinta informacija suteikiamas pagal jo pareigas, privalo praeiti asmens patikimumo patikrinimą, suteikiantį jam teisę susipažinti ir dirbti su informacija, žymima slaptumo žymomis „Visiškai slaptai“, „Slaptai“, „Konfidencialu“. Toks leidimas išduodamas Valstybės saugumo departamento nutarimu. Visais atvejais privaloma laikytis „būtina žinoti“ principo. Pagal Seimo statuto 44 straipsnį, Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto nariais gali būti tik Seimo nariai, turintys leidimą dirbti ar susipažinti su įslaptinta informacija. Teisė susipažinti ir dirbti su žemiausio slaptumo lygio (riboto naudojimo) informacija Seimo Valdybos sprendimu suteikiama visiems Seimo nariams jų kadencijos laikotarpiui, jiems pasirašant pasižadėjimą saugoti įslaptintą informaciją; tokiu atveju patikimumo patikrinimo Seimo nariai praeiti neprivalo.

67. Kaip minėta anksčiau, Seimo nariai negali naudoti oficialios ar kitos su jų pareigomis susijusios informacijos kitais, nei įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytais tikslais (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 3 straipsnis).

Netinkamas valstybės išteklių naudojimas

68. Etikos ir procedūrų komisija yra atsakinga už valstybės biudžeto lėšų, skirtų parlamentinės veiklos išlaidoms kompensuoti, naudojimo pagal paskirtį priežiūrą. Seimo nariai neturi teisės naudoti jokių kitų lėšų ar sudaryti sutartis naudodami kitas valstybės lėšas, nei jiems paskirtos parlamentinės veiklos kompensavimo išlaidos.

Turto, pajamų, įsipareigojimų ir interesų deklaravimas

69. Be pajamų deklaracijų, kurias Seimo nariai privalo teikti kaip ir visi kiti piliečiai, jie privalo deklaruoti savo turtą pagal Gyventojų turto deklaravimo įstatymą ir savo privačius interesus pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą. Reikalavimu deklaruoti pajamas ir turtą siekiama užkirsti kelią neteisėtam praturtėjimui ir mokesčių vengimui, o privačių interesų deklaravimo tikslas yra išvengti interesų konfliktų valstybinėje tarnyboje. Kai kurių deklaracijų turinys iš dalies sutampa, o turto ir privačių interesų deklaracijos yra viešos. Tokios pačios pareigos nustatytos teisėjams ir prokurorams, kaip ir toliau aprašytoji sistema.

70. Pareiga teikti deklaracijas atsiranda nuo kandidatavimo į tam tikras pareigas pradžios. Valstybinei mokesčių inspekcijai pateiktų ir jos patvirtintų pajamų ir turto

¹⁵ Žr. 2011 m. VTEK veiklos ataskaitą, 32 psl.:

http://www.vtek.lt/vtek/images/vtek/Dokumentai/EN/about_us/VTEK_2011_veiklos_ataskaita_en.pdf.

deklaracijų pagrindinių duomenų išrašai, taip pat privačių interesų deklaracija yra vieni iš dokumentų, pateikiamų Vyriausiajai rinkimų komisijai kaip kandidato pareiškiniai dokumentai (Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymo 38 straipsnis).

Pajamų deklaravimas, turto ir įsipareigojimų deklaravimas

71. Kaip ir visi kiti piliečiai, Seimo nariai privalo teikti savo metines pajamų mokesčių deklaracijas pagal Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą. Seimo nariai privalo deklaruoti pajamas, gautas iš įvairių šaltinių, įskaitant atlyginimą, gautą už perleistas ar perduotas teises, už parduotą ar kitaip perleistą, investuotą turta, lėšas ir (ar) kitą naudą pinigais ir (ar) natūra, su tam tikromis išimtimis. Seimo nariai taip pat turi pagrįsti deklaruotos nuosavybės įsigijimo šaltinius.

72. Be to, Seimo nariai turi pareigą užpildyti turto deklaraciją kaip valstybės politikai¹⁶. Deklaruojamas nekilnojamasis turtas, kilnojamasis turtas, kuriam privaloma teisinė registracija, piniginės lėšos kredito ir kitose įstaigose, pasiskolintos ir paskolintos lėšos, jeigu jų bendra suma viršija 1 148 eurus, meno kūriniai, kurių vieneto vertė viršija 1 148 eurus, ir vertybiniai popieriai, jeigu jų bendra vertė viršija 1 148 eurus (Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 3 straipsnis).

73. Seimo nario šeimos nariai taip pat privalo teikti turto ir pajamų deklaracijas, kuriose pateikiama tokia pati informacija, kaip ir Seimo nario turto ir pajamų deklaracijoje. Šiame kontekste „šeimos nariai“ yra Seimo nario sutuoktiniai ir jaunesni nei 18 metų vaikai (įvaikiai), gyvenantys kartu su Seimo nariu. Nepilnamečių šeimos narių turta ir pajamas deklaruoja vienas iš tėvų (tėvių) (Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 2 straipsnis).

74. Turto ir pajamų deklaracijos pateikiamos elektroniniu būdu kasmet iki kalendorinių metų, einančių po tų kalendorinių metų, už kuriuos deklaruojamas turimas turtas, gegužės 2 dienos. Tokios deklaracijos privalo būti pateiktos Valstybinei mokesčių inspekcijai prie Finansų ministerijos. Deklaracijos popierine forma retai benaudojamos, tačiau vis dar laikomos galiojančiomis ir yra priimamos. Popierinių deklaracijų duomenys įvedami į Valstybinės mokesčių inspekcijos elektroninę duomenų bazę.

75. Seimo narių ir jų šeimos narių pateiktos deklaracijos yra viešos, išskyrus asmeninę informaciją, kuri neskelbiama siekiant nepažeisti privatumo. Nuo 2014 m. šie duomenys skelbiami Valstybinės mokesčių inspekcijos interneto svetainėje.

Privačių interesų deklaravimas

76. Pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą, Seimo nariai privalo pateikti privačių interesų deklaracijas, nurodydami savo ir sutuoktinio (sugyventinio ar partnerio) privačius interesus. Deklaracijoje privaloma nurodyti tokius duomenis (6 straipsnis):

- juridiniai asmenys, kuriuose dalyvauja pats asmuo arba jo sutuoktinis;
- asmens arba jo sutuoktinio vykdoma individuali veikla, kaip apibrėžta Gyventojų pajamų mokesčio įstatyme;
- pareigos ir ryšiai su įmonėmis ar tarptautinėmis organizacijomis, narystė ir pareigos visuomeniniuose judėjimuose ar organizacijose, išskyrus narystę politinėse partijose;
- dovanos, gautos per paskutinius kalendorinius metus, jeigu jų vertė yra didesnė negu 145 eurai, išskyrus dovanas, gautas iš artimųjų giminaičių;
- informacija apie asmens ar jo sutuoktinio per pastaruosius dvylika mėnesių sudarytus sandorius, jeigu jų vertė viršija 2 896 eurus;

¹⁶ „Valstybės politikas“, kaip apibrėžta Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymo 2 straipsnyje, – asmenys, įstatymų nustatyta tvarka išrinkti ar paskirti į Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Seimo nario, Ministro Pirmininko, ministro, savivaldybės tarybos nario, savivaldybės mero, savivaldybės mero pavaduotojo pareigas.

- artimieji giminaičiai ir šeimos nariai, kiti deklaruojančiajam žinomi asmenys, dėl kurių, jo nuomone, tarnyboje gali kilti interesų konfliktas. Taip pat turi būti deklaruoti visi faktai, kurie gali sukelti interesų konfliktą.

77. Deklaruojantysis gali nenurodyti duomenų apie sutuoktinį, jeigu sutuoktiniai kartu negyvena, neveda bendro ūkio ir dėl to šie duomenys deklaruojančiajam nėra žinomi. Vaikai nėra tiesiogiai susiję su privačių interesų deklaravimu, tačiau gali būti laikomi svarbiais kaip artimi arba deklaruojančiajam žinomi asmenys, dėl kurių, jo nuomone, tarnyboje gali kilti interesų konfliktas.

78. Asmuo, dirbantis valstybinėje tarnyboje, privalo pranešti institucijos vadovui ar jo įgaliotam atstovui apie visus pasiūlymus pereiti dirbti į kitą darbą, jeigu tai gali sukelti interesų konfliktą. Institucijos vadovas ar jo įgaliotas atstovas, nustatęs, kad toks asmuo yra artimai tarnybiškai susijęs su būsimuoju darbdaviu, turi nedelsdamas imtis priemonių, kad būtų pašalinta interesų konflikto grėsmė (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 16 ir 17 straipsniai). Nors pagal Konstituciją parlamentinės pareigos yra nesuderinamos su jokiais kitomis pareigomis valstybinėse institucijose ir organizacijose (išskyrus paskyrimas Ministru Pirmininku ar ministru), taip pat su darbu verslo įmonėse, komercinėse ar kitokiose privačiose įmonėse ar organizacijose, šie straipsniai gali būti aktualūs ir tais atvejais, kai Seimo narys neketina pakartotinai kandidatuoti į Seimo narius.

79. Išrinkti Seimo nariai privalo per vieną mėnesį pateikti privačių interesų deklaraciją, kurioje privalo būti pateikta informacija apie per pastaruosius dvylika mėnesių gautas dovanas ar sudarytus sandorius. Vėliau tokios deklaracijos atnaujinamos pagal poreikį – pasikeitus joje pateiktai informacijai arba atsiradus naujoms aplinkybėms. Tokiu atveju deklaracija turi būti pakeista nedelsiant, bet koku atveju ne vėliau nei per septynias dienas po naujų aplinkybių paaiškėjimo.

80. Nuo 2012 m. vidurio privačių interesų deklaracijos teikiamos per Valstybinės mokesčių inspekcijos Interesų deklaravimo informacinę sistemą (IDIS), kurios programinė įranga buvo atnaujinta 2014 m. Su IDIS sistemoje saugomomis deklaracijomis gali susipažinti institucijos, atsakingos už tokių deklaracijų skelbimą ir priežiūrą, t. y. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija ir Seimo Etikos ir procedūrų komisija.

81. Seimo narių privačių interesų deklaracijas skelbia Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, išskyrus asmeninę informaciją, kuri neskelbiama siekiant nepažeisti privatumo; su privačių interesų deklaracijomis galima susipažinti šios komisijos interneto svetainėje¹⁷. Pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą, turi būti sudarytas valstybinėje tarnyboje dirbančių asmenų privačių interesų registras, tačiau ši įstatymo nuostata dar nebuvo įgyvendinta.

82. Visi Vertinimo grupės vizito metu sutikti pašnekovai sutiko, kad Seimo nariai, taip pat teisėjai ir prokurorai tinkamai vykdė atskleidimo reikalavimus. Vertinimo grupė nenustatė jokių ypatingų problemų dėl aprašytų prievolių ar deklaruotinių dalykų žinojimo.

Priežiūra ir įgyvendinimas

Pajamų, turto ir įsipareigojimų deklaravimas

83. Turto ir pajamų deklaracijų duomenų teisingumą tikrina Valstybinė mokesčių inspekcija (Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 8 straipsnis). Valstybinė mokesčių inspekcija turi teisę tikrinti deklaracijas už paskutinius penkerius metus. Kontrolės procedūra apima tris etapus: 1) bendra deklaracijų teisingumo patikra naudojant paskirtąją programinę įrangą; 2) rizikos vertinimo analizė, siekiant nustatyti asmenis, priskiriamus rizikos grupei mokesčių vengimo požiūriu. Tai gali būti asmenys, dirbantys srityse, kuriose dažniau pažeidžiami reikalavimai, arba asmenys, į kuriuos mokesčių administratorius atkreipia dėmesį, gavęs pranešimą „karštąja linija“ arba informacijos iš

¹⁷ <http://www.vtek.lt/vtek/index.php?Itemid=57;>
[http://www.vtek.lt/vtek/index.php?option=com_content&view=article&id=1022%3Apageikt-per-eds-deklaracij-paieka&catid=21&Itemid=35.](http://www.vtek.lt/vtek/index.php?option=com_content&view=article&id=1022%3Apageikt-per-eds-deklaracij-paieka&catid=21&Itemid=35)

kitų institucijų. Rizikos požiūriu visuomet vertinami konkretūs asmenys, o ne profesinės kategorijos; 3) sustiprinta 1 ir 2 punktuose nurodytų asmenų turto ir pajamų kontrolė. Vykdamas sustiprintą kontrolę atliekama kryžminė patikra su privačių interesų deklaracijomis ir kitais informacijos šaltiniais, pavyzdžiui, kadastro duomenimis, bankais, draudimo bendrovėmis ir kt. 2013 m. atlikta 700 tokių patikrų. Jeigu tokios patikros metu nustatoma galimo neteisėto praturtėjimo požymių, byla perduodama teisėsaugos institucijoms.

84. Turto deklaracijos pateikimo taisyklės pažeidę Seimo nariai, teisėjai ar prokurorai atsako administracine ar baudžiamąja tvarka. Už pavėluotą turto deklaracijos pateikimą arba jos nepateikimą Valstybinė mokesčių inspekcija gali skirti administracines baudas nuo 290 iki 1 448 eurų (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 172¹⁰ straipsnis). Asmenys taip pat gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn, jeigu jie nepateikia pajamų ar turto deklaracijos gavę Valstybinės mokesčių inspekcijos priminimą atlikti savo pareigą. Taikomos nuobaudos gali būti viešieji darbai, bauda arba areštas. Jeigu asmuo nepateikia deklaracijos siekdamas išvengti mokesčių mokėjimo, jam gali būti skiriama bauda arba laisvės atėmimas iki trejų metų (Baudžiamojo kodekso 221 straipsnis). Žinomai neteisingų duomenų pateikimas apie savo ar įmonės pajamas, pelną, turtą ar jų naudojimą yra baudžiamasis nusižengimas, baudžiamas bauda, laisvės apribojimu arba laisvės atėmimu iki trejų metų (Baudžiamojo kodekso 220 straipsnis). Tokiu atveju naikinama Seimo nario neliečiamybė.

85. Vizito metu Vertinimo grupė nenustatė jokių Valstybinės mokesčių inspekcijos vykdomos kontrolės, šios institucijos išteklių ar įgaliojimų trūkumų požymių. Pašnekovai bendrai sutarė dėl turto deklaravimo tvarkos naudingumo ir patikimumo. Vis dėlto Valstybės kontrolė yra nurodžiusi tam tikrus sistemos trūkumus, todėl buvo sudaryta darbo grupė jai patobulinti¹⁸. 2014 m. balandžio mėn. Seimui buvo pateiktas Mokesčių administravimo įstatymo pakeitimo įstatymo projektas; šiuo metu projektas svarstomas Seime. Pagal projekto nuostatas Valstybinei mokesčių inspekcijai bus reguliariai teikiama informacija apie gyventojų finansinį turtą, pajamas ar sandorius.

Privačių interesų deklaracija ir kitos elgesio taisyklės

86. Pagrindinė institucija, prižiūrinti, kaip Seimo nariai laikosi interesų konfliktų ir kitų taisyklių, yra Seimo Etikos ir procedūrų komisija, kurios įgaliojimai ir pareigos apibrėžtos Seimo statuto 78 straipsnyje. Komisiją sudaro 15 narių, proporcingai atstovaujančių visoms Seimo politinėms frakcijoms; komisijos nariams padeda du valstybės tarnautojai. Etikos ir procedūrų komisijos sprendimai priimami paprasta posėdyje dalyvaujančių komisijos narių balsų dauguma; jeigu posėdyje dalyvaujančių komisijos narių balsai pasiskirsto po lygiai, lemia komisijos pirmininko balsas. Komisija yra atskaitinga tik Seimui.

87. Komisija yra atsakinga už Seimo narių elgesio, interesų konflikto ir privačių interesų deklaravimo taisyklių įgyvendinimą; be to, komisija kontroliuoja, kaip Seimo nariai laikosi atlyginimus ir papildomas išmokas reglamentuojančių nuostatų (statuto 18 straipsnis). Komisija gali pradėti Seimo nario veiklos tyrimą savo iniciatyva, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos nurodymu, gavusi kito asmens (piliečio, kito Seimo nario ar pranešėjo apie pažeidimą) pranešimą arba remdamasi žiniasklaidos pranešimu. Jeigu tyrimo metu kyla įtarimų, kad Seimo narys galėjo įvykdyti baudžiamąjį nusižengimą, komisija privalo nedelsdama apie tai informuoti Seimą ir generalinį prokurorą, kuriam komisija perduoda visą tyrimo metu surinktą medžiagą.

88. Komisija Seimo nariui gali teikti rašytines rekomendacijas laikytis Elgesio kodekso, kaip išvengti interesų konflikto, arba pareikalauti viešai atsiprašyti. Tokios rekomendacijos ir komisijos sprendimai yra skelbiami Seimo interneto svetainėje; jie plačiai aptariami žiniasklaidoje. Jeigu Seimo narys nesivadovauja komisijos rekomendacijomis, jis komisijos

¹⁸ http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_lithuania_chapter_en.pdf.

teikimu ir be svarstymo paprasta balsavusių Seimo narių dauguma gali būti laikinai pašalintas iš posėdžių salės.

89. Seimo nariui pakartotinai nevykdant savo pareigų pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą gali būti skiriama nuo 290 eurų iki 580 eurų bauda. Tokias baudas skiria teismas pagal Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos surašytą protokolą dėl administracinio teisės pažeidimo (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 202¹ straipsnis).

90. Seimo nariui pažeidus nuostatas dėl nesuderinamų veiklų, komisija gali siūlyti Seimui atleisti tokį Seimo narį iš pareigų. Sprendimas atleisti Seimo narį už nuostatų dėl veiklų nesuderinamumo nesilaikymą priimamas paprasta Seimo balsų dauguma. Jeigu tiriant Seimo nario veiklą kyla įtarimų, kad Seimo narys galbūt šiurkščiai pažeidė Konstituciją ir (ar) sulaužė priesaiką, Etikos ir procedūrų komisija ne mažesne kaip 4/5 visų komisijos narių balsų dauguma siūlo Seimui pradėti Seimo nario apkaltos procesą. Apkaltos procedūroje dalyvauja Speciali tyrimo komisija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis teismas), o galutinis sprendimas priimamas ne mažiau nei 3/5 visų Seimo narių balsų.

91. Seimo Etikos ir procedūrų komisija turi plačius įgaliojimus, daug užduočių ir pakankamus įgaliojimus tokioms užduotims vykdyti. Vis dėlto Vertinimo grupė laikosi nuomonės, kad Etikos ir procedūrų komisijos požiūris į Seimo narių sąžiningumą ir elgesį reglamentuojančių taisyklių įgyvendinimą ir priežiūrą yra veikiau atsakomasis nei iniciatyvinis. Tai ypač akivaizdu interesų deklaravimo srityje, kur du komisijai talkinantys valstybės tarnautojai didžiąją savo darbo laiko dalį praleidžia tikrindami, ar laiku pateiktos deklaracijos, ir siuntinėdami priminimus. Deklaracijos turinys neperžiūrimas; reaguojama tik į žiniasklaidos ar piliečių, nevyriausybinių organizacijų arba Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos pranešimą. Komisijos nariai taip pat pripažino, kad neturi jokių galimybių patikrinti, ar deklaracijų pakeitimai buvo tinkamai registruoti. Nuo 2010 m. rugsėjo 10 d. iki 2013 m. liepos 4 d. (šešios Seimo sesijos) komisija tyrė 10 galimo interesų konflikto atvejų: vienu atveju buvo skirta viešojo pranešimo nuobauda, komisijai nustačius, kad Seimo narys gynė jam artimo asmens interesus. Kitais trimis atvejais komisija nustatė, kad Seimo narys nevykdė teisinio reikalavimo deklaruoti interesus, tačiau nebuvo skirta jokia nuobauda. Panašiai ir prižiūredama, kaip Seimo nariai laikosi elgesio taisyklių, komisija veikia tik reaguodama į aplinkybes.

92. Veiksmingos priežiūros nebuvimas daro žalą visam interesų konflikto vengimo tvarkos patikimumui. Tiek interesus deklaruoti privalantys asmenys, tiek išorės stebėtojai¹⁹, įskaitant žiniasklaidą, privačių interesų deklaravimą dažniausiai suvokia kaip „popierinį tigrą“, kuris dar turi įrodyti savo naudingumą. Vertinimo grupei buvo pasakyta, kad pagrindinė deklaracijų paskirtis yra jų viešinimas. Tačiau susidaro įspūdis, kad vykdydami tyrimus žiniasklaidos atstovai retai kada remiasi tokiomis deklaracijomis, priešingai nei turto deklaracijomis. Apskritai, pačiame Seime sukurtas savireguliacijos mechanizmas galėtų padėti pagerinti visuomenės suvokimą apie Seimo narių sąžiningumą. Kaip GRECO yra ne kartą pabrėžusi, norint padidinti visuomenės pasitikėjimą, būtina parodyti, kad Seimo nariai patys nori šiuos klausimus spręsti principingai. Atsižvelgdama į tai, **GRECO rekomenduoja imtis reikiamų priemonių užtikrinti veiksmingą privačių interesų deklaravimą ir kitų Seimo narių elgesį reglamentuojančių taisyklių įgyvendinimą ir jų priežiūrą.** Šiuo atžvilgiu Vertinimo grupė primena būtinybę stiprinti bendradarbiavimą su kitomis šiose srityje atsakomybę turinčiomis institucijomis, ypač su Vyriausiąja tarnybinės etikos komisija, kaip nurodyta **1** rekomendacijoje (žr. 21 punktą).

Neliečiamybė

93. Seimo narys negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, suimamas ar kitaip suvaržoma jo asmeninė laisvė, išskyrus jeigu yra sulaikomas darantis nusikaltimą (*flagrante delicto*). Generaliniam prokurorui paprašius, tokia Seimo nario neliečiamybė gali

¹⁹ Be kitų tarptautinių stebėtojų apie būtinybę stiprinti interesų deklaravimo peržiūrą buvo kalbama ir ES kovos su korupcija ataskaitoje.

būti visai ar iš dalies panaikinta (Seimo nario nesulaikant) Seimo balsų dauguma (Konstitucijos 62 straipsnis, statuto 22 straipsnis). 2014 m. gegužės mėn. buvo patvirtintas Baudžiamojo kodekso pakeitimas, pagal kurį tais atvejais, kai kompetentinga institucija neleidžia neliečiamybę turintį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, senaties eiga sustoja. Etikos ir procedūrų komisija nurodė, kad Seimas patenkino 98 % prašymų panaikinti Seimo nario neliečiamybę. Vertinimo grupei buvo pasakyta, kad likusieji atvejai buvo prilyginti nereikšmingiems pažeidimams.

94. Itin sunkiais atvejais, įtarus, kad Seimo narys pažeidė Konstituciją, įvykdė nusikaltimą ar sulaužė priesaiką, Seimas taip pat gali inicijuoti apkaltos procedūrą siekdamas panaikinti Seimo nario mandatą. Tokiais atvejais, panaikinus Seimo nario mandatą 3/5 visų narių balsų dauguma (pagal Konstitucijos 74 straipsnį ir statuto 242 straipsnį), gali būti pradėtas baudžiamasis procesas.

Mokymas ir informuotumas

95. Pradėjusius eiti pareigas Seimo narius su jų teisėmis ir pareigomis supažindina Seimo kanceliarijos darbuotojai. Jiems įteikiamas naujo Seimo nario vadovas, kuriame, be kitų dalykų, yra ir elgesio taisyklės. Šis vadovas taip pat skelbiamas Seimo intranete. Be to, Etikos ir procedūrų komisija rengia Seimo nariams rašytines rekomendacijas įvairiais su jų pareigomis susijusiais klausimais. Vertinimo grupei buvo minėta, kad šiais klausimais Seimo nariai kartais konsultuojasi neformaliai.

96. Akivaizdu, kad tiesiogiai Seimo narių informuotumo didinimo veiklai dėmesio skiriama nedaug. Labai gaila, ir Vertinimo grupė mano, kad tai yra viena pagrindinių priežasčių, kodėl daugelis Seimo narių korupcijos prevencijos ir interesų konfliktus reglamentuojančias taisykles suvokia kaip formalias ir biurokratinės. Kaip šioje ataskaitoje minėta anksčiau, pagrindinė Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo logika taip ir nebuvo pakankamai suprasta, o interesų konflikto prevencijos ir vengimo kultūra vis dar netapo įprasta Seimo narių praktika. Tam, kad vertybės būtų įgyvendintos praktiškai, būtina perteikti pagrindinius standartus, šviesti ir nuolat mokyti didinant informuotumą, be to, ugdyti įgūdžius, kurie padėtų susidūrus ir sprendžiant etikos dilemas. Vertinimo grupė ragina sukurti priemones, kuriomis būtų užtikrinamos galimybės rengti individualias ir institucijos lygmens diskusijas, pavyzdžiui, sukurti naujų Seimo narių kuratorių sistemą, nuolat rengti pokalbius apie sąžiningumą ir su parlamentine veikla susijusius etikos klausimus. Galiausiai, GRECO yra ne kartą minėjusi, kad specialus konsultavimas (įskaitant konfidencialaus pobūdžio konsultavimą) gali būti vertinga priemonė, stiprinanti Seimo narių gebėjimus užkirsti kelią interesų konfliktams ir spręsti sąžiningumo dilemas. Vertinimo grupės nuomone, Seimas privalo priimti besąlygišką atsakomybę už geresnę etikos kultūrą tarp jo narių. Todėl **GRECO rekomenduoja sukurti veiksmingus vidaus mechanizmus, kurie leistų didinti informuotumą, skatinti ir taip užtikrintų Seimo atsparumą korupcijai institucijos lygmeniu (mokymas, diskusijos institucijoje su parlamentine veikla susijusiais etikos klausimais) ir individualiai (konfidencialus konsultavimas)**. Pastangų koordinavimas su panašius įgaliojimus ir atsakomybę už korupcijos prevenciją turinčiomis institucijomis, tokiomis kaip Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, kaip nurodyta **i** rekomendacijoje, taip pat yra labai svarbus šios rekomendacijos įgyvendinimui.

V. TEISĖJŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA

Teismų sistemos apžvalga

97. Lietuvoje veikia trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas, kuris vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – Aukščiausiasis Teismas), Lietuvos apeliacinis teismas, apygardos teismai ir apylinkės teismai, kurie kartu sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardos administraciniai teismai, kurie yra specializuoti teismai, nagrinėjantys administracines bylas.

98. Bendrosios kompetencijos teismai nagrinėja civilines, baudžiamąsias ir administracinių teisės pažeidimų bylas. Yra 49 apylinkės teismai, nagrinėjantys bylas pirmojoje instancijoje. Penki apygardos teismai yra apeliacinė instancija apylinkių teismų nuosprendžiams, sprendimams ir nutartim, ir pirmoji instancija, nagrinėjanti jos kompetencijai priskirtas bylas. Lietuvos apeliacinis teismas yra apeliacinė instancija byloms, kurias išnagrinėjo apygardų teismai, kasacine tvarka bylas nagrinėja Aukščiausiasis Teismas. Įgyvendinus teismų reformą, kurią Teisėjų taryba patvirtino 2013 m., apylinkių teismų sumažės iki 12, o apygardos teismų – iki 2. Bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų veiklą reglamentuoja Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (toliau – Teismų įstatymas).

99. Konstitucinį Teismą sudaro 9 teisėjai, Seimo skiriami devyneriems metams vienai kadencijai. Tris kandidatus (po vieną) į Konstitucinio Teismo teisėjus teikia Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas. Konstitucinio Teismo pirmininką iš šio Teismo teisėjų skiria Seimas Respublikos Prezidento teikimu (Konstitucijos 103 straipsnis). Konstitucinio Teismo statusą ir veiklą reglamentuoja Konstitucija ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas (toliau – Konstitucinio Teismo įstatymas).

100. Šiuo metu Lietuvoje dirba 768 profesionalūs teisėjai (315 vyrų ir 453 moterys) (2012 m. Europos veiksmingo teisingumo komisijos duomenys). Lietuvoje nėra visuomeninių teisėjų ar teismo tarėjų.

101. Teisėjų taryba yra vykdomoji teismų savivaldos institucija, kurią sudaro 23 nariai. Aukščiausiojo Teismo pirmininkas, Lietuvos apeliacinio teismo pirmininkas, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininkas yra Teisėjų tarybos nariai pagal pareigas. Kiti nariai yra Visuotiniame teisėjų susirinkime išrinkti teisėjai: po tris iš Aukščiausiojo Teismo, Apeliacinio teismo ir Vyriausiojo administracinio teismo, po vieną – iš kiekvieno apygardos teismo, vienas – iš visų apygardos administracinių teismų ir po vieną – iš kiekvieno apygardos teismo veiklos teritorijoje esančių visų apylinkės teismų. Kandidatai iškeliami ir renkami Visuotiniame teisėjų susirinkime, kuris yra aukščiausia teisėjų savivaldos institucija, kurioje dalyvauja visi Lietuvos teisėjai. Teisėjai, turintys mažesnę kaip penkerių metų teisėjo darbo stažą, arba kuriems buvo taikyta drausminė nuobauda, kandidatuoti negali. Teisėjų tarybos pirmininką, pirmininko pavaduotoją ir sekretorių dvejiems metams iš Teisėjų tarybos narių renka Teisėjų taryba slaptu balsavimu. Teisėjų taryba yra kompetentinga visais su teismais susijusiais klausimais, įskaitant mokymą, biudžetą, teismo pastatus ir informacinių technologijų klausimus.

102. Teismams ir teisėjų savivaldos institucijoms padeda Nacionalinė teismų administracija – nepriklausoma institucija, įsteigta 2002 m. gegužės 1 d. Viena šios institucijos funkcijų yra materialinis ir techninis teismų aprūpinimas, veiksmingo teismų sistemos veikimo užtikrinimas ir teisėjų mokymas.

103. Teisėjų nepriklausomumo principas įtvirtintas keliuose Konstitucijos straipsniuose: 31 straipsnis skelbia asmens teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas; 109 straipsnyje teigiama, kad vykdydami teisingumą teisėjas ir teismai yra nepriklausomi; 114 straipsnis draudžia valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimąsi į teisėjo ar teismo veiklą; šis straipsnis taip pat numato teisėjų neliečiamybę.

104. Teisėjų nepriklausomumo principas toliau plėtojamas Konstitucinio Teismo įstatyme (5¹ ir 17 straipsniai), Teismų įstatyme (2 ir 3 straipsniai), proceso teisėje (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – Civilinio proceso kodeksas) 21 straipsnis, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas) 44 straipsnis, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – Administracinių bylų teisenos įstatymas) 7 straipsnis) ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Ypač, kai Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodus įgaliojimus²⁰. Konstitucinis Teismas yra ne kartą nurodęs, kad visišką teismų sistemos funkcionavimo savarankiškumą ir nepriklausomumą taip pat reiškia jos savireguliacija ir savivalda, įskaitant *inter alia* teismo darbo organizavimą ir teisėjų savivaldos organų veiklą.

105. Lietuvos teismų sistema yra labai mažai pasitikima visuomenėje. „Transparency International“ 2013 m. atlikto pasaulinio korupcijos barometro tyrimo duomenimis, teismai, Seimas ir politinės partijos yra institucijos, kuriomis pasitikima mažiausiai: 79 % respondentų nurodė, kad teisėjai yra korumpuoti; panašūs rezultatai gauti ir atlikus kitus tyrimus. Vis dėlto šalies mastu kasmet atliekamas tyrimas „Korupcijos žemėlapis Lietuvoje“ parodė tam tikrą pagerėjimą. 2014 m. 35 % respondentų teigė, kad teismai yra „labai korumpuoti“, o 2011 m. tokios nuomonės buvo 64 % apklaustųjų (išsamiau atitinkamame skyriuje). Vertinimo grupei susidarė įspūdis, kad yra labai didelis skirtumas tarp teismų korupcijos suvokimo ir realybės. Incidentų, apie kuriuos pranešama, skaičius nėra didelis, jie nėra labai rimti ir iš esmės situacija panaši į kitų šalių. Su daugeliu savo pašnekovų Vertinimo grupė aptarė daugiausiai žiniasklaidoje pristatomą ir visuomenės akyse susiformavusį neigiamą įvaizdį. Kelios priežastys buvo nurodytos aiškinant šį reiškinį – nuo nuorodų į praeitį Tarybų Sąjungos sudėtyje, palikusią nepasitikėjimą valstybės institucijomis, iki kai kurių žiniasklaidos kanalų ir teisininkų bandymą suversti kaltę teisėjams, siekiant nuslėpti, pavyzdžiui, kai kurių jų bylų silpnąsias vietas. Tokie paaiškinimai Vertinimo grupei nepasirodė visiškai įtikinami ir ji pastebi, kad, nepaisant panašios istorijos kaimyninėse valstybėse, visuomenės pasitikėjimas teismais jose yra aukštesnis.

106. Kita daugelio pašnekovų nurodyta priežastis buvo nepakankamas teismų sistemos skaidrumas. Dažnai girdimas nusiskundimas, kad teismų sprendimai sunkiai suprantami, surašomi neatsižvelgiant į bylai svarbius faktus, kuriais remiantis toks sprendimas buvo priimtas. Todėl bylos šalims ir plačiajai visuomenei susidaro įspūdis, kad sprendimas priimamas šališkai, neatspindi nepriklausomo ir objektyvaus vertinimo, kuris leistų suprasti teisėjo mąstymą ir jo taikytus teisinius argumentus. Taip pat buvo nurodomas teismų sprendimų skelbimo būdas, kai kurių pašnekovų teigimu, jis tikrai nėra patogus vartotojui. Vien tik žinoti teismo sprendimo datą nepakanka, kad galima būtų su juo susipažinti, kadangi sistema reikalauja įvesti tikslius raktinius žodžius.

107. Teisėjų taryba apie šią kritiką žino ir pastaraisiais metais bandė tokias problemas spręsti: Teisėjų taryba yra įsteigusi Ryšių su visuomene ir žiniasklaida komitetą, teismuose paskirti atstovai spaudai, patvirtintos Informacijos apie teismų veiklą ir bylas teikimo viešosios informacijos rengėjams taisyklės, organizuojami komunikacijos kursai, o teisėjams rekomenduojama viešai komentuoti ir aiškinti savo sprendimus. Taip pastaraisiais metais teisėjų įvaizdis gerėjo, ypač tarp teismo procesuose dalyvaujančių

²⁰ 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio teismo nutarimas: „Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti ir kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą [...]; nors, kaip minėta, pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan. Tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas“.

šalių²¹. Vertinimo grupė palankiai vertina šias pastangas, tačiau atsižvelgusi į tokia pasitikėjimo teisėjais spragą vis dėlto mano, kad jos turi būti sustiprintos. Ypač reikia atkreipti dėmesį į teismo sprendimų struktūrą ir formuluotes. Taip pat būtina plėtoti ir tobulinti bendravimą su visuomene. Todėl Vertinimo grupė palankiai vertina šiuo metu Teisėjų tarybos įgyvendinamą bandomąjį projektą skirti ir rengti teisėjus-atstovus spaudai. Teisėjai yra geriau nei neprofesionalai pasirengę paaiškinti teismo sprendimus, jie taip pat gali su savo bendradarbiais aptarti, kokią informaciją apie bylą reikėtų pateikti visuomenei nepažeidžiant konfidencialumo principo. Atsižvelgdama į anksčiau minėtas aplinkybes, **GRECO rekomenduoja teisminėms institucijoms toliau dėti pastangas užtikrinant: i) tinkamą mokymą gerinant profesinius teismo sprendimų rengimo įgūdžius; ii) geresnį ryšių palaikymą su visuomene.**

Teisėjų skyrimas, karjera ir tarnybos sąlygos

Skyrimas ir paaukštinimas tarnyboje

108. Teisėjai skiriami į pareigas iki pensinio amžiaus, t. y. 65 metų. Apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus skiria, paaukština, perkelia ir atleidžia Respublikos Prezidentas Teisėjų tarybos patarimu. Apeliacinio teismo teisėjus skiria Respublikos Prezidentas Teisėjų tarybos patarimu ir Seimui pritarus. Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu (Konstitucijos 112 straipsnis). Aukščiausiojo Teismo pirmininkas parenka kandidatus ir pasiūlo juos Respublikos Prezidentui. Prieš teikdamas kandidatūras Lietuvos Respublikos Seimui. Respublikos Prezidentas kreipiasi į Teisėjų tarybą, prašydamas pateikti motyvuotą patarimą (Teismų įstatymo 73 straipsnis).

109. Kandidatai į teisėjus privalo atitikti tokius reikalavimus: turėti Lietuvos Respublikos pilietybę, būti nepriekaištingos reputacijos ir sveikatos, be to, turi atitikti įstatymų nustatytus asmens patikimumo ar kitus reikalavimus. Priklausomai nuo siekiamos užimti pareigybės, taikomi skirtingi universitetinio išsilavinimo ir darbo patirties reikalavimai:

- Kandidatai į apylinkės teismo teisėjus privalo turėti teisininko išsilavinimą ir ne mažesnę kaip penkerių metų teisinio darbo stažą, turi būti išlaikę pretendentų į teisėjus egzaminą. Nuo pretendentų į teisėjus egzaminu atleidžiamas teisės krypties socialinių mokslų daktaras ir habilituotas daktaras, asmuo, turintis ne mažesnę kaip penkerių metų teisėjo darbo stažą, jeigu nuo darbo teisėju pabaigos praėjo ne daugiau kaip penkeri metai (Teismų įstatymo 51 straipsnis).
- Apygardos administracinio teismo ar apygardos teismo teisėju gali būti skiriamas teisėjų karjeros siekiančių asmenų registre įrašytas teisėjas arba teisės krypties socialinių mokslų daktaras, turintis ne mažesnę kaip ketverių metų teisėjo ir (ar) teisinio pedagoginio darbo stažą (Teismų įstatymo 66 straipsnis).
- Apeliacinio teismo ar Vyriausiojo administracinio teismo teisėju gali būti skiriamas teisėjų karjeros siekiančių asmenų registre įrašytas teisėjas arba teisės krypties mokslų daktaras, turintis ne mažesnę kaip aštuonerių metų teisėjo ir (ar) teisinio pedagoginio darbo stažą (Teismų įstatymo 67 straipsnis).
- Aukščiausiojo Teismo teisėju gali būti skiriamas teisėjas arba teisės krypties socialinių mokslų daktaras, turintis ne mažesnę kaip dešimties metų teisėjo ir (ar) teisinio pedagoginio darbo stažą (Teismų įstatymo 68 straipsnis).

110. Pretendentų į laisvas arba atsilaisvinsiančias teisėjų vietas atranką skelbia ir organizuoja Respublikos Prezidento kanceliarija ir Nacionalinė teismų administracija; atranka organizuojama su Teisėjų taryba suderinta tvarka. Esami ar buvę Lietuvos teismų teisėjai, taip pat Europos ir tarptautinių teismų teisėjai turi pirmenybės teisę užimti to paties ar žemesnio lygio teismo teisėjo vietą (Teismų įstatymo 60 ir 61 straipsniai). Jeigu tokių pretendentų nėra, kiti paaukštinimo siekiantys teisėjai arba nauji kandidatai į teisėjus dalyvauja atrankos procedūroje. Procedūra susideda iš kandidatų pateiktų rašytinių

²¹ <http://www.teismai.lt/>.

dokumentų analizės ir pokalbio, kurio metu vertinama vadovaujantis Teisėjų tarybos nustatytais vertinimo kriterijais.

111. Kandidatus į teisėjų pareigas atranka Pretendentų į teisėjus atrankos komisija (toliau – atrankos komisija), kuri sprendimą priima balsų dauguma. Atrankos komisija sudaroma iš septynių asmenų; trys atrankos komisijos nariai turi būti teisėjai ir keturi – visuomenės atstovai²². Atrankos komisijos narius skiria Respublikos Prezidentas trejiems metams. Atrankos komisijos nariais negali būti skiriami Teisėjų tarybos nariai (Teismų įstatymo 55¹ straipsnis).

112. Atrankos komisija nustato, kurie pretendentai į laisvas arba atsilaisvinsiančias teisėjų vietas yra tinkamiausi, ir savo išvadą dėl pretendentų pateikia Respublikos Prezidentui, nurodydami savo išvadų priežastis. Atrankos komisijos išvados dėl pretendentų į laisvas arba atsilaisvinsiančias teisėjų vietas Respublikos Prezidento nesaisto. Jeigu atrankoje į laisvas arba atsilaisvinsiančias teisėjų vietas dalyvavę pretendentai nesutinka su atrankos komisijos išvadomis, jie turi teisę per 10 dienų po atrankos komisijos posėdžio motyvuotu raštu informuoti Respublikos Prezidentą. Taip pat savo išvadas dėl atrinktų kandidatų patikimumo Respublikos Prezidentui teikia Specialiųjų tyrimų tarnyba.

113. Teisėjų taryba privalo patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų skyrimo. Teisėjų tarybos posėdžiai, kurie yra vieši, paprastai šaukiami kas mėnesį Aukščiausiojo Teismo arba Nacionalinės teismų administracijos patalpose. Teisėjų tarybos nutarimai dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo priimami atviru balsavimu balsų dauguma, jie turi būti argumentuoti (Teismų įstatymo 121 straipsnis). Visi Teisėjų tarybos priimti nutarimai ne vėliau kaip per tris dienas skelbiami Nacionalinės teismų administracijos interneto svetainėje.

114. Pagal Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, Teisėjų taryba – atsvara Respublikos Prezidentui. Teisėjų taryba negali teikti patarimų Respublikos Prezidentui savo iniciatyva, tačiau privalo patarti teisėjų skyrimo, karjeros ir atleidimo klausimais. Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjų skyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo be motyvuoto Teisėjų tarybos patarimo. Tačiau tokio Teisėjų tarybos patarimo teisinės pasekmės gali būti skirtingos: pasiūlymai dėl teisėjo skyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo Respublikos Prezidento nesaisto, o neigiamas patarimas, t. y. neskirti, nepaaukštinti ar neperkelti yra privalomas. Teisėjų tarybos pasiūlymas atleisti teisėją taip pat yra privalomas Respublikos Prezidentui, nebent pagrindas atleisti teisėją išnyksta.

115. Vertinimo grupė norėtų pareikšti kelias pastabas dėl teisėjų skyrimo ir paaukštinimo tvarkos. Nors įstatymu siekiama įtvirtinti teisėjų atrankos tvarką, pagal kurią numatoma pretendentų į teisėjus patikra ir sprendimų pusiausvyra, vis dėlto didesnius įgaliojimus turi Respublikos Prezidentas, kuris skiria atrankos komisijos narius ir nėra teisiškai saistomas tokios komisijos išvadų dėl kandidatų tinkamumo. Respublikos Prezidentas gali paskirti kandidatą, kuris nėra laikomas tinkamiausiu, nepateikdamas jokių tokio savo sprendimo motyvų, ir yra buvę atvejų, kai Prezidentas nesutiko su atrankos komisijos išvadomis²³. Respublikos Prezidento atrinkti kandidatai teikiami Teisėjų tarybai, kuri gali pateikti neigiamą privalomą nuomonę. Tačiau tokios situacijos atrenkant teisėjus dar nėra buvę. Galiausiai, siekdamas peržiūrėti atrankos komisijos priimtą sprendimą, nepatvirtintas kandidatas gali kreiptis tik į Respublikos Prezidentą. Pokalbių metu Vertinimo grupė turėjo progos įsitikinti, kad daugelis yra nepatenkinti teisėjų skyrimo ir kėlimo pareigose tvarka, nepakankamu skaidrumu, dėl kurio tarp teisėjų ir visuomenėje kyla nepasitikėjimas ir netinkamos įtakos suvokimas. Nors atrankos komisija dirba vadovaudamasi konkrečiais

²² Atrankos komisijos narių visuomenės atstovų patikimumas tikrinamas ir pagal Kovos su korupcija įstatymo nuostatas, kurios numato Respublikos Prezidento teisę teikti paklausimus apie tam tikrus asmenis Specialiųjų tyrimų tarnybai.

²³ Per 2013 m. buvo užpildyta 60 laisvų teisėjų vietų, penkiais atvejais Respublikos Prezidentė nesutiko su Atrankos komisijos išvadomis: vienu atveju Prezidentė paskyrė kitą pretendentą, nei buvo įrašytas pirmuoju tinkamų kandidatų sąrašė, kitais keturiais atvejais Prezidentė nusprendė neskirti pasiūlytų kandidatų ir atrankos procedūrą pakartoti. Per 2014 m. (iki rugsėjo 9 d.) buvo paskirti 26 teisėjai, dviem atvejais Prezidentė nusprendė skirti kitus kandidatus, nei buvo įrašyti pirmaisiais sąrašė.

kriterijais, siekdama užtikrinti, kad atrenkami būtų tik patys geriausi pretendentai, daugeliui pašnekovų buvo susidaręs įspūdis, kad pretendento nuopelnai nebūtinai yra lemiamas kriterijus, kuriuo vadovaujantis toks pretendentas skiriamas į pareigas. Tai dar viena aplinkybė, galinti daryti neigiamos įtakos visuomenės pasitikėjimui teismais ir slopinti pačių teisėjų motyvaciją.

116. Šiuo atžvilgiu Vertinimo grupė primena, kad Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijoje valstybėms narėms dėl teisėjų nepriklausomumo, veiksmingumo ir atsakomybės CM/Rec (2010) 12 teigiama, kad sprendimus dėl teisėjų atrankos ar paaukštinimo priimanti institucija turėtų būti nepriklausoma nuo vykdomosios ir įstatymų leidimo valdžios (46 principas). Kai šiais klausimais sprendimą priima valstybės vadovas, nepriklausoma ir daugiausiai iš teisėjų sudaryta institucija turėtų turėti įgaliojimus teikti rekomendacijas ar pareikšti nuomonę, kuria skiriančioji institucija vadovautųsi praktiškai (47 principas). Procedūros turėtų būti skaidrios, pagal pareikalavimą turėtų būti nurodomi sprendimo motyvai. Į pareigas nepaskirtas pretendentas turėtų turėti teisę apskusti sprendimą arba bent jau procedūrą, kuria vadovaujantis toks sprendimas buvo priimtas (48 principas). Tam, kad būtų garantuotas šių principų įgyvendinimas, būtina užtikrinti, kad ne visi atrankos komisijos nariai būtų skiriami Respublikos Prezidento; būtina stiprinti Teisėjų tarybos vaidmenį šiame procese, įgaliojant Teisėjų tarybą peržiūrėti atrankos komisijos atrinktus pretendentes, kad Respublikos Prezidentui būtų siūlomas tinkamiausias (-i). Teisėjų taryba taip pat galėtų veikti kaip apeliacinės institucija skundžiant atrankos komisijos sprendimus, taip suteikiant didesnio svorio apeliacinės procedūrai. Atsižvelgdama į tai, **GRECO rekomenduoja: i) peržiūrėti Pretendentų į teisėjus atrankos komisijos narių skyrimo tvarką siekiant sustiprinti jų nepriklausomumą, ir konsoliduoti komisijos sprendimų skundimo tvarką; ii) Teisėjų tarybai skirti didesnį vaidmenį atrenkant teisėjus.**

Atleidimas

117. Pagal Konstitucijos 115 straipsnį, teisėjai yra atleidžiami iš pareigų šiais atvejais: 1) savo noru; 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus; 3) dėl sveikatos būklės; 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą; 5) kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą; 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai. Aukščiausiojo Teismo teisėjus atleidžia Seimas, Apeliacinio teismo teisėjai atleidžiami Respublikos Prezidento Seimui pritarus, o kitus teisėjus atleidžia Respublikos Prezidentas. Dėl teisėjo atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria Teisėjų taryba, išskyrus atvejus, kai teisėjas yra paskiriamas Konstitucinio Teismo teisėju arba Vyriausybės nariu. Teisėjų tarybos patarimas Prezidentui yra privalomas. Teisėjas, nesutikdamas su atleidimu iš pareigų, turi teisę per vieną mėnesį nuo atleidimo dienos kreiptis į Vilniaus apygardos teismą (Teismų įstatymo 90 straipsnis). Vilniaus apygardos teismo sprendimas gali būti per vieną mėnesį apskustas Apeliaciniam teismui (Lietuvos Civilinio proceso kodekso 301 straipsnio 4 dalis ir 307 straipsnio 1 dalis).

118. Pagal Nacionalinės teismų administracijos suteiktą informaciją, per 2011–2013 m. Lietuvos teismuose buvo nagrinėtos septynios civilinės bylos dėl teisėjų atleidimo. Šešiose bylose sprendimai jau priimti teismams nustačius, kad Teisėjų taryba pagrįstai rekomendavo atleisti teisėjus iš pareigų. Šiuo metu bylos yra nagrinėjamos Aukščiausiajame Teisme kasacine tvarka. Septintoji byla laukia nagrinėjimo pirmosios instancijos teisme.

Atlyginimai ir kitos išmokos

119. Pradėjusio vykdyti pareigas pirmosios instancijos teismo teisėjo bendras metinis darbo užmokestis yra 18 087 eurai. Minimalų darbo stažą turinčio Aukščiausiojo Teismo teisėjo bendras metinis darbo užmokestis yra 29 608 eurai. Teisėjų atlyginimas nustatomas atsižvelgiant į kelis veiksnius, t. y. teismo, kuriame teisėjas dirba, sistema ir lygis, asmens darbo valstybės tarnyboje stažas.

120. Nuo 2015 m. sausio 1 d. Konstitucinio Teismo teisėjų mėnesinis atlyginimas yra toks:

Pareigos	Bazinė alga (Eur)
Konstitucinio Teismo pirmininkas (arba pirmininko pavaduotojo pareigas einantis teisėjas)	4 215
Konstitucinio Teismo teisėjas	3 830

121. Nuo 2015 m. sausio 1 d. bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjų bazinis mėnesinis atlyginimas yra toks:

Institucijos pavadinimas	Bazinė alga (Eur)			
	Pirmininkas arba Pirmininko pavaduotojo pareigas vykdomasis asmuo (kur yra etatinis pavaduotojas)	Pirmininko pavaduotojas	Skyriaus vadovas	Teisėjas
Aukščiausiasis Teismas	2 832	-	2 636	2 506
Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas	2 727	2 571	-	2 440
Lietuvos apeliacinis teismas	2 636	-	2 506	2 375
Apygardos teismai	2 506	-	2 375	2 245
Apygardos administraciniai teismai	2 506	2 375	-	2 245
Apylinkės teismai				
15 ar daugiau teisėjų	2 310	2 088	-	1 853
14 ar mažiau teisėjų	2 179	1 997	-	1 853

122. Teisėjai turi teisę gauti papildomas atostogas, kurių trukmė apskaičiuojama pagal darbo stažą, papildomas atostogas ir mokamas kvalifikacijos kėlimo atostogas, valstybinę pensiją, kompensaciją už persikėlimo dėl tarnybinių priežasčių išlaidas, o jeigu teisėjas atleidžiamas iš pareigų dėl sveikatos būklės, išėjęs į pensiją arba pasibaigus kadencijai, jam išmokama išeitinė išmoka. Pagal įstatymą tokios išmokos laikomos veiklos garantija, atsižvelgus į konstitucinį teisėjo statusą, o ne papildomomis privilegijomis.

123. Vizito metu daugelis pašnekovų išreiškė susirūpinimą dėl mažo teismų pagalbinio personalo, tiek administracinio, tiek teisinio, atlyginimo. Vertinimo grupės nuomone, šis klausimas turi būti išspręstas, kadangi maži atlyginimai yra žinoma korupcijos paskata. Teismo tarnautojų vaidmuo yra labai svarbus užtikrinant sklandų bylų nagrinėjimą ir teismo sistemos organizavimą, tačiau esamas jų atlyginimo lygis neatrodo pakankamas, kad galima būtų pritraukti ar išlaikyti kvalifikuotus darbuotojus, o tai sukelia organizacinio pobūdžio problemų teismuose. Be to, kadangi teismas yra svarbi vieta jauniems

teisininkams, norintiems tapti teisėjais, labai svarbu, kad ši būsimų teisėjų ugdymo institucija būtų gerai aprūpinta, kad ateityje galima būtų pasirinkti geriausius kandidatus.

Bylų tvarkymas ir teismo procedūra

Bylų paskyrimas

124. Bylos teisėjams paskiriamos atsitiktine tvarka ir automatiškai per teismų informacinės sistemos (LITEKO) bylų skirstymo modulį. Atsižvelgiama į tokius kriterijus:

- teisėjų specializacija (jeigu nustatyta teisme);
- įstatymu įtvirtinti atskirų kategorijų bylų išnagrinėjimo terminai;
- įstatymuose nustatyti draudimai teisėjui nagrinėti konkrečią bylą;
- vienodas darbo krūvio paskirstymas;
- bylos sudėtingumas;
- teisėjų kolegijų sudėties rotacija, nustatyta atsižvelgiant į tos pačios sudėties teisėjų kolegijos maksimalią veiklos trukmę;
- artimiausia galima bylos nagrinėjimo posėdžio data;
- įstatymuose nustatytos aplinkybės, sudarančios teisėjų nušalinimo ar nusišalinimo pagrindą ar reglamentuojančios teisėjo dalyvavimą atrankos procedūrose;
- laikinas nedarbingumas dėl ligos;
- atostogos;
- kvalifikacijos kėlimas;
- misijos ar dalyvavimas kituose renginiuose, dėl kurių teisėjas negali dalyvauti bylos nagrinėjimo posėdyje.

125. Bylų paskirstymo modulis taip pat suteikia galimybę išimtiniais atvejais nenaudoti automatinės paskyrimo procedūros, o vietoje to paskirti bylą konkrečiam teisėjui, jeigu manoma, kad yra tikslinga tokios pačios rūšies bylas paskirti konkrečiam teisėjui arba konkrečiu laiku. Tokiu atveju modulyje turi būti nurodytas teisinis pagrindas tokiam sprendimui. 2013 m. 0,03 % bylų buvo paskirtos nenaudojant automatinės sistemos (2011 m. – 1,35 %, o 2012 m. – 0,73 %).

126. Konstituciniame Teisme taikomos kitokios taisyklės. Bylas tolygiu darbo krūviu paskirsto Konstitucinio Teismo pirmininkas pagal teisėjų pavardes, dažniausiai abėcėlės tvarka. Ypatingomis aplinkybėmis teisėjui byla gali būti priskiriama vadovaujantis kitokia procedūra (Konstitucinio Teismo reglamento 102 punktas).

Bylų nagrinėjimo nedelsiant principas

127. Pagal Teisėjų tarybos patvirtintus Administravimo teismuose nuostatus Nacionalinė teismų administracija privalo užtikrinti bylų nagrinėjimo kokybę ir proceso operatyvumą, analizuodama jurisprudenciją, nepagrįstai užsitęsusias bylas ir tirdama netinkamo bylų nagrinėjimo vilkinimo priežastis. Teismų informacinėje sistemoje LITEKO taip pat yra įdiegtos procedūrų atlikimo terminų priemonės. Ne rečiau kaip kartą per metus Nacionalinė teismų administracija Teisėjų tarybai pateikia apibendrintus duomenis, pažymi nustatytus trūkumus ir geriausią Teisėjų tarybos praktiką. Diskusijos apie administracinę teismų veiklą, kurių metu aptariami ir bylų nagrinėjimo kokybės ir veiksmingumo klausimai, rengiamos ne rečiau nei kartą per metus.

Viešo svarstymo principas

128. Pagal tam tikrų įstatymų nuostatas (Konstitucinio Teismo įstatymo 18 straipsnis, Teismų įstatymo 7 straipsnis, Civilinio proceso kodekso 9 straipsnis, Baudžiamojo proceso kodekso 9 straipsnis, Administracinių bylų teisenos įstatymo 8 straipsnis) bylos nagrinėjamos viešai. Bylos medžiagos viešumo reikalavimas taip pat nustatytas Civilinio proceso kodekse (10 straipsnis) ir Administracinių bylų teisenos įstatyme (12 straipsnis).

129. Teismas gali nuspręsti, kad tam tikrų kategorijų bylos, pavyzdžiui, šeimos bylos arba bylos, susijusios su valstybės interesais, tarnybinių ar komercinių paslapčių apsauga, būtų nagrinėjamos *in camera*.

130. Vertinimo grupė primena, kad vizitų metu buvo išreikštas susirūpinimas, jog elektronine teismo sprendimų skelbimo sistema sunku naudotis (žr. 106 punktą). Šią problemą būtina spręsti siekiant padidinti visuomenės informuotumą apie pagrindinį teismų vaidmenį ir pasitikėjimą teismų sistema, ir šiuo atžvilgiu Vertinimo grupė nurodo į vi rekomendaciją.

Etikos principai ir elgesio taisyklės

131. Pagal Teismų įstatymo 117 straipsnį, teisėjų etikos taisyklės turi tvirtinti Visuotinis teisėjų susirinkimas, kuris, kaip jau buvo minėta, yra aukščiausia teismų savivaldos institucija.

132. 2006 m. birželio 28 d. Visuotinis teisėjų susirinkimas patvirtino Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksą, kuris įsigaliojo tą pačią dieną. Šį kodeksą parengė Teisėjų tarybos paskirta iš teisėjų sudaryta darbo grupė. Kodekso projektas buvo išsiųstas derinti visiems teismams; prieš teikiant kodeksą Visuotiniam teisėjų susirinkimui, jis buvo patvirtintas Teisėjų tarybos. Šiuo metu galiojantis kodeksas pakeitė ankstesnes 1998 m. Visuotinio teisėjų susirinkimo priimtas Lietuvos Respublikos teisėjų etikos taisyklės.

133. Kodeksas reglamentuoja teisėjų elgesį atliekant tiesiogines pareigas ir elgesį, nesusijusį su tiesioginių pareigų atlikimu (kodekso 1–3 straipsniai). Kodekse yra nustatyta 12 teisėjų elgesio principų: 1) pagarba žmogui; 2) pagarba ir lojalumas valstybei; 3) teisingumas ir nešališkumas; 4) nepriklausomumas; 5) konfidencialumas; 6) skaidrumas ir viešumas; 7) sąžiningumas ir nesavanaudiškumas; 8) padorumas; 9) pavyzdingumas; 10) pareigingumas; 11) solidarumas; 12) profesinės kvalifikacijos kėlimas. Teisėjai už šio kodekso pažeidimus traukiami drausminėn atsakomybėn Teismų įstatymo nustatyta tvarka (žr. toliau apie įgyvendinimą).

134. Vertinimo grupė labai palankiai vertina 2013 m. birželio 28 d. Teisėjų tarybos patvirtintą praktinį vadovą – Etikos kodekso priedą. Vadove aptariamas kiekvienas principas, pateikiami praktiniai pavyzdžiai ir rekomendacijos, remiantis Teisėjų etikos ir drausmės komisijos, Teisėjų garbės teismo, Aukščiausiojo Teismo sprendimais ir Bangaloro teisėjų elgesio principais. Kaip GRECO yra ne kartą minėjusi, etikos kodeksas yra vertingiausias tada, kai jis suteikia praktines rekomendacijas dėl principų taikymo kasdienėje veikloje ir padeda spręsti konkrečias dilemas. Etikos kodeksas taip pat turi būti sukurtas kaip gyvas dokumentas, prireikus atnaujinamas atsižvelgiant į naujai atsirandančias vertybes ar iššūkius. GRECO ragina teismines institucijas užtikrinti, kad būtent taip ir būtų padaryta.

Interesų konfliktas

135. Teisėjų interesų konflikto vengimo ir sprendimo teisinis pagrindas yra įtvirtintas: 1) procesinės teisės normose, kuriose išdėstytos teisėjų nušalinimo ir nusišalinimo taisyklės; 2) Teismų įstatymo nuostatose dėl nesuderinamų ir papildomų veiklų; 3) Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme, kadangi šis įstatymas taikomas ir teisėjams; 4) Teisėjų etikos kodekse.

136. Kaip buvo paaiškinta šios ataskaitos skyriuje apie Seimo narius, pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą, interesų konfliktas – „situacija, kai valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo, atlikdamas pareigas ar vykdydamas pavedimą, privalo priimti sprendimą ar dalyvauti jį priimant, ar įvykdyti pavedimą, kurie susiję ir su jo privačiais interesais“. Teisėjai ir pretendentai į teisėjus privalo pateikti privačių interesų deklaracijas, kurios skelbiamos Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos interneto svetainėje. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme taip pat nustatytos pranešimo, nušalinimo ir nusišalinimo taisyklės, kurios irgi yra svarbios interesų

konfliktų vengimo priemonės. Išsamesnė su šio įstatymo nuostatų taikymu susijusi informacija ir Vertinimo grupės komentarai pateikti 45–53 dalyse.

137. Pagal Teismų įstatymo 43 straipsnį, teisėjas taip pat privalo raštu pranešti teismo pirmininkui apie teismo procesą, kuriame to teisėjo sutuoktinis, vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės), taip pat jo sutuoktinio vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės) yra proceso šalis, jei byla teisinga teismui, kuriame jis dirba teisėju.

138. Dviejuose Teisėjų etikos kodekso straipsniuose, t. y. 8 straipsnyje dėl teisingumo ir nešališkumo ir 9 straipsnyje dėl nepriklausomumo taip pat numatytos kelios interesų konflikto prevencijos taisyklės, įskaitant teisėjo nušalinimo taisykles.

139. Vertinimo grupės nuomone, ir kaip jau buvo minėta skyriuje apie Seimo narius, būtina dėti daugiau pastangų įgyvendinti Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatas. Šiame kontekste daroma nuoroda į viii rekomendaciją dėl informuotumo (žr. 171 punktą). Įvairios su įstatymo įgyvendinimu susijusios institucijos taip pat turi plėtoti bendradarbiavimą ir palaikyti nuolatinį dialogą, kaip nurodyta i rekomendacijoje (žr. 21 punktą).

Draudimas vykdyti tam tikrą veiklą

Dovanos

140. Teisėjų etikos kodekso 12 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad, vadovaudamasis sąžiningumo ir nesavanaudiškumo principu, teisėjas privalo būti nepaperkamas, nepriimti dovanų, pinigų, neatlygintinų paslaugų ar kitokių prielankumo ženklų, išskirtinių lengvatų ir nuolaidų ar kitų paslaugų iš fizinių ir juridinių asmenų, jeigu tai gali sukelti viešųjų ir privačių interesų konfliktą, paveikti nagrinėjamos bylos eigą.

141. Kaip nurodyta skyriuje apie Seimo narius, panašus draudimas nustatytas Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme. Šio įstatymo 14 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šis apribojimas netaikomas asmenims, gavusiems dovanų ar paslaugų pagal tarptautinį protokolą ar tradicijas, kurios įprastai yra susijusios su asmens, dirbančio valstybinėje tarnyboje, pareigomis, taip pat reprezentacijai skirtoms dovanoms (valstybės, įstaigos ir kitokia simbolika, kalendoriai, knygos ir kitokie informacinio pobūdžio spaudiniai), kurių vertė neviršija 29 eurų. Dovanos, kurių vertė viršija nurodytą sumą, tampa valstybės nuosavybe. Jeigu valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo priėmė dovaną ir tai sukelia interesų konfliktą, toks asmuo vienus metus negali dalyvauti priimant dovaną davusio asmens sprendimus ar vykdyti jame kokias nors oficialias pareigas.

142. Dovanos, kurių vertė viršija 145 eurus, išskyrus gautos iš artimų asmenų, turi būti deklaruotos privačių interesų deklaracijoje. Iš artimų asmenų gautos dovanos turi būti deklaruojamos, jeigu jų vertė viršija 2 896 eurus (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 6 straipsnis).

Pareigų nesuderinamumas ir papildoma veikla

143. Konstitucijos 113 straipsnis ir Teismų įstatymo 48 straipsnis nustato griežtą draudimą, pagal kurį teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Jis taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Teisėjas negali būti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų narys ar dalyvauti jų veikloje.

144. Teisėjas gali dalyvauti teisėjų savivaldos institucijų veikloje, tokiu atveju jo darbo krūvis atitinkamai mažinamas. Teisėjas gali dalyvauti įstatymų, tarptautinių sutarčių, taip pat kitų teisės aktų projektų rengimo komisijose (grupėse), jei tai netrukdo atlikti teisėjo pareigų. Apie tai teisėjas praneša teismo, kuriame jis dirba, pirmininkui ir deklaruoja privačių interesų deklaracijoje.

Teisėjų nušalinimas ir nusišalinimas

145. Panašias nuostatas dėl teisėjų nušalinimo ir nusišalinimo įtvirtina Konstitucinio Teismo įstatymas (31 ir 48 straipsniai), Civilinio proceso kodeksas (64–66, 69 ir 71 straipsniai), Baudžiamojo proceso kodeksas (57–60 straipsniai) bei Administracinių bylų teisenos įstatymas (46–47 straipsniai). Teisėjas privalo nusišalinti nuo bylos nagrinėjimo, jo nušalinimo taip pat gali prašyti byloje dalyvaujančios šalys, atsižvelgusios į faktus ir aplinkybes, keliančias pagrįstų abejonių dėl teisėjo nešališkumo. Tokie patys pagrindai taikomi kitiems teismo proceso dalyviams, pavyzdžiui, ekspertams, specialistams ir vertėjams. Sprendimą dėl teisėjo nušalinimo priima teismo pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ar teismo ar jo skyriaus teisėjai. Nusišalinti teisėjas gali tik vadovaudamasis nustatytomis teisinėmis procedūromis, negali nusišalinti formaliai, pavyzdžiui, apsikeisdamas byla su kitu teisėju.

Apribojimai pasibaigus tarnybai

146. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 18–21 straipsniuose įtvirtinti bendrieji apribojimai, kurie taikomi visiems valstybinėje tarnyboje dirbantiems asmenims, o teisėjams – pasibaigus jų tarnybos laikui. Įstatymo 18 straipsnis nustato vienerių metų draudimo laikotarpį, per kurį asmuo, nustojęs eiti pareigas valstybės ar savivaldybės tarnyboje, neturi teisės įsidarbinti įmonių valdymo struktūrose, jeigu per paskutiniuosius darbo metus jo tarnyba buvo tiesiogiai susijusi su šių įmonių veiklos priežiūra ar kontrole arba jeigu asmuo tiesiogiai dalyvavo rengiant, svarstant ar priimant palankius įmonei sprendimus teikti valstybės užsakymus ar finansinę paramą. Įstatymo 19 straipsnis nustato vienerių metų apribojimą sudaryti sandorius su institucija, kurioje teisėjas paskutinius metus dirbo, o 20 straipsnis draudžia vienerius metus atstovauti fiziniams ar juridiniams asmenims tame teisme, kuriame jis paskutinius metus dirbo, ar palaikyti su jais oficialius ryšius. Apie tokius oficialius ryšius buvusieji valstybės tarnautojo bendradarbiai privalo nedelsdami informuoti savo vadovą. Apribojimų taikymo išimtis konkrečiais atvejais, kai apribojimų taikymas gali pakenkti visuomenės ar valstybės interesams, nustato Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 21 straipsnis).

147. Kaip ir Seimo narių atžvilgiu, teismų praktika numato, kad apribojimo laikotarpis taikomas ir tais atvejais, kai asmuo iš privataus sektoriaus pereina į valstybės tarnybą. Pasikeitus asmens pareigoms, jis laikomas susijusiu su savo ankstesne darbovieta 12 mėnesių.

148. Panašus apribojimas numatytas Advokatūros įstatymo 25 straipsnio 3 dalyje, pagal kurią advokatas negali būti atstovu ar gynėju byloje, kurioje jis dalyvavo kaip teisėjas, arbitras, prokuroras, ikiteisminio tyrimo pareigūnas, privatus kaltintojas.

Santykiai su trečiosiomis šalimis

149. Teisėjų etikos kodekse yra kelios nuostatos dėl teisėjų santykių su trečiosiomis šalimis: neturėti asmeninio išankstinio nusistatymo priimant sprendimus ir nereikšti išankstinės nuomonės nagrinėjamos bylos klausimais (8 straipsnio 2 dalis); nekonsultuoti asmenų teisiniais klausimais įstatymų nenustatytais atvejais (8 straipsnio 7 dalis); vengti viešų pasisakymų, leidžiančių nuspėti nagrinėjamos bylos baigtį, taip pat nesvarstyti nagrinėjamos bylos su proceso dalyviais ne teismo proceso metu (8 straipsnio 8 dalis); vengti bet kokios neteisėtos pašalinės įtakos, kuri gali paveikti sprendimų priėmimą, netoleruoti neteisėto kišimosi į teisingumo vykdymą bei imtis priemonių tokiai veiklai nutraukti (9 straipsnio 2 dalis).

Netinkamas įslaptintos informacijos naudojimas

150. Konfidencialumas yra vienas iš Teisėjų etikos kodekso principų. Teisėjas privalo: 1) griežtai laikytis valstybės ar tarnybos paslaptį sudarančios ir kitos neskelbtinos informacijos apsaugos reikalavimų, neatskleisti bylos nagrinėjimo metu gautos konfidencialios informacijos; 2) jeigu yra nusižengiama įstatymams, nenaudoti savo

viešojoje veikloje ir privačiame gyvenime informacijos, kurią jis sužinojo bylos nagrinėjimo metu. Konfidencialumo principo nesilaikantis teisėjas gali būti patrauktas teisėjų drausminėn atsakomybėn.

Turto, pajamų, įsipareigojimų ir interesų deklaravimas

151. Kaip ir Seimo nariai, teisėjai privalo pateikti tris deklaracijas pagal Gyventojų turto deklaravimo įstatymą, Gyventojų pajamų mokesčio įstatymą ir Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą. Reikalavimu deklaruoti pajamas ir turtą siekiama užkirsti kelią neteisėtam praturtėjimui ir mokesčių vengimui, o privačių interesų deklaravimo tikslas yra išvengti interesų konfliktų. Išsamus šios sistemos aprašymas pateiktas šios ataskaitos skyriuje apie Seimo narius (žr. 69–82 dalis).

152. Teisėjai gali turėti finansinių interesų (bendrovių akcijų, obligacijų, įmonių obligacijų ar kitokių finansinių įsipareigojimų bankams ar kredito įstaigoms). Kai bendra tokių interesų vertė viršija 1 448 eurus, jie privalo būti deklaruoti turto deklaracijoje (Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 3 straipsnis).

153. Turto ir pajamų deklaracijos turi būti pateiktos kiekvienais metais elektroninėmis priemonėmis. Pareiga deklaruoti turtą ir pajamas taip pat taikoma teisėjo šeimos nariams – sutuoktiniams ir kartu gyvenantiems vaikams (įvaikiams) iki 18 metų. Teisėjų ir jų šeimų turto deklaracijos yra skelbiamos viešai.

154. Privačių interesų deklaracijos turi būti pateiktos elektroninėmis priemonėmis per vieną mėnesį pradėjus eiti pareigas ir atnaujintos pasikeitus aplinkybėms. Deklaracijose nurodomi teisėjų interesai ir jų sutuoktinių ar partnerių, išskyrus atvejus, kai jie kartu negyvena. Teisėjų privačių interesų deklaracijas skelbia Vyriausioji tarnybinės etikos komisija; su tokiomis deklaracijomis galima susipažinti šios komisijos interneto svetainėje²⁴.

155. Visi Vertinimo grupės vizito metu sutikti pašnekovai sutiko, kad teisėjai tinkamai vykdė reikalavimus. Vertinimo grupė nenustatė jokių ypatingų problemų dėl aprašytų prievolių ir deklaruotinių dalykų žinojimo.

Priežiūra ir įgyvendinimas

Pajamų, turto ir įsipareigojimų deklaravimas

156. Kaip paaiškinta šios ataskaitos skyriuje dėl Seimo narių, Valstybinė mokesčių inspekcija tikrina turto ir pajamų mokesčių deklaracijose pateiktų duomenų teisingumą (Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 8 straipsnis). Šios ataskaitos 83–85 dalyse pateiktas išsamus tikrinimo procedūros aprašymas, už šio teisinio reikalavimo pažeidimą taikomos nuobaudos, taip pat Vertinimo grupės įvertinimas.

Privačių interesų deklaracija ir kitos elgesio taisyklės

157. Už teisėjų atitikties privačių interesų deklaravimo ir kitiems Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo reikalavimams kontrolę atsakinga Vyriausioji tarnybinės etikos komisija ir teismo, kuriame dirba teisėjas, pirmininkas ir (arba) jo įgaliotas atstovas. Teismų pirmininkai taip pat kontroliuoja, kaip teisėjai laikosi Teisėjų etikos kodekso reikalavimų (Teismų įstatymo 103 straipsnis).

158. Teismo pirmininkai gali savo iniciatyva arba Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos prašymu inicijuoti tyrimą dėl teisėjų veiklos, taip pat gavus bet kokio asmens skundą ar esant bet kokių kitų požymių, kad teisėjas gali nepaisyti Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo reikalavimų. Apie tokio tyrimo rezultatus informuojama Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, kuri gali juos savo ruožtu vertinti. Jeigu komisija nesutinka su tyrimo išvadomis, ji gali prašyti teismo tyrimą pakartoti arba jį perimti ir priimti sprendimą dėl šios bylos. Tokiam tyrimui taikomas trejų metų nuo

²⁴ <http://www.vtek.lt/vtek/index.php?Itemid=57>;
http://www.vtek.lt/vtek/index.php?option=com_content&view=article&id=1022%3Apageikt-per-eds-deklaracij-paieka&catid=21&Itemid=35.

įtarimo dėl Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo pažeidimo senaties terminas.

159. Vertinimo grupei buvo pasakyta, kad 2010 m. teisėjai buvo viena kategorijų, kurių atitiktį Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo reikalavimams tikrino Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, tikrinta ir 2012–2013 m. 2010 m. buvo išanalizuota daugiau nei 1000 deklaracijų, kurias už 18 mėnesių pateikė 770 teisėjų. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija nustatė, kad 17 teisėjų nepateikė deklaracijų iki įstatyme nustatyto termino; 21 teisėjas pateikė netikslius duomenis ir tik 201 teisėjas pateikė deklaracijų pakeitimus. Ši komisija išsiuntė teismams priminimus ir apie 50 teisėjų pakeitė savo deklaracijų turinį. 2012–2013 m. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija priėmė tris sprendimus dėl įtariamų teisėjų padarytų Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo pažeidimų: vienu atveju komisija pateikė rekomendacijas teisėjui dėl tinkamo įstatymo nuostatų vykdymo; kitu atveju pažeidimo nenustatė, o trečiu atveju nustatyta, kad kelis šio įstatymo reikalavimų pažeidimus įvykdė teismo pirmininkas; apie padėtį buvo informuota Teisėjų etikos ir drausmės komisija, kuri perdavė klausimą svarstyti Teisėjų tarybai.

160. Kaip ir pokalbių su Seimo nariais metu apie galiojančią interesų konfliktų reguliavimo tvarką, Vertinimo grupė girdėjo teisėjų nuomonę, kad privačių interesų deklaravimas yra iš esmės formalumas. Susidaro įspūdis, kad paties įstatymo logika lieka nesuprasta. Kai kurie teismų pirmininkai teigė turintys abejonių dėl to, kaip turi būti vykdoma atitiktis Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymui priešiu. Vis dėlto, buvo nurodyti keli įdomūs deklaracijų panaudojimo atvejai teismuose – paskiriant bylas ar vertinant prašymus dėl paaukštinimo pareigose. Tai yra geros praktikos pavyzdys, kuris turėtų būti paviešintas ir apibendrintas, norint pritaikyti Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatas ir kad jo nauda neapsiriboja vien tik formaliais reikalavimais. Šiame kontekste daroma nuoroda į viii rekomendaciją (žr. 171 punktą).

161. Įstatyme nustatytos ir nuobaudos už reikalavimų nevykdymą – asmenys, teisės aktų nustatyta tvarka pripažinti pažeidusiais šio įstatymo antrojo skirsnio reikalavimus, vienus metus nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos negali būti skatinami ar renkami į aukštesnes pareigas (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 15 straipsnis). Tokių reikalavimų pažeidimas užtraukia baudą nuo 145 iki 290 eurų ir drausminę atsakomybę. Taikomos drausminės nuobaudos – bauda nuo 290 iki 580 eurų arba nušalinimas nuo pareigų (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 202¹ straipsnis).

162. Platesne prasme, teisėjui pažeidus etikos kodekse nustatytas taisykles, įvykdžius teisėjo vardą žeminančius veiksmus, pažeidus veiklų nesuderinamumą reglamentuojančias taisykles, jis gali būti patrauktas drausminėn atsakomybėn pagal Teismų įstatymo nuostatas. Motyvuotą pasiūlymą inicijuoti drausminę procedūrą Teisėjų etikos ir drausmės komisijai gali teikti Teisėjų taryba, teismo, kuriame teisėjas dirba, pirmininkas, bet kurio aukštesnio lygio teismo pirmininkas arba bet kuris asmuo, sužinojęs apie netinkamą teisėjo elgesį. Teisėjų etikos ir drausmės komisija taip pat gali inicijuoti procedūrą *ex officio* (Teismų įstatymo 83 straipsnis). Jeigu pasiūlymą teikia komisijos narys, jis negali dalyvauti svarstant pasiūlymą ar priimant sprendimą.

163. Teisėjų etikos ir drausmės komisija sudaro septyni nariai, skiriami ketverių metų kadencijai. Du Teisėjų etikos ir drausmės komisijos narius skiria Respublikos Prezidentas, vieną – Seimo Pirmininkas ir keturis – Teisėjų taryba. Respublikos Prezidento ir Seimo Pirmininko skirti nariai yra visuomenės atstovai, o Teisėjų tarybos skirti nariai – teisėjai. Teisėjų etikos ir drausmės komisijos nariu negali būti Teisėjų tarybos narys, drausmės bylos iškėlimo iniciatyvos teisę turintis pareigūnas, Teisėjų garbės teismo narys, taip pat teisėjas, kuriam buvo taikytos drausminės nuobaudos. Komisija peržiūri teikimus dėl drausmės bylos iškėlimo ir fizinių asmenų skundus dėl netinkamo teisėjų elgesio. Etikos ir drausmės komisijos posėdžiai yra vieši, žiniasklaidos atstovai pabrėžė itin gerą bendravimą su šia komisija. Komisijos posėdžių darbotvarkės yra laiku paskelbiamos viešai; tai padeda žiniasklaidos atstovams patekti į juos dominančius posėdžius. Sprendimus dėl drausmės bylos iškėlimo ar atsisakymo ją kelti komisija priima balsų dauguma. Jeigu drausmės byla

inicijuojama, ji nagrinėjama Teisėjų garbės teisme. Už nežymius pažeidimus komisija taip pat gali pareikšti teisėjui pastabą. Etikos ir drausmės komisijos sprendimai skelbiami Nacionalinės teismų administracijos interneto svetainėje²⁵.

164. Teisėjų garbės teismas sudaromas ketveriems metams iš devynių narių. Du visuomenės atstovus skiria Aukščiausiasis teismas, Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Likusius tris narius renka Teisėjų taryba iš visų apygardos administracinių teismų, apygardos ir apylinkės teismų teisėjų. Nuo 2014 m. liepos 1 d. Teisėjų garbės teismo sudėtis pasikeitė nustačius, kad daugumą jos narių sudarys teisėjai, t. y. Teisėjų garbės teismą sudarys penki teisėjai ir keturi visuomenės atstovai. Teisėjų garbės teismo nariu negali būti renkamas Teisėjų tarybos narys, drausmės bylos iškėlimo iniciatyvos teisę turintis subjektas, Teisėjų etikos ir drausmės komisijos narys, taip pat teisėjas, kuriam buvo taikytos drausminės nuobaudos (Teismų įstatymo 122 straipsnis).

165. Teisėjų garbės teismas gali nutraukti bylą, apsiriboti drausmės bylos svarstymu arba skirti drausminę nuobaudą, t. y. pareikšti pastabą, papeikimą arba griežtą papeikimą. Teisėjui pažeidus taisykles dėl veiklų nesuderinamumo, Teisėjų garbės teismas gali siūlyti Respublikos Prezidentui kreiptis į Seimą dėl apkaltos procedūros teisėjui inicijavimo (Teismų įstatymo 86 straipsnio 1 ir 2 dalys, 87 straipsnio 1 dalis).

²⁵ www.teismai.lt/lt/teismu-savivalda/teismu-savivalda-teiseju-etikos-ir-drausmes-komisija/tedk-sprendimai.

Statistika

166. Teisėjų etikos ir drausmės komisija:

	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Gauta skundų	373	435	332
Bylos perduotos Teisėjų garbės teismui	11	9	7
Įspėjimai	21	9	6

167. Teisėjų garbės teismas:

	2011 m.	2012 m.	2013 m.
Priimta sprendimų	13	9	7
Nutraukta bylų	5	2	3
Byla svarstyta, nuobaudų netaikyta	2	3	1
Pastaba	-	3	1
Papeikimas	1	-	-
Griežtas papeikimas	4	-	2
Bylos svarstymas atnaujintas	-	1	-
Siūlyta teisėją atleisti	1	-	-

Imunitetas

168. Teisėjų imunitetas įtvirtintas Konstitucijos 114 straipsnyje ir Teismų įstatymo 47 straipsnyje. Pagal šias teisinės nuostatas teisėjams gali atsakyti baudžiamąja tvarka, gali būti suimtas arba gali būti kitaip suvaržyta jo laisvė tik Seimo, o tarp Seimo sesijų – Respublikos Prezidento sutikimu. Toks imunitetas taip pat reiškia, kad draudžiama įeiti į teisėjo gyvenamąsias ar tarnybines patalpas, daryti kratas ten arba teisėjo asmeniniame ar tarnybiniame automobilyje. Teisėjo veikos tyrimas gali būti pradėtas tik generalinio prokuroro leidimu. Kaip minėta skyriuje apie Seimo narius, tais atvejais, kai kompetentinga institucija neleidžia neliečiamybę turintį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, senaties eiga sustoja.

Mokymas ir informuotumas

169. Teisėjų mokymo programas tvirtina Teisėjų taryba, o organizuoja Nacionalinės teismų administracijos Mokymo ir tarptautinio bendradarbiavimo skyrius. Kiekvienais metais Nacionalinė teismų administracija organizuoja kelis mokymo renginius kai kuriais šioje ataskaitoje aptariamais klausimais. Pavyzdžiui, 2013 m. privalomos mokymo programos naujiems apylinkių teisėjams tema buvo teisėjų nepriklausomumas, teisėjų etika ir interesų konfliktas. Neprivaloma visiems teisėjams siūloma mokymo darbo vietoje programa siūlo 20 val. kursą apie korupcinę nusikalstamą veiką, kurios metu *inter alia* nagrinėjami praktiniai pavyzdžiai, padedantys atskirti nusikalstamą veiką prieš valstybės tarnybą, viešuosius interesus ir netinkamą elgesį tarnyboje, taip pat nagrinėjami įrodymų rinkimo ir vertinimo klausimai. Kita 4 valandų pasirinktinai lankoma programa skirta teismų pirmininkams teismų administravimo ir vadovavimo teismams klausimais, joje nagrinėjami teisėjų atitikties etikos kodeksui priežiūros, drausminės atsakomybės, nušalinimo ir nusišalinimo klausimai.

170. Interesų konflikto, tam tikros veiklos draudimo ar apribojimo, turto, interesų ir pajamų deklaravimo klausimais teisėjai gali visuomet konsultuotis su Valstybinės mokesčių inspekcijos ar Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos specialistais. Nuo 2013 m. Teisėjų etikos ir drausmės komisija taip pat veikia kaip konsultavimo institucija ir gali teikti

oficialias ir neformalias konsultacijas etikos klausimais. Komisijos atstovai Vertinimo grupei teigė, kad paklausimų dėl konsultacijų daugėja.

171. Esamos teisėjams teikiamos mokymo paslaugos ir informavimo veikla yra vertingos, tačiau, Vertinimo grupės nuomone, didesnę dėmesį reikėtų skirti informuotumo apie interesų konfliktą didinimui. Kaip jau anksčiau buvo minėta šioje ataskaitoje, Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas dažnai suvokiamas kaip formalus ir biurokratiškas, jo logika lieka nesuprasta arba ignoruojama. Tam, kad sistema įsitvirtintų, teisėjams reikia suteikti daugiau informacijos apie galimą netinkamą įtaką jų kasdienėje veikloje, kadangi ne viską įmanoma surašyti taisyklėse. Labai svarbu ugdyti visuotinį ir plačiai remiamą supratimą apie tai, kas yra etiška ir tinkama. Dėl to patys teisėjai turėtų inicijuoti struktūrines ir nuolatinės diskusijas, kuriose būtų pateikiami etikos dilemų pavyzdžiai iš realaus gyvenimo; svarbiomis tokių diskusijų temomis turėtų būti galimas netinkamas poveikis ir situacijos, kurioms būtina skirti didesnę dėmesį. Vertinimo grupė yra įsitikinusi, kad tokių diskusijų matomumas plačiajai visuomenei taip pat padidintų pasitikėjimą teisėjų nepriklausomumu ir nešališkumu. **Todėl GRECO rekomenduoja teisminėms institucijoms: i) toliau įgyvendinti priemones, gilinančias teisėjų žinias etikos ir interesų konfliktų klausimais, daugiausiai skatinant diskusijas institucijų lygmeniu; ii) apie tokias priemones informuoti visuomenę.**

VI. PROKURORŲ KORUPCIJOS PREVENCIJA

Prokuratūros sistemos apžvalga

172. Lietuvos prokuratūra yra nepriklausoma institucija. Ji nėra nei vykdomosios, nei teismų sistemos dalis, nors su abiem yra susijusi. Prokuratūra yra vienintelė institucija, atsakinga už ikiteisminio tyrimo proceso organizavimą ir vadovavimą jam. Generalinis prokuroras, kuris vadovauja Generalinei prokuratūrai, už prokuratūros veiklą atsiskaito Respublikos Prezidentui ir Seimui. Lietuvoje yra 795 prokurorai, iš kurių 449 vyrai ir 346 moterys.

173. Pagal Konstitucijos 118 straipsnį, prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarimu patvirtino konstitucinę šio principo vertę, teigdamas, kad prokuroro nepriklausomumas organizuojant ir vadovaujant ikiteisminiam tyrimui bei palaikant kaltinimą valstybės vardu negali būti varžomas. Tačiau vykdydami savo profesines pareigas prokurorai privalo laikytis įstatymo reikalavimų ir vykdyti teismo nurodymus. Prokurorui negali būti daromas joks politinis, ekonominis, psichologinis, socialinis spaudimas, o mėginimas jį paveikti užtraukia atsakomybę pagal įstatymus (Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo (toliau – Prokuratūros įstatymo) 11 straipsnis).

174. Prokuratūros struktūra yra dviejų lygmenų: Generalinė prokuratūra ir teritorinės – apygardų prokuratūros. Generalinėje prokuratūroje yra struktūriniai padaliniai – departamentai ir skyriai. Apygardos prokuratūrą sudaro apylinkių prokuratūros ir apygardos prokuratūros specializuoti skyriai (Prokuratūros įstatymo 6 straipsnis). Prokuratūra veikia pagal sudarytą hierarchinę struktūrą – tiek kiekviename padalinyje, tiek ir tarp skirtingo lygio padalinių. Nors atlikdamas ikiteisminį tyrimą prokuroras yra nepriklausomas, jo veiklą kontroliuoja aukštesnysis prokuroras, kuris gali nustatyti procesinius teisės pažeidimus, panaikinti neteisėtus ir nepagrįstus sprendimus, nutraukti apeliacinį ar kasacijos procesą ir duoti prokurorui privalomus nurodymus, išskyrus nurodymus dėl būtinų priimti procesinių sprendimų. Prokuroras taip pat turi teisę pareikalauti savo vadovo raštu pateikti nurodymus dėl procesinių veiksmų ar sprendimų, kurie nėra apibrėžti įsakymais.

175. Pagrindiniai teisiniai Generalinės prokuratūros veiklą reglamentuojantys dokumentai yra Baudžiamojo proceso kodeksas, Prokuratūros įstatymas ir generalinio prokuroro patvirtinti Lietuvos Respublikos prokuratūros ir prokurorų kompetencijos nuostatai (toliau – Kompetencijos nuostatai).

176. 2011 m. vykdytos prokuratūros reformos tikslas buvo iš esmės instituciją modernizuoti ir padidinti jos veiksmingumą. Prokuratūros buvo reorganizuotos, sujungtos, taip buvo sumažintas jų skaičius. 51 apylinkės prokuratūra tapo penkių apygardos prokuratūrų, kuriose taip pat yra specializuoti padaliniai, teritoriniais padaliniais. Generalinės prokuratūros Organizuotų nusikaltimų ir korupcijos tyrimų departamentas buvo reorganizuotas, įsteigti Baudžiamojo persekiojimo ir Vidaus tyrimų skyriai. Buvo įsteigtos prokurorų ir vyriausiųjų prokurorų atrankos komisijos ir etikos komisija, patvirtinta veiklos vertinimo tvarka ir rotacija. Vienas tokios reformos tikslų buvo sumažinti prokurorų ir gyventojų skaičiaus santykį, kuris buvo didžiausias Europoje. Pastaraisiais metais galioja naujų prokurorų priėmimo moratoriumas, o vadovaujamas pareigas užimančių prokurorų skaičius sumažintas pusiau. Tokie plataus masto pokyčiai dar turi įsigalėti Generalinėje prokuratūroje, todėl suprantama, kad Vertinimo grupei teko išgirsti reformos rezultatais nepatenkintų balsų. Daugiausia reforma kritikuota dėl sugriautų karjeros perspektyvų ir didelio pagalbinio personalo trūkumo. Šiuo metu Vidaus reikalų ministerija atlieka Generalinės prokuratūros ir teisėjų nuomonės tyrimą dėl darbo Generalinėje prokuratūroje sąlygų. Tikimasi, kad šio tyrimo rezultatai bus paskelbti 2014 m. gruodžio mėn.

177. Kaip ir teismų sistema, Lietuvos prokuratūra yra labai mažai pasitikima visuomenėje. Prokuratūra dažnai suvokiama kaip uždara institucija, kuri nepakankamai bendrauja su visuomene. Kai kurie prokurorų sprendimai, ypač dėl atsisakymo pradėti ikiteisminį tyrimą, visuomenei nesuprantami, tada ji daro prielaidą, kad sprendimas buvo

priimtas dėl netinkamos įtakos arba sudarius korupcinį sandorį. Atsižvelgus į su patikimumu susijusių incidentų skaičių ir jų rimtumą, pagal kuriuos vertinant galima daryti išvadą, kad situacija yra labai panaši kaip ir kitose valstybėse; akivaizdu, kad tarp suvokimo apie korupcijos mastą Generalinėje prokuratūroje ir realybės yra didelė spraga. Generalinė prokuratūra jau ėmėsi tam tikrų priemonių šiam nepasitikėjimui mažinti – paskyrė atstovą spaudai ir pavirtino Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijas (2011 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. I-48) ir Informacijos teikimo viešosios informacijos rengėjams tvarkos aprašą (2011 m. vasario 10 d. įsakymas Nr. I-49). Priėmus tokias priemones, pastaraisiais metais visuomenės apklausos rezultatai rodo šiek tiek pagerėjusią visuomenės nuomonę apie prokuratūrą. Šios priemonės neabejotinai teigiamos, tačiau Vertinimo grupė yra įsitikinusi, kad didesnę dėmesį reikia skirti Generalinės prokuratūros veiklos skaidrumui didinti. Pastarojo laikotarpio reforma, kurią atliekant buvo deklaruojamas tikslas modernizuoti prokuratūrą ir padidinti jos veiksmingumą, atvėrė naujas galimybes sukurti geresnę institucijos įvaizdį, jeigu tik prokurorai imsis aktyvesnių veiksmų aiškinti savo sprendimus visuomenei. Tačiau specialiai neparengtiems profesionalams bendravimas su žiniasklaida yra sudėtinga užduotis, ypač kai būtina išlaikyti tinkamą skaidrumo ir baudžiamojo proceso konfidencialumo pusiausvyrą, būtina parengti tinkamas rekomendacijas. **GRECO rekomenduoja prokuratūros institucijoms tęsti pastangas gerinti prokuratūros ir visuomenės bendravimą, pirmiausiai užtikrinant priimtų standartų įgyvendinimą, jeigu reikia, juos atnaujinant ir organizuojant tinkamą darbuotojų mokymą.**

Skyrimas, karjera ir tarnybos sąlygos

178. Prokurorus į tarnybą skiria generalinis prokuroras; į pareigas prokurorai skiriami neribotam laikui, iki sueis pensinis amžius, t. y. 65 metai. Anksčiau minėta 2011 m. įgyvendinta reforma numatė privalomą vyriausiųjų prokurorų ir jų pavaduotojų rotaciją; jie skiriami į pareigas penkeriems metams su galimybe atnaujinti kadenciją vieną kartą.

Skyrimas į pareigas ir paaukštinimas tarnyboje

179. Asmuo priimamas į tarnybą prokuratūroje ir paskiriamas į prokuroro pareigas, jeigu jis yra nepriekaištingos reputacijos Lietuvos Respublikos pilietis, mokantis valstybinę lietuvių kalbą, turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir yra įgijęs teisės bakalauro ir teisės magistro ar teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį, turi trejų metų teisinio darbo stažą ir išlaikė kandidatų į prokurorus egzaminą. Laikoma, kad asmuo yra nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis nepiktnaudžiauja alkoholiu, nevartoja narkotinių, psichotropinių ar toksinių medžiagų, nėra įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu pripažintas padaręs nusikalstamą veiką, nebuvo atleistas iš tarnybos ar darbo už šiurkštų drausmės pažeidimą arba nuo jo atleidimo yra praėję penkeri metai ir jo elgesys atitinka Prokurorų etikos kodekso nuostatas (Prokuratūros įstatymo 26 straipsnis).

180. Be anksčiau aprašytų nepriekaištingos reputacijos reikalavimų, kandidatų į prokuroro pareigas patikimumas tikrinamas pagal Korupcijos prevencijos įstatyme nustatytą tvarką ir kriterijus. Generalinio prokuroro prašymu Specialiųjų tyrimų tarnyba jam gali pateikti duomenis apie asmens drausmines nuobaudas ar teistumą (netgi jeigu teistumas yra išnykęs ar panaikintas); bet kokią informaciją apie nusikalstamą veiką, įskaitant kyšininkavimą ir organizuotą nusikalstamumą; bet kokią informaciją apie Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo, Lobistinės veiklos įstatymo, Valstybės politikų elgesio kodekso ar bet kokių kitų tarnybos etiką ir elgesį reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus, taip pat bet kokius duomenis, rodančius, kad siekdamas būti priimtas į valstybės tarnybą asmuo galėjo nuslėpti ar pateikti klaidinančią informaciją.

181. Generalinis prokuroras taip pat gali paprašyti Specialiųjų tyrimų tarnybos atlikti jau pareigas einančių prokurorų patikimumo patikrinimą. Toks prašymas turi būti motyvuotas ir teikiamas esant pagrįstų abejonių dėl asmens tinkamumo vykdyti pareigas. Tokiu būdu gauta informacija gali būti naudojama tik priimant sprendimą dėl drausminės procedūros. Jeigu tokia informacija naudojama kaip pagrindas atsisakyti priimti asmenį į pareigas, generalinis prokuroras privalo ją pateikti pačiam asmeniui.

182. Pretendentams į aukštesnes pareigas generalinėje prokuratūroje taikomi papildomi profesinės patirties reikalavimai:

- pretendentai į apygardos prokuroro postą privalo turėti ne mažesnę nei trejų metų prokuroro ir (arba) teisėjo darbo stažą; socialinių mokslų (teisės) daktaro laipsnį turintys asmenys privalo būti ne mažiau nei trejus metus dirbę teisinį pedagoginį darbą;
- pretendentai į generalinės prokuratūros prokuroro postą, apygardos prokuratūros struktūrinio padalinio vyriausiojo prokuroro arba vyriausiojo prokuroro pavaduotojo postą privalo turėti ne mažesnę nei penkerių metų prokuroro ir (arba) teisėjo darbo stažą; socialinių mokslų (teisės) daktaro laipsnį turintys asmenys privalo būti ne mažiau nei penkis metus dirbę teisinį pedagoginį darbą;
- pretendentai į Generalinės prokuratūros struktūrinio padalinio vyriausiojo prokuroro ar jo pavaduotojo postą, taip pat pretendentai į apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro ar jo pavaduotojo postą privalo turėti ne mažesnę nei septynerių metų darbo prokuroru ir (arba) teisėju darbo stažą arba dviejų metų darbo apygardos teismo, apygardos administracinio teismo, Konstitucinio Teismo, Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo arba Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėju stažą, o socialinių mokslų (teisės) daktaro ar habilituoto daktaro laipsnį turintys asmenys privalo būti ne mažiau nei septynerius metus dirbę teisinį pedagoginį darbą;
- Generaliniu prokuroru ir jo pavaduotoju gali būti skiriamas asmuo, kuris yra ne jaunesnis kaip 35 metų, nepriekaištingos reputacijos, turi aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir yra įgijęs teisės bakalauro ir teisės magistro ar teisininko profesinį kvalifikacinį laipsnį, turi ne mažesnę kaip dešimties metų tarnybos prokuroru ir (arba) teisėjo arba kito teisinio darbo stažą.

183. Kandidatai į atsilaisvinusias vietas Generalinėje prokuratūroje atrenkami iš Karjeros registro, kurį sudaro du sąrašai: viename sąrašė įrašyti kandidatai į prokuroro pareigas, išskyrus vyriausiojo prokuroro ir vyriausiojo prokuroro pavaduotojo, kitame sąrašė – kandidatai į dvi pastarąsias pareigybes. Asmuo, norintis būti įrašytas į Karjeros registrą, privalo kreiptis į Generalinės prokuratūros padalinį, kuris tikrina atitiktį pirmiau nurodytiems reikalavimams ir įrašo asmenį į Karjeros registrą. Apie atranką į atsilaisvinusias vietas skelbiama prokuratūros interneto svetainėje. Buvęs prokuroras, atleistas iš pareigų savo noru, gali būti paskirtas į tokias pačias ar žemesnes prokuroro pareigas, jeigu nuo tarnybos prokuroru pabaigos nepraėjo penkeri metai (Prokuratūros įstatymo 34¹ straipsnis). Tačiau jeigu į vieną atsilaisvinusią prokuroro vietą pretenduoja keli buvę prokurorai, inicijuojama atrankos procedūra.

184. Kandidatus atrenka atrankos komisijos – Prokurorų atrankos komisija ir Vyriausiųjų prokurorų atrankos komisija. Abi komisijos sudaromos tokia pačia tvarka ir vadovaujasi tokiomis pačiomis procedūromis. Kiekvieną komisiją sudaro septyni nariai, skiriami trejų metų kadencijai. Į kiekvieną iš šių komisijų du narius prokurorus pasiūlo kolegija, du narius prokurorus – generalinis prokuroras, iš kurių vienas turi būti siūlomas prokurorų profesinių sąjungų teikimu, po vieną asmenį – Respublikos Prezidentas, Seimo Pirmininkas ir Ministras Pirmininkas (Prokuratūros įstatymo 10 straipsnis).

185. Pokalbio su komisija metu pagal nustatytus kriterijus vertinama pretendento kompetencija, profesinė kvalifikacija ir asmeninės savybės. Pagal kiekvieną kriterijų skirtus balus sudaromas kandidatų pirmumo sąrašas, toks sąrašas skelbiamas prokuratūros interneto svetainėje. Tada generalinis prokuroras iš sąrašo pasirenka kandidatą į prokuroro ar vyriausiojo prokuroro pareigas. Komisijos išvados nėra privalomos generaliniam prokurorui; generalinis prokuroras taip pat neprivalo nurodyti savo pasirinkimo motyvų. Komisijos ir generalinio prokuroro sprendimai ir išvados gali būti apskųstos administraciniam teismui. Vienas tokių nepriimto pretendento skundas faktiškai buvo nagrinėjamas Vertinimo grupės vizito metu.

186. Tokia pati procedūra, pagal kurią pretendentai įrašomi į Karjeros registrą ir atranką vykdo atrankos komisijos, taikoma skiriant į aukštesnes pareigas Generalinėje prokuratūroje. Galiojančių tarnybinių nuobaudų turintys prokurorai, taip pat prokurorai,

kurių tarnyba paskutinės atestacijos metu įvertinta patenkinamai arba nepatenkinamai, į aukštesnes pareigas neskiriami.

187. Skyrimo į generalinio prokuroro ar jo pavaduotojų pareigas tvarka skiriasi nuo anksčiau aprašytosios, kadangi atrankos komisija procese nedalyvauja. Generalinį prokurorą penkeriems metams skiria ir iš pareigų atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu. Generalinis prokuroras į tas pačias pareigas gali būti skiriamas ne daugiau kaip dviem kadencijoms iš eilės (Prokuratūros įstatymo 22 straipsnis). Generalinio prokuroro pavaduotojus skiria ir iš pareigų atleidžia Respublikos Prezidentas generalinio prokuroro teikimu. Generalinio prokuroro pavaduotojų įgaliojimų trukmė yra susieta su generalinio prokuroro įgaliojimų trukme.

188. Nors 2011 m. sudarytos prokurorų atrankos komisijos yra neabejotinai pagirtinas žingsnis didinant kandidatų į pareigas prokuratūroje proceso skaidrumą ir objektyvumą, Vertinimo grupė pastebi, kad komisijos kol kas neturėjo galimybių įrodyti savo patikimumo ir naudingumo. Vyrauja suvokimas, kad skyrimo į pareigas ar paaukštinimo pareigose prokuratūroje vis tiek galiausiai priklauso nuo generalinio prokuroro, kurio nesaisto komisijos rekomendacijos ir kuris neprivalo paaiškinti, kodėl pasirenka ne pirmąjį sąraše esantį pretendenta. Nepakankamas atrankos proceso skaidrumas ir patikimumas sukelia visuotinį nepasitenkinimą, slopina prokurorų motyvaciją, sukuria pagrindą prielaidoms dėl subjektyvumo ar netinkamos įtakos. Šiuo metu galiojanti tvarka nesudaro prielaidų tikėti, kad į pareigas paskirtas asmuo buvo geriausias pretendentas. Todėl **GRECO rekomenduoja – siekiant padidinti asmenų skyrimo į prokurorus tvarkos skaidrumą ir objektyvumą – didinti atrankos komisijų įtaką priimant sprendimus, numatant, kad atrankos komisijų rekomendacijomis privaloma vadovautis arba priešingu atveju raštu pateikti sprendimo motyvų paaiškinimą.**

Perkėlimas

189. Dažniausiai prokurorai perkeliama į kitas pareigas jų pačių prašymu ar sutikimu, o į aukštesnes pareigas – pasibaigus skyrimo į pareigas laikotarpiui. Be sutikimo prokuroras gali būti perkeltas į kitas pareigas tik esant tarnybinei būtinybei ir ne ilgiau nei vieniems metams. Į žemesnes pareigas prokuroras gali būti perkeltas, jeigu jam paskirta tarnybinė nuobauda, arba už darbo įvertinimą atsakingos komisijos siūlymu.

Atleidimas

190. Prokuratūros įstatyme nustatytas gana ilgas prokuroro atleidimo iš pareigų pagrindų sąrašas, išskiriami pagrindai, kuriems esant prokuroras yra ir gali būti atleidžiamas iš pareigų. Prokuroras atleidžiamas iš tarnybos, jeigu jis atsistatydina savo prašymu, sukanka pensinį amžių, dėl sveikatos būklės, jis yra atleidžiamas už drausminį pažeidimą, įsiteisėja apkaltinamasis teismo nuosprendis, prokuroras pažeidžia veiklą nesuderinamumo reikalavimus ar atsisako būti perkeliama. Prokuroras gali būti atleistas iš pareigų, jeigu jam skiriama tarnybinė nuobauda, jis pažeidžia Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo reikalavimus, be svarbios priežasties neatvyksta į tarnybą, negauna leidimo dirbti su įslaptinta informacija. Prokuroras atleidžiamas iš pareigų generalinio prokuroro įsakymu, kuris gali būti apskūstas per vieną mėnesį.

Atlyginimai ir kitos išmokos

191. Pradėjusio vykdyti pareigas pirmosios instancijos teismo prokuroro bendras metinis darbo užmokestis yra 14 857 eurai. Metinis generalinio prokuroro darbo užmokestis yra 40 483 eurai. Šių prokurorų darbo užmokestis skiriasi priklausomai nuo vykdomų pareigų, nuo kurių priklauso bazinės algos koeficientas, stažo – 3 % priedas prie bazinės algos pridedamas už kiekvienus trejus tarnybos metus, neviršijant 30 % bazinės algos, taip pat nuo prokuroro kvalifikacinio rango. Kvalifikaciniai rangai prokurorams suteikiami generalinio prokuroro įsakymu vadovaujantis Atestacijos komisijos išvadomis arba kaip skatinimo priemonė. Nuo 2015 m. sausio 1 d. bazinė mėnesinė prokurorų alga yra tokia:

Pareigos	Bazinė alga (Eur)
Generalinė prokuratūra	
Generalinis prokuroras	2 179
Generalinio prokuroro pavaduotojas	1 984
Skyriaus vyriausiasis prokuroras	1 918
Skyriaus vyriausiasis prokuroras	1 892
Departamento vyriausiojo prokuroro pavaduotojas, departamento skyriaus vyriausiasis prokuroras	1 866
Skyriaus vyriausiojo prokuroro pavaduotojas	1 840
Departamento skyriaus vyriausiojo prokuroro pavaduotojas	1 827
ONKTS prokuroras	1 801
Departamento prokuroras, departamento skyriaus prokuroras, skyriaus prokuroras, prokuroras	1 710
Apygardos prokuratūros	
Vyriausiasis prokuroras	1 918
Vyriausiojo prokuroro pavaduotojas	1 866
Specializuoto skyriaus vyriausiasis prokuroras	1 357
Specializuoto skyriaus vyriausiojo prokuroro pavaduotojas	1 318
Specializuoto skyriaus prokuroras	1 305
Apylinkės prokuratūros	
Vyriausiasis prokuroras	1 562
Vyriausiojo prokuroro pavaduotojas	1 519
Skyriaus vyriausiasis prokuroras	1 268
Specializuoto skyriaus vyriausiojo prokuroro pavaduotojas	1 255
Prokuroras	1 240

192. Prokurorai turi teisę į gyvenamąjį plotą tarnybinėse patalpose, kompensuojamos persikėlimo dėl tarnybinių priežasčių išlaidos, mokama valstybinė pareigūno ir valstybės tarnautojo pensija, valstybinio socialinio draudimo pensija, o baigę tarnybą prokurorai turi teisę gauti nustatyto dydžio išeitinę išmoką. Pagal įstatymą tokios išmokos laikomos veiklos garantija, atsižvelgus į konstitucinį prokuroro statusą ir jo vykdomų funkcijų specifiką, o ne papildomomis privilegijomis.

Bylų tvarkymas ir procedūra

193. Vadovaujantis Rekomendacijomis dėl prokurorų specializacijos baudžiamajame procese ir ikiteisminių tyrimų paskirstymo prokurorams (toliau – Rekomendacijos), kurios nustato formalią bylų skyrimo tvarką, ikiteisminį tyrimą vykdamas prokuroras perduoda bylą teismui. Taip pat būtina atsižvelgti ir į ikiteisminio tyrimo organizavimo taisykles.

194. Vykdamas ikiteisminį tyrimą, bylos priskiriamos prokuratūrai ar prokuratūros padaliniui atsižvelgiant į tos prokuratūros ar jos padalinio prokurorų specializaciją. Prokurorams specializacijos ne rečiau kaip kartą per metus, vadovaudamasis Rekomendacijų nuostatomis ir jose nustatytais kriterijais, nustato padalinio vyriausiasis prokuroras. Šiuo metu Prokuratūros informacinė sistema (PIS) yra atnaujinama; atnaujinimo darbus baigus, visi duomenys apie prokuratūros ir jos padalinių specializaciją bus įvesti į informacinę sistemą. Tai leis lengviau nustatyti, kuriam prokurorui turi būti pavestas ikiteisminio tyrimo organizavimas.

195. Byla gali būti perduoda nagrinėti kitam prokurorui, padaliniui ar prokuratūrai aukštesniojo prokuroro sprendimu, jeigu yra pagrindas prokurorą nušalinti, prokuroras nepatenkinamai vykdo savo pareigas, gaunamas proceso šalies skundas arba prokuroras negali pradėti nagrinėti bylos nuo proceso pradžios.

196. Siekiant užtikrinti, kad ikiteisminis tyrimas būtų atliktas per trumpiausią laiką, Baudžiamojo proceso kodekse nustatyti 3, 6 ar 9 mėnesių ikiteisminio tyrimo terminai, priklausomai nuo bylos sudėtingumo. Prokuratūros informacinė sistema sudaro galimybes prokurorams stebėti savo atliekamų ikiteisminių tyrimų terminus. Jeigu ikiteisminis tyrimas nėra užbaigiamas per vienus metus, atsakingas prokuroras privalo įvesti tyrimo veiksmų planą į minėtą sistemą, o jo tiesioginis vadovas gali įvertinti, ar tyrimas atliekamas pakankamai tikslingai ir yra veiksmingas.

Etikos principai ir elgesio taisyklės

197. Lietuvos Respublikos prokurorų etikos kodeksas buvo patvirtintas 2004 m. balandžio 30 d. generalinio prokuroro įsakymu Nr. I-68; kodeksas buvo pakeistas 2012 m. (generalinio prokuroro 2012 m. sausio 9 d. įsakymo Nr. I-15 redakcija). Šį kodeksą parengė generalinio prokuroro paskirta ir iš prokurorų sudaryta darbo grupė; kodeksas buvo pateiktas prokurorams, kurie galėjo pateikti pastabas raštu.

198. Etikos kodeksas taikomas visiems prokurorams tarnybos ir ne tarnybos metu. Kodekse nustatyti 9 prokurorų elgesio principai: 1) teisingumo; 2) padorumo; 3) nešališkumo; 4) nepiktnaudžiavimo; 5) savarankiškumo; 6) konfidencialumo; 7) solidarumo; 8) pagarbos įstatymui; 9) atsakomybės. Už Etikos kodekso nuostatų pažeidimus Prokurorų etikos komisija gali patraukti prokurorą tarnybinėn atsakomybėn (žr. toliau skyrių apie įgyvendinimo priemones).

199. Prokurorų etikos kodeksas yra glaustas dokumentas, kuriame pateikiami nurodymai dėl prokuroro elgesio pagal kiekvieną principą. Kodekse nepateikiama jokių pavyzdžių ar rekomendacijų, kaip kiekvienas nurodymas turėtų būti taikomas kasdienėje veikloje. GRECO yra daug kartų minėjusi, kad etikos kodeksas vertingiausias tada, kai jame pateikiamos praktinės gairės, kai kodeksas padeda spręsti konkrečias dilemas, be to, toks kodeksas turi būti nuolat atnaujinamas, atsižvelgus į naujai atsirandančius iššūkius ir problemas. Prokurorų etikos komisijos nariai Vertinimo grupei minėjo, kad jie irgi norėtų turėti dokumentą, panašų į teisėjų parengtą praktinį etikos vadovą. Toks dokumentas padėtų pagilinti prokurorų etikos ir elgesio žinias, o komisijai jis būtų naudingas priimant sprendimus. Informuotumo didinimo klausimas yra aptartas 233–235 punktuose, po kurių pateiktos rekomendacijos.

Interesų konfliktas

200. Prokurorų interesų konflikto vengimo ir sprendimo teisinis pagrindas įtvirtintas: 1) procesinės teisės normose, kuriose išdėstytos prokurorų nušalinimo ir nusišalinimo taisyklės; 2) Prokuratūros įstatymo nuostatose dėl nesuderinamų ir papildomų veiklų; 3) Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme, kadangi prokurorai laikomi „valstybės tarnyboje dirbančiais asmenimis“ ir 4) prokurorų etikos kodekse.

201. Kaip buvo paaiškinta šios ataskaitos skyriuje apie Seimo narius, pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą, interesų konfliktas – „situacija, kai valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo, atlikdamas pareigas ar vykdydamas pavedimą, privalo priimti sprendimą ar dalyvauti jį priimant, ar įvykdyti pavedimą, kurie susiję ir su jo privačiais interesais“. Pagal šį įstatymą prokurorai ir pretendentai į prokurorus privalo pateikti privačių interesų deklaracijas. Šiame įstatyme taip nustatytos pranešimo, nušalinimo ir nusišalinimo taisyklės, kurios taip pat yra svarbios interesų konfliktų vengimo priemonės. Išsamesnė informacija apie šio įstatymo nuostatų taikymą ir Vertinimo grupės komentarai pateikti 45–53 dalyse. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatų pažeidimas gali būti pagrindas atleisti prokurorą iš tarnybos (Prokuratūros įstatymo 44 straipsnis).

202. Pagal Prokuratūros įstatymą, asmuo negali būti priimtas į tarnybą prokuratūroje ir eiti prokuroro pareigų, jeigu jo tarnyba prokuratūroje sukeltų viešųjų ir privačių interesų konfliktą. Asmuo taip pat negali eiti prokuroro pareigų, jeigu tarp jo ir prokuratūroje tarnaujančių jo sutuoktinio, artimojo giminaičio ar svainystės ryšiais susijusio asmens būtų

tiesioginis pavaldumas. Be to, prokurorai privalo informuoti savo tiesioginį viršininką apie esamą ar potencialų interesų konfliktą.

203. Pagal Prokurorų etikos kodekso 5.3.3 papunktį, įtvirtinantį nešališkumo principą, prokuroras privalo nusišalinti nuo pareigų arba sprendimo priėmimo, kai yra pažeista psichologinė pusiausvyra arba tenka vertinti savo, šeimos narių ar kitų artimų asmenų interesus.

Draudimas ar apribojimas vykdyti tam tikrą veiklą

Dovanos

204. Pagal atsakomybės principą, prokuroras negali priimti „paslaugų, nuolaidų, dovanų ar kitokio prielankumo, jeigu tai daroma pažeidžiant šio kodekso, kitų teisės aktų nustatytus reikalavimus ir tuo siekiama paveikti prokurorą ar išvengti atsakomybės“ (Prokurorų etikos kodekso 5.9.2 papunktis).

205. Kaip anksčiau buvo paaiškinta kituose skyriuose, panaši nuostata yra įtvirtinta Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 14 straipsnyje, pagal kurį draudžiama duoti ar priimti dovanas ar paslaugas, jeigu tai gali sukelti interesų konfliktą. Šio įstatymo 14 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad šis apribojimas netaikomas asmenims, gavusiems dovanų ar paslaugų pagal tarptautinį protokolą ar tradicijas, kurios įprastai yra susijusios su asmens, dirbančio valstybinėje tarnyboje, pareigomis, taip pat reprezentacijai skirtoms dovanoms (valstybės, įstaigos ir kitokia simbolika, kalendoriai, knygos ir kitokie informacinio pobūdžio spaudiniai), kurių vertė neviršija 29 eurų. Dovanos, kurių vertė viršija nurodytą sumą, tampa valstybės nuosavybe. Jeigu valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo priėmė dovaną ir tai sukelia interesų konfliktą, toks asmuo vienus metus negali dalyvauti priimant dovaną davusio asmens sprendimus ar vykdyti jame kokias nors oficialias pareigas.

206. Pagal Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 6 straipsnį, dovanos, kurių vertė viršija 145 eurus, išskyrus gautos iš artimų asmenų, turi būti deklaruotos privačių interesų deklaracijoje. Iš artimų asmenų gautos dovanos turi būti deklaruojamos, jeigu jų vertė viršija 2 896 eurus.

Pareigų nesuderinamumas ir papildoma veikla

207. Prokuroras negali eiti kitų renkamų ar skiriamų pareigų ir dirbti kitose įstaigose, įmonėse ar organizacijose, išskyrus mokslinį, pedagoginį darbą, kūrybinę veiklą arba atvejus, kai nustatyta tvarka deleguojamas į tarptautines, Europos Sąjungos ar užsienio valstybių institucijas. Tokią veiklą prokuroras gali vykdyti tik gavęs generalinio prokuroro sutikimą. Prokuroras negali gauti kito atlyginimo, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą, mokslinį ar pedagoginį darbą aukštosiose mokyklose, teisės aktų projektų rengimo grupėse ir komisijose, jei šis darbas neįeina į prokuroro pareigas (Prokuratūros įstatymo 29 straipsnis).

208. Prokuroras gali jungtis į profesines sąjungas ir asociacijas, išlaikydamas politinio neutralumo principą. Prokurorai negali būti politinių partijų, politinių organizacijų nariai, rėmėjai ir dalyvauti jų veikloje, pažeisdami politinio neutralumo principą. Prokurorams draudžiama streikuoti ir rengti piketus (Prokuratūros įstatymo 21 straipsnis).

Prokuroro nušalinimas ir nusišalinimas

209. Prokurorams taikomi tokie patys nušalinimo pagrindai kaip teisėjams ir kitiems baudžiamojo proceso dalyviams. Tokie pagrindai apibrėžti Baudžiamojo proceso kodekso 58 straipsnyje, pagal kurį asmuo negali dalyvauti procese, jeigu:

- 1) jis toje byloje yra nukentėjęs, privatus kaltintojas, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas, bet kurio iš šių asmenų šeimos narys ar giminaitis, įtariamojo, kaltinamojo bei nuteistojo ar atstovo pagal įstatymą, teisėjo, ikiteisminio tyrimo teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno ar gynėjo toje byloje šeimos narys ar giminaitis;

- 2) jis yra dalyvavęs toje byloje kaip liudytojas, įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo atstovas pagal įstatymą, nukentėjusiojo, privataus kaltintojo, civilinio ieškovo ar civilinio atsakovo atstovas;
- 3) jis pats arba jo šeimos nariai ar giminaičiai yra suinteresuoti bylos baigtimi;
- 4) proceso dalyviai motyvuotai nurodo kitokias aplinkybes, keliančias pagrįstų abejonių šio asmens nešališkumu.

210. Atsiradus vienai iš anksčiau nurodytų aplinkybių, prokuroras privalo pats savo iniciatyva nusišalinti nuo bylos. Kiti proceso dalyviai taip pat turi teisę teikti pareiškimą dėl prokuroro nušalinimo nuo bylos tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisme (Baudžiamojo proceso kodekso 59 straipsnis). Procedūra tokiu atveju skiriasi priklausomai nuo jos inicijavimo laiko. Ikiteisminio tyrimo metu klausimą sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas, o teismo metu sprendimą priima posėdžiui pirmininkaujantis teisėjas. Neformalių prokurorų nusišalinimų atvejai nėra dažni.

Apribojimai pasibaigus tarnybai

211. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 18–21 straipsniuose įtvirtinti bendrieji apribojimai, kurie kaip ir visiems valstybės tarnyboje dirbantiems asmenims taikomi prokurorams, pasibaigus jų tarnybos laikui. Pagal naujausius institucijų pateiktus duomenis, su tokia situacija susiduria maždaug 3,5 % prokurorų. Įstatymo 18 straipsnis nustato vienu metų draudimo laikotarpį, per kurį asmuo, nustojęs eiti pareigas valstybės ar savivaldybės tarnyboje, neturi teisės įsidarbinti įmonių valdymo struktūrose, jeigu per paskutiniuosius darbo metus jo tarnyba buvo tiesiogiai susijusi su šių įmonių veiklos priežiūra ar kontrole arba jeigu asmuo tiesiogiai dalyvavo rengiant, svarstant ar priimant palankius įmonei sprendimus teikti valstybės užsakymus ar finansinę paramą. Įstatymo 19 straipsnis nustato vienu metų apribojimą sudaryti sandorius su institucija, kurioje prokuroras paskutinius metus dirbo, o 20 straipsnis draudžia vienus metus atstovauti fiziniams ar juridiniams asmenims, dirbantiems buvusioje prokuroro darbovietėje, ar palaikyti su jais oficialius ryšius. Apie tokius oficialius ryšius buvusieji valstybės tarnautojai privalo nedelsdami informuoti savo vadovą. Apribojimų taikymo išimtis konkrečiais atvejais, kai apribojimų taikymas gali pakenkti visuomenės ar valstybės interesams, nustato Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo 21 straipsnis).

212. Kaip ir Seimo narių atžvilgiu, teismų praktika numato, kad apribojimo laikotarpis taikomas ir tais atvejais, kai asmuo iš privataus sektoriaus pereina į valstybės tarnybą. Pasikeitus asmens pareigybei, jis laikomas susijusiu su savo ankstesne darbovieta 12 mėnesių.

Santykiai su trečiosiomis šalimis, konfidenciali informacija

213. Konfidencialumas yra vienas iš Prokurorų etikos kodekso principų. Vadovaudamasis šiuo principu, prokuroras privalo: 1) nekomentuoti prokuratūroje turimos konfidencialios informacijos ar neskelbtinų duomenų, susilaikyti nuo nepatikrintos ar kitų prokurorų turimos tarnybinės informacijos skelbimo ir platinimo be jų žinios; 2) neskelbti be teisinio ir moralinio pagrindo teismo nagrinėjimo, ikiteisminio tyrimo ar prokurorinio patikrinimo duomenų visuomenei arba suinteresuotiems asmenims; 3) vykdydamas tarnybines pareigas, neteikti gautų duomenų išorinės aplinkos subjektams, jų ar kitų asmenų neteisėtiems interesams tenkinti.

214. Prokuratūros įstatymo 20 straipsnis nustato pareigą saugoti įslaptintą informaciją. Vykdydamas savo pareigas, prokuroras privalo laikytis įslaptintos informacijos administravimo taisyklių. Prokurorai privalo gauti leidimą dirbti su įslaptinta informacija, pažymėtą žymomis „Slaptai“ ar „Visiškai slaptai“.

215. Be to, santykius su trečiaisiais asmenimis reglamentuojančios taisyklės nustatytos Ikiteisminio tyrimo duomenų skelbimo rekomendacijose ir Informacijos teikimo viešosios informacijos rengėjams tvarkos apraše, kurie abu patvirtinti generalinio prokuroro

įsakymu. Institucijos raginamos peržiūrėti ir prireikus šias taisykles atnaujinti įgyvendinant ix rekomendaciją (177 dalis).

Turto, pajamų, įsipareigojimų ir interesų deklaravimas

216. Kaip ir Seimo nariai, prokurorai privalo pateikti tris deklaracijas pagal Gyventojų turto deklaravimo, Gyventojų pajamų mokesčio ir Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymus. Reikalavimu deklaruoti pajamas ir turtą pagal pirmuosius du įstatymus siekiama užkirsti kelią neteisėtam praturtėjimui ir mokesčių vengimui, o privačių interesų deklaravimo tikslas yra išvengti interesų konfliktų. Išsamus šios sistemos aprašymas pateiktas šios ataskaitos skyriuje apie Seimo narius (žr. 69–82 dalis).

217. Prokurorai gali turėti finansinių interesų (bendrovių akcijų, obligacijų, įmonių obligacijų ar kitokių finansinių įsipareigojimų bankams ar kredito įstaigoms). Kai bendra tokių interesų vertė viršija 1 448 eurų, jie privalo būti deklaruoti turto deklaracijoje (Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 3 straipsnis).

218. Turto ir pajamų deklaracijos turi būti pateiktos kiekvienais metais elektroninėmis priemonėmis. Pareiga deklaruoti turtą ir pajamas taip pat taikoma prokuroro šeimos nariams – sutuoktiniams ir kartu gyvenantiems vaikams (įvaikiams) iki 18 metų.

219. Iš esmės, turto deklaracijos duomenys gali būti viešai skelbiami gavus rašytinį deklaranto sutikimą. Tačiau generalinio prokuroro, jo pavaduotojo, struktūrinių Generalinės prokuratūros padalinių vadovų, rajonų ir apygardų prokuratūrų vadovų ir jų šeimos narių turto deklaracijas internete skelbia Valstybinė mokesčių inspekcija, kaip aprašyta skyriuje apie Seimo narius.

220. Privačių interesų deklaracijos turi būti pateiktos elektroninėmis priemonėmis per vieną mėnesį pradėjus eiti pareigas ir atnaujintos pasikeitus aplinkybėms. Deklaracijose nurodomi prokurorų ir jų sutuoktinių ar partnerių interesai, išskyrus atvejus, kai jie kartu negyvena. Metines generalinio prokuroro, generalinio prokuroro pavaduotojo, struktūrinių Generalinės prokuratūros padalinių vadovų, rajonų ir apygardų prokuratūrų vadovų deklaracijas savo interneto svetainėje skelbia Vyriausioji tarnybinės etikos komisija²⁶. Kitų prokurorų metinės privačių interesų deklaracijos gali būti skelbiamos motyvuotu Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos sprendimu.

221. Visi Vertinimo grupės vizito metu sutikti pašnekovai sutiko, kad prokurorai tinkamai vykdė atskleidimo reikalavimus. Vertinimo grupė nenustatė jokių ypatingų problemų dėl aprašytų prievolių ir deklaruotinių dalykų žinojimo.

Priežiūra ir įgyvendinimas

Pajamų, turto ir įsipareigojimų deklaravimas

222. Kaip paaiškinta šios ataskaitos skyriuje apie Seimo narius, Valstybinė mokesčių inspekcija tikrina turto ir pajamų mokesčių deklaracijose pateiktų duomenų teisingumą (Gyventojų turto deklaravimo įstatymo 8 straipsnis). Šios ataskaitos 83–85 dalyse pateiktas išsamus tikrinimo procedūros aprašymas, už šio teisinio reikalavimo pažeidimą taikomos nuobaudos, taip pat Vertinimo grupės įvertinimas.

Privačių interesų deklaracija ir kitos elgesio taisyklės

223. Už prokurorų atitikties privačių interesų deklaravimo ir kitiems Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo reikalavimams kontrolę atsakinga Vyriausioji tarnybinės etikos komisija ir tiesioginiai prokurorų vadovai. Tiesioginiai vadovai ir Prokurorų etikos komisija vykdo atitikties kitoms elgesio taisyklėms priežiūrą.

224. Asmenys, teisės aktų nustatyta tvarka pripažinti pažeidusiais Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatas, vienus metus nuo pažeidimo paaiškėjimo dienos negali būti skatinami ar renkami į aukštesnes pareigas (15 straipsnis).

²⁶ <http://www.vtek.lt/vtek/index.php?Itemid=57>;
http://www.vtek.lt/vtek/index.php?option=com_content&view=article&id=1022%3Apateikt-per-eds-deklaracij-paieka&catid=21&Itemid=35.

Tokių reikalavimų pažeidimas užtraukia baudą nuo 145 iki 290 eurų ir drausminę atsakomybę. Taikomos drausminės nuobaudos – bauda nuo 290 iki 580 eurų arba nušalinimas nuo pareigų (Administracinių teisės pažeidimų kodekso 202¹ straipsnis).

225. Prokurorų padarytus įstatymų pažeidimus, tarnybinius nusižengimus, prokuroro vardą žeminančius poelgius, taip pat kitus Prokurorų etikos kodekso pažeidimus nagrinėja Prokurorų etikos komisija. Komisija negali pradėti tyrimo savo iniciatyva; tik reaguodama į generalinio prokuroro, generalinio prokuroro pavaduotojo arba bet kurio teritorinio skyriaus ar padalinio vyriausiojo prokuroro kreipimąsi dėl tiesiogiai jiems pavaldžių prokurorų veiklos. Tokį kreipimąsi taip pat gali teikti proceso dalyviai – ir faktiškai tai dažniausiai praktikoje pasitaikantis atvejis – arba bet kuris kitas asmuo, kuris sužinojo apie netinkamą prokurorų veiklą. Pats prokuroras taip pat gali kreiptis į Prokurorų etikos komisiją, prašydamas įvertinti jo veiklos atitiktį Etikos kodekso reikalavimams. Prokurorų etikos komisija negali tirti generalinio prokuroro arba jo pavaduotojų elgesio, kadangi tai priskirta Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos kompetencijai. Komisija gali tirti savo narių elgesį, tačiau tik sustabdžiusi jo įgaliojimus arba nušalinusi jį nuo pareigų.

226. Prokurorų etikos komisija yra nepriklausomas organas, sudaromas trejiems metams iš septynių narių. Keturi komisijos nariai yra prokurorai, iš kurių du skiria kolegija, du siūlo generalinis prokuroras, iš kurių vienas turi būti siūlomas prokurorų profesinių sąjungų teikimu. Kiti trys komisijos nariai turi būti nepriekaištingos reputacijos visuomenės atstovai, po vieną skiriami Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko ir Ministro Pirmininko (Prokuratūros įstatymo 10 straipsnio 6 dalis). Komisijai talkina vienas asmuo, administracinę pagalbą teikia Generalinė prokuratūra.

227. Prokurorų etikos komisija turi teisę pareikalauti padalinio vadovo pateikti komisijos atliekamam tyrimui reikalingą medžiagą. Jeigu komisijai reikalinga papildoma informacija, ji gali kreiptis į Generalinės prokuratūros Vidaus tyrimų skyrių su prašymu atlikti tyrimą. Komisija priima sprendimus balsų dauguma. Jeigu ji nusprendžia, kad prokuroras pažeidė įstatymą, įvykdė tarnybinių nusižengimą, prokuroro vardą žeminančius poelgius, taip pat kitus Prokurorų etikos kodekso pažeidimus, komisija gali siūlyti generaliniam prokurorui taikyti tokias tarnybines nuobaudas: 1) pastabą; 2) papeikimą; 3) kvalifikacinio rango pažeminimą; 4) perkėlimą į žemesnes pareigas; 5) atleidimą iš tarnybos (Prokuratūros įstatymo 40 straipsnis).

228. Drausmės bylai prokurorui iškelti taikomas senaties terminas yra treji metai nuo galimo pažeidimo padarymo dienos, arba 6 mėnesiai nuo tokio pažeidimo paaiškėjimo, teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos (Prokurorų etikos komisijos nuostatų 24.3.6 papunktis).

229. Vertinimo grupei buvo pateikta informacija apie kelias nagrinėtas bylas dėl interesų konflikto ir kitų elgesio taisyklių įgyvendinimo.

Prokurorų neliečiamybė

230. Pradėti ikiteisminį tyrimą dėl prokuroro padarytos nusikalstamos veikos gali tik generalinis prokuroras. Pradėjus tyrimą prokurorams taikomos bendros Baudžiamojo proceso kodekse nustatytos taisyklės ir procedūros. Prokuroro neliečiamybė reiškia, kad negalima įeiti į prokuroro gyvenamąsias, tarnybines ir kitas patalpas, daryti jose arba prokuroro asmeniniame, tarnybiniame automobilyje arba kitoje asmeninėje transporto priemonėje apžiūrą, kratą ar poėmį, tačiau ši nuostata netaikoma, kai prokuroras yra užkluptas darantis nusikalstamą veiką ar tuoj po jos (Prokuratūros įstatymo 12 straipsnis). Kaip buvo nurodyta skyriuje apie Seimo narius, tais atvejais, kai kompetentinga institucija neleidžia neliečiamybę turintį asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn, senaties eiga sustoja.

231. Inicijuoti tyrimą dėl generalinio prokuroro padarytos nusikalstamos veiklos gali tik Respublikos Prezidentas, Seimo sutikimu nušalinęs jį nuo pareigų.

232. Administracinių teisės pažeidimų kodekso nustatyta tvarka prokuroras gali būti patrauktas administracinėn atsakomybėn.

Konsultavimas, mokymas ir informuotumas

233. Lietuvoje nėra specialios prokurorų mokymo institucijos. Prokurorai kviečiami dalyvauti teisėjams organizuojamuose mokymo renginiuose. Prokurorams organizuojami periodiniai ir privalomi mokymo renginiai – vidutiniškai 18 akademinių valandų per kalendorinius metus. Kai kurių tokių mokymo renginių metu nagrinėjami su korupcijos prevencija susiję klausimai, pavyzdžiui, įstatymų projektų vertinimas korupcijos valstybės tarnyboje požiūriu, socialiniai, ekonominiai, finansiniai ir kiti klausimai, taip pat su korupcinės veiklos ir su korupcija susijusios nusikalstamos veiklos tyrimais susiję klausimai.

234. Vertinimo grupė sveikina Generalinės prokuratūros iniciatyvą paskirti tris Personalo ir teisės skyriaus specialistus, kurie būtų atsakingi už informacijos prokurorų informavimą ir konsultavimą apie privačių interesų deklaravimą. Prokurorai konsultuojami konfidencialiai, telefonu arba elektroniniu paštu, jie taip pat gali kreiptis į Vyriausiąją tarnybinės etikos komisiją konsultacijų etikos klausimais.

235. Tokios iniciatyvos yra be abejonės vertingos, tačiau Vertinimo grupė yra tvirtai įsitikinusi, kad pati Generalinė prokuratūra turėtų daugiau dėmesio skirti elgesio ir etikos klausimams. Nurodyti atvejai įrodo, kad įvykus arba įtarus netinkamą elgesį imamasi tinkamų įgyvendinimo veiksmų, ir tai, žinoma, sveikintina. Tačiau didesnės pastangos turėtų būti dedamos sukurti labiau subalansuotą strategiją, pagal kurią būtų tinkamai derinamos įgyvendinimo ir prevencijos priemonės. Šiuo metu nėra ir nenumatoma rengti jokios specialios informuotumo etikos klausimais didinimo politikos. Vertinimo grupei teko išgirsti nuomonę, kad prokurorai laikomi „žinančiais tvarką“. Toks požiūris parodo, kaip mažai suprantama, koks vertingas yra bendravimas, švietimas ir reguliarius mokymas taisykles perkeliant į praktiką ir kuriant bendrą ir visuotinai priimtą suvokimą apie tai, kas yra tinkama ir etiška. Vertinimo grupė taip pat primena anksčiau šioje ataskaitoje minėtą rekomendaciją papildyti Etikos kodeksą praktiniu vadovu. Todėl **GRECO rekomenduoja:**

i) papildyti Prokurorų etikos kodeksą taip, kad jame būtų pateiktos praktinės gairės su komentarais ir (arba) praktiniais interesų konfliktų ir etikos problemų pavyzdžiais; ii) imtis papildomų priemonių gilinti prokurorų žinias šiais klausimais, daugiausiai skatinant diskusijas institucijų lygmeniu. Veiksmų koordinavimas su kitomis institucijomis, turinčiomis panašius įgaliojimus ir atsakomybę už korupcijos prevenciją, pavyzdžiui, Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, kaip nurodyta i rekomendacijoje, taip pat yra labai svarbus šios rekomendacijos įgyvendinimui. Galiausiai, didesnis tokių priemonių matomumas visuomenėje taip pat padėti padidinti visuomenės pasitikėjimą prokuratūra ir pagerintų jos įvaizdį.

VI. REKOMENDACIJOS IR TOLESNI VEIKSMAI

236. Atsižvelgdama į tai, kad išdėstyta šioje ataskaitoje, GRECO teikia Lietuvai šias rekomendacijas:

Bendrosios rekomendacijos

- i. **GRECO rekomenduoja, kad Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos iniciatyva būtų stiprinamas bendradarbiavimas veiklos lygmeniu tarp institucijų, kurios prižiūri, kaip Seimo nariai, teisėjai ir prokurorai laikosi elgesio, interesų konfliktų ir panašių taisyklių (21 punktas);**

Dėl Seimo narių

- ii. **- toliau didinti įstatymų leidybos proceso skaidrumą užtikrinant, kad komitetų posėdžių darbotvarkės, darbiniai dokumentai ir protokolai būtų laiku parengti ir viešai prieinami (33 punktas);**
- iii. **- patvirtinti Seimo narių santykius su lobistais ir trečiosiomis šalimis, siekiančiomis daryti įtaką įstatymų leidybos procesui (64 punktas);**
- iv. **- imtis reikiamų priemonių užtikrinti veiksmingą Seimo narių privačių interesų deklaravimo ir kitų elgesio taisyklių vykdymo priežiūrą, sukuriant veiksmingus mechanizmus ugdyti ir didinti informuotumą ir taip užtikrinti Seimo atsparumą korupcijai tiek instituciniu lygmeniu (mokymas, diskusijos institucijos lygmeniu etikos klausimais, susijusiais su Seimo narių elgesiu ir kt.), tiek individualiai (konfidencialus konsultavimas) (92 punktas);**
- v. **- sukurti veiksmingus vidaus mechanizmus, kurie didintų informuotumą, skatintų ir taip užtikrintų Seimo atsparumą korupcijai tiek institucijos lygmeniu (mokymas, diskusijos institucijoje su parlamentine veikla susijusiais etikos klausimais), tiek ir individualiai (konfidencialus konsultavimas) (96 punktas);**

Dėl teisėjų

- vi. **- teismo institucijoms toliau dėti pastangas užtikrinti: i) tinkamą mokymą ugdant profesinius teismo sprendimų rengimo įgūdžius; ii) geresnį ryšių palaikymą su visuomene (107 punktas);**
- vii. **i) peržiūrėti atrankos komisijos narių skyrimo tvarką siekiant sustiprinti jų nepriklausomumą ir konsoliduoti komisijos sprendimų skundimo tvarką; ii) Teisėjų tarybai skirti didesnę vaidmenį atrenkant teisėjus (116 punktas);**
- viii. **- teisminėms institucijoms: i) toliau įgyvendinti priemones, gilinančias teisėjų žinias etikos ir interesų konfliktų klausimais, daugiausiai skatinant diskusijas institucijų lygmeniu; ii) apie tokias priemones informuoti visuomenę (171 punktas);**

Dėl prokurorų

- ix. **- prokuratūros institucijoms tęsti pastangas gerinant prokuratūros ir visuomenės bendravimą, pirmiausiai užtikrinant priimtų standartų įgyvendinimą, jeigu reikia, juos atnaujinant ir organizuojant tinkamą darbuotojų mokymą (177 punktas);**
- x. **- siekiant padidinti asmenų skyrimo į prokurorus tvarkos skaidrumą ir objektyvumą – didinti Prokurorų atrankos komisijos ir Vyriausiųjų prokurorų atrankos komisijos įtaką priimant sprendimus, numatant, kad atrankų komisijų rekomendacijomis privaloma vadovautis arba priešingu atveju raštu pateikti sprendimo motyvų paaiškinimą (188 punktas);**

- xi. - i) papildyti Prokurorų etikos kodeksą taip, kad jame būtų pateiktos praktinės gairės su komentarais ir (arba) praktiniais interesų konfliktų ir etikos problemų pavyzdžiais; ii) imtis papildomų priemonių gilinti prokurorų žinias šiais klausimais, daugiausiai skatinant diskusijas institucijų lygmeniu (235 punktas).

237. Vadovaudamasi Darbo reglamento 30.2 papunkčiu, GRECO ragina Lietuvos valdžios institucijas pateikti ataskaitą apie minėtųjų rekomendacijų įgyvendinimą iki 2016 m. birželio 30 d. Šias priemones GRECO vertins vadovaudamasi savo specialia atitikties procedūra.

238. GRECO ragina Lietuvos valdžios institucijas kaip galima greičiau paskelbti ataskaitą, ją išversti į valstybinę kalbą ir jos vertimą skelbti viešai.

Apie GRECO

Valstybių prieš korupciją grupė (GRECO) vykdo 49 valstybių narių atitikties Europos Tarybos nustatytiems kovos su korupcija standartams priežiūrą. Vykdydama stebėseną, GRECO atlieka vertinimą, grindžiamą šalies pateiktais atsakymais į klausimyną ir vizito šalyje metu padarytomis išvadomis, po kurio atliekamas poveikio vertinimas („atitikties procedūra“), kurio metu peržiūrimos priemonės, taikytos įgyvendinti šalies vertinimo ataskaitoje pateiktas rekomendacijas. Taikomas dinamiškas savitarpio vertinimo ir tarpusavio spaudimo procesas konsoliduojant vertintojais veikiančių praktikų patirtį, kai šalies atstovai yra plenarinio posėdžio dalyviai.

Dėl GRECO atlikto darbo buvo priimta nemažai ataskaitų, kuriose sukaupta daug faktinės informacijos apie Europos kovos su korupciją politiką ir praktiką. Ataskaitose nurodomi nacionalinių įstatymų, teisės aktų, politikos nuostatų ir institucinių struktūrų pasiekimai ir trūkumai, pateikiamos rekomendacijos, skirtos didinti valstybių narių gebėjimą kovoti su korupcija ir didinti atsparumą korupcijai.

GRECO narėmis lygiomis teisėmis gali būti Europos Tarybos valstybės narės ir jai nepriklausančios valstybės. GRECO priimtas vertinimo ir atitikties ataskaitas, taip pat kitą su GRECO susijusių informaciją galima rasti www.coe.int/greco.
